

BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA
KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI KAR
NEMZETKÖZI KOMMUNIKÁCIÓ SZAK

Nappali tagozat
Szakdiplomácia szakirány

Magyarország mint kibocsátó és befogadó ország – a
munkaerő-áramlás kettős irányának bemutatása Győr-Moson-
Sopron megye példáján keresztül

Készítette: Kaszás Zsófia

Budapest, 2007.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
I. FEJEZET	9
I.1. Munkaerő-áramlás az Európai Unióban	9
I.1.1. A szabad munkaerő-áramlás gondolata és fejlődésének állomásai	9
I.1.1.1. A szabad mozgás szabályozása 1952-74 közötti időszakban	9
I.1.1.2. A szabad mozgás szabályozása 1975-től napjainkig	10
I.2. A munkaerő-áramlás lehetséges okai és hatásai	14
I.2.1. A munkaerő-áramlás okai	14
I.2.2. A munkaerő-áramlás hatásai	16
I.2.2.1. Hatások a munkavállaló és a munkáltató vonatkozásában	16
I.2.2.2. Hatások a küldő és a fogadó ország vonatkozásában	17
I.2.2.3. Hatások az Európai Unió egészére nézve	19
I.3. A szabad munkaerő-áramlás és a keleti bővítés	20
I.3.1. Félelmek és tények a két keleti bővítés kapcsán	21
I.3.2. Magyar félelmek a román-bolgár csatlakozás kapcsán	24
I.4. A szabad mozgás és a magyar EU-csatlakozás	25
I.4.1. Magyarok munkavállalása az Európai Unióban	26
I.4.2. Uniós állampolgárok magyarországi munkavállalása	30
I.5. Összefoglalás	35
II. FEJEZET	36
II.1. Munkaerőmozgás a határok mentén	36
II.1.1. A határ menti munkavállaló fogalma és a munkavégzésére vonatkozó uniós szabályok	37
II.2. Határmenti munkavállalás Győr-Moson-Sopron megyében	39
II.2.2. Munkaerőmozgás a magyar-szlovák határ mentén	40
II.2.2.1. Jogi keretek az uniós csatlakozás előtt és után	40
II.2.2.2. A munkaerő-áramlást meghatározó gazdasági-társadalmi és egyéb tényezők	41
II.2.2.2.1. A szlovákiai munkaerő magyarországi eloszlása	41
II.2.2.2.2. Regionális demográfiai-etnikai jellemzők	43

II.2.2.2.3. Gazdasági tényezők	44
II.2.2.2.3.1. A két térség közötti gazdasági különbség magyarázata –országos tendenciák	44
II.2.2.2.3.2. Regionális gazdasági fejlettség	45
II.2.2.2.4. Munkaerőpiaci sajátosságok	46
II.2.2.2.4.1. Országos jellemzők	46
II.2.2.2.4.2. Regionális munkaerőpiaci sajátosságok	48
II.2.2.2.4.2.1. Munkaerőpiaci kereslet és kínálat a határon innen és túl	51
II.2.2.2.5. Munkaerő-áramlás a mindennapi életben – a határon túli munkahely megközelíthetősége	54
II.2.2.2.6. Hagyományos, történeti kapcsolat a két megye között	55
II.2.2.3. A szlovákiai munkaerő Győr-Moson-Sopron megyei jelenlétével kapcsolatos problémák	56
II.2.2.4. Határmenti munkaügyi együttműködés	58
II.3. Összefoglalás	59
III. FEJEZET	61
III.1. Munkaerőmozgás a magyar-osztrák határ mentén	61
III.1.1. Az Ausztriában való munkavállalás jogi keretei	61
III.1.2. Magyarok munkavállalása Ausztriában	64
III.1.3. A két régió gazdasági fejlettségét meghatározó történelmi események	66
III.1.4. Regionális gazdasági mutatók	67
III.1.5. A Burgenlandban dolgozó magyarok számának időbeli alakulása	69
III.1.6. Ingázás a magyar-osztrák határ mentén	72
III.1.6.1. A munkavállalók köre, végzettsége a munkavállalásra és ágazati eloszlásuk Burgenland munkaerőpiacán	72
III.1.6.2. A munkavállalás időtartama és motivációi	75
III.1.6.3. Közlekedési lehetőségek a két térség között	77
III.1.7. A magyar munkaerő ausztriai munkavállalásával kapcsolatos problémák	78
III.1.8. Magyar-osztrák munkaügyi együttműködés	80
III.2. Összefoglalás	82
Befejezés	83
Irodalomjegyzék	86

Táblázatok és ábrák jegyzéke

Táblázatok

1. táblázat. A Magyarországon foglalkoztatott külföldiek számára kiadott munkavállalási engedélyek száma, 1996-2003.	32
2. táblázat. A Magyarországon foglalkoztatott külföldiek számára kiadott munkavállalási engedélyek száma, 2004-2006.	33
3. táblázat. A szlovák és a magyar gazdaság főbb mutatói	44
4. táblázat. Regionális gazdasági mutatók a határ két oldalán	41
5. táblázat. Munkaerőpiaci mutatók Szlovákiában és Magyarországon 2006. A szlovák munkaerő-áramlást meghatározó push és pull tényezők.	
6. táblázat. A szlovák munkaerő-áramlást meghatározó push és pull tényezők. A Nagyszombati kerület és Győr-Moson-Sopron megye összehasonlítása.	50
7. táblázat. A szlovák munkavállalás az iparban alágazatonként, 2005	52
8. táblázat. A szlovák munkavállalás foglalkozásonként, 2005.	53
9. táblázat. Külföldi munkavállalók Ausztriában származási ország szerint, 2006.	64
10. táblázat. Regionális gazdasági mutatók Győr-Moson-Sopron megyében és Burgenland tartományban	68
11. táblázat. A Burgenlandban élő és foglalkoztatott magyarok létszámának alakulása 1989-2001.	
12. táblázat. Legálisan és illegálisan Ausztriában dolgozó magyarok nem és kor szerinti megoszlása	73

Ábrák

1. ábra. A szlovák munkavállalók területi megoszlása Magyarországon és az összes külföldi vendégmunkáshoz viszonyított arányuk, 2005.	42
2. ábra. Munkaerőpiaci mutatók Szlovákiában és Magyarországon, 2001-2005. 15-64 évesek	
3. ábra. Az ausztriai és a magyarországi átlagbérek ágazati összehasonlítása 2006.	67
4. ábra. A Burgenlandban élő és foglalkoztatott magyarok létszámának alakulása 1989-2001.	70
5. ábra. A Burgenlandban dolgozó magyarok végzettség szerint megoszlása	74

Mellékletek	89
--------------------	-----------

BEVEZETÉS

Magyarország európai uniós csatlakozása kapcsán jónéhány társadalmi-gazdasági kérdés vetődött fel mind a hazai, mind a nemzetközi köz- és szakvéleményben. A gazdasági felkészültség kérdései mellett állandó vita tárgyát képezte a csatlakozás nemzetközi munkaerő-áramlásra gyakorolt hatása. A legtöbb ellentétes nézet abban a kérdésben ütközött, hogy vajon indokolt-e a „rég” uniós tagországok „keleti hordáktól” való félelme.

Az erről szóló hírek felkeltették érdeklődésemet, és úgy gondoltam, magam is megpróbálok utánajárni e kérdésnek. A véleményemet a témával kapcsolatos nemzetközi és hazai tanulmányok alapján alakítottam ki, melyeknek legfontosabb eredményeit természetesen ismertetem a dolgozatban.

A témával való ismerkedés során számos érdekes kérdéssel találkoztam; konkrét témám kiválasztásában azonban leginkább személyes indokok játszottak szerepet. Győr-Moson-Sopron megye ugyanis tágabb lakóhelyem, és a nemzetközi munkaerő-áramlás egy érdekes formájával személyesen találkoztam itt, ez pedig a határmenti munkavállalás (más néven a nemzetközi ingázás). Környezetemben számos ismerős vállalja a napi vagy heti utazást Győr-Moson-Sopron megyei lakhelye és ausztriai munkahelye között, ugyanakkor például Győr városában járva gyakran hallottam és hallok szlovák szót is. E személyes tapasztalatok keltettek bennem érdeklődést aziránt, hogy vajon e jelenség mennyire általános a megyében, és elterjedtsége esetén hogyan befolyásolja Győr-Moson-Sopron megye munkaerő piacát és gazdaságát.

Úgy gondoltam, a megyei munkaerőpiac ilyen szempontú elemzése lehetővé teszi az európai uniós csatlakozással kapcsolatos munkaerőpiaci félelmek ellentétes oldalról történő vizsgálatát. Győr-Moson-Sopron megye ugyanis különleges helyzetben van a környező térségekkel kapcsolatos munkaerő-áramlást illetően: köztudott, hogy a megye az országos szinten a második legfejlettebb térségünk, az itt elérhető átlagbérek magasabbak az országos átlagnál, így a szlovákiai munkaerő számára vonzó célpontot jelent. Másrészt viszont az átlagbérek alacsonyabbak az ausztriai Burgenlandban szokásosnál, így e terület a helyi munkaerő számára kínál többletjövedelem-kereseti lehetőségeket. A megye így egyszerre „érzi” a fejlettebb európai uniós országok

külföldi munkaerő-áradattal szembeni félelmeit és osztja az elmaradottabb keleti országok kölcsönös munkaerőpiaci nyitás mellett érvelő véleményét.

A téma kifejtésében különösen nagy hatással voltak rám a munkaerő-áramlás hazai szaktekintélyének, Hárs Ágnesnek munkái. A szerző leginkább a magyar-szlovák és magyar-román munkaerőpiaci kapcsolatokat elemzi tanulmányaiban, melyek a dolgozatom megírásában nagy segítségemre voltak. Dolgozatom jellege természetesen megkövetelte a releváns statisztikai adatok elemzését is – a felhasznált információk a helyi (Győr-Moson-Sopron megyei), az országos (ÁFSZ, KSH) és néhány külföldi (főképp szlovák) statisztikai és munkaügyi szervek adatbázisaiból származnak.

Az adatgyűjtés során sajnos két kérdéssel kapcsolatban is nehézségekbe ütköztem: az egyik – tudomásom szerint – a statisztikai hivatalok számára is gondot okoz, a másik viszont egyéni jellegű. Országosan és nemzetközileg is problémát okoz az egy-egy országból kiáramló munkaerő nagyságának mérése, ami az Európai Unió nemzetközi munkavállalási szabályaival magyarázható (lásd később). A másik nehézség, amivel találgoztam, a magyarok ausztriai munkavállalásával kapcsolatos pontos adatok gyűjtése (sajnos az osztrák fél nem adott ki semmiféle aktuális információt), így a munkaerő-áramlás által érintett magyar és osztrák térség megfelelő összehasonlítását nem tudtam elvégezni. Úgy gondolom azonban, hogy ez az elemzés értékét csak kis mértékben csökkenti, mert helyette más, a Győr-Moson-Sopron megyei munkaerőpiac szempontjából fontos információk kerültek bemutatásra.

A dolgozat I. fejezetében a szabad munkaerő-áramlás európai uniós jelentősége kerül bemutatásra, mintegy megalapozva a kérdéskör fontosságát. A szabad mozgás elvének fejlődési szakaszai bemutatása után a munkaerő-áramlás lehetséges okainak ismertetése következik, majd pedig annak hatásait elemzem, a különböző alanyok szemszögéből. Ezután a kelet-és közép-európai államok uniós csatlakozása kapcsán felmerülő kérdéseket tanulmányozom, különösen a Magyarországot érintő problémákat hangsúlyozva. A fejezet utolsó pontját a konkrét európai uniós munkavállalási szabályok bemutatásának szenteltem, elsősorban természetesen a magyar állampolgárok munkavállalását meghatározó feltételeket ismertetve. Ezen alfejezetben mutatom be a nemzetközi munkaerő-áramlás nagyságrendi alakulását az uniós csatlakozásunk óta.

Az elméleti megalapozást és az általános áttekintést követi a második fejezet konkrét témára irányuló elemzése, melyben elsőként a határmenti munkavállaló európai uniós fogalmát ismerhetjük meg, majd áttérek a szlovák-magyar munkaerőmozgás

regionális vonatkozású elemzésére. A dolgozat legrészletesebben kidolgozott részét adja e fejezet, mivel adat és információ bőven állt rendelkezésemre a témában. Elsőként a munkaerő-áramlást meghatározó tényezőket mutatom be, majd a szlovákiai munkavállalók megyei jelenlétével kapcsolatos problémákat ismertetem. A fejezet utolsó pontjában a két térség munkaügyi együttműködésének történetét és annak eddigi vívmányait ismerhetjük meg.

A dolgozat utolsó fejezetében a Győr-Moson-Sopron megyei munkaerő-áramlás másik összetevője, a magyarok ausztriai munkavállalása kerül bemutatásra. Ennek elemzése sajnos nem olyan részletes, mint a szlovákiai munkavállalók megyei munkavállalásának vizsgálata, de a munkavállalást meghatározó legfontosabb gazdasági és egyéb tényezőket itt is megtalálhatjuk. Ezeken kívül más szempontok is előtérbe kerülnek: megismerjük például a munkavállalók motivációit és az ausztriai munkavégzés átlagos időtartamát. Az előző fejezetéhez hasonló felépítést követve, e fejezetben is kitérek a külföldi munkavállalással kapcsolatos problémákra és a helyi szervek együttműködési történetére, jövőbeli feladataira.

Minden fejezet végén található egy összefoglaló rész, melyben nemcsak pontok tartalmát összegzem, hanem a témához kapcsolódó saját véleményemet és az esetlegesen felvetődő problémákat is ismertetem.

Az alábbiakban tehát a téma általános megalapozása következik.

I. FEJEZET

I.1. Munkaerő-áramlás az Európai Unióban

I.1.1. A szabad munkaerő-áramlás gondolata és fejlődésének legfontosabb állomásai

A személyek szabad mozgását már az európai integráció kezdetén is az együttműködés egyik alapkövének tekintették, és a kooperáció elmélyülésével annak jelentősége csak fokozódott. A szabad mozgás joga kezdetben csak a munkavállalókat és azok családját illette meg, később azonban bővült a jog személyi hatálya, és annak kapcsán különböző szociális szempontok is előtérbe kerültek. A jog fejlődésén nyomon követhetjük az európai eszmék változását, megfigyelhetjük, hogyan válik egy gazdasági célú együttműködés gondoskodó, egységes értékrendet adó szervezetté.

I.1.1.1. A szabad mozgás szabályozása 1952-1974 közötti időszakban

A személyek szabad mozgásával már az európai integrációs folyamat első egyezménye, a Montánuniót (Európai Szén- és Acélközösséget) létrehozó szerződés¹ is foglalkozott, noha annak szabályozásai csupán a szén- és acélipari tagállami dolgozókra terjedtek ki. A hat évvel későbbi, 1958-as Euratom Szerződés szintén csak a dolgozók egy speciális csoportjának mozgását szabályozta, mégpedig a nukleáris iparban foglalkoztatottakét.² Az ugyanebben az évben hatályba lépő, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés a négy alapszabadság egyikeként nevezte meg a szabad mozgást.³ A Szerződés a következő három kategória szerint foglalkozott a szabad mozgás szabályozásával: munkavállalók, önálló vállalkozók és szolgáltatást nyújtók mozgása⁴. Fontos megemlíteni, hogy a csoportok szabad mozgása csak 1968-

¹ A szerződés 1952-től 2002-ig volt hatályos.

² Ugyanezen dolgozók munkavállalását egy külön irányelv is szabályozta.

³ A Római Szerződés szabályozásai azokra a területekre terjednek ki, amelyeket az 1958-as irányelv és az Euratom Szerződés cikkelyei nem érvényesek.

⁴ A Szerződés III. Részének III. Címe, annak I. Fejezetének 39-55. Cikke rendelkezik a kérdésről. (Az Amszterdami Szerződéssel bevezetett számozás szerint.)

ban valósult meg, és hogy a szabad mozgás joga a fent felsoroltakon kívül senki más nem illetett meg. Ez az integráció alapcéljával magyarázandó, mely nem más, mint a szerződő felek gazdasági fejlődésének elősegítése. Ennek értelmében a munkavállalók szabad mozgásának biztosítása semmi más nem szolgált, mint a munkaerő optimális elosztását.⁵ Eleinte minden közös munkaerőpiaci rendelkezést e cél elérése érdekében hoztak; a területre vonatkozó szabályozások a munkavállalók nemzetközi mozgásán túl jó darabig nem terjedtek. (A Római Szerződés tartalmazott ugyan néhány szociális vonatkozású rendelkezést, ezektől azonban csupán azt remélték, hogy „hozzájárulnak a keresetek növekedéséhez”.)⁶ A szociális és munkajog tipikusan belügyi kérdés maradt – az első gondok felmerüléséig. Az integráció kezdeti időszakában ugyanis minden alapító tagállam erőteljes gazdasági növekedést mutatott; teljes foglalkoztatottság mellett javultak a gazdasági mutatóik. Az 1960-as években azonban megtorpant a fellendülés, az együttműködő államok fejlődési üteme egyenetlenné vált, mely tendencián csak rontott a többi ország csatlakozása. A problémák a munkaerőpiacon is leképeződtek: nőtt a munkanélküliség, a társadalmi különbségek elmélyültek – az általános elégedetlenség egyre fokozódott. A gondok enyhítésére a tagállamok 1974-ben közös Szociális Akcióprogramot dolgoztak ki, melynek egyik fő célkitűzése a foglalkoztatási helyzet javítása volt. Ez a program tekinthető a közös foglalkoztatáspolitikához vezető út első állomásának, mely terület ma az Európai Unió egyik legjobban kidolgozott közös politikája.

I.1.1.2. A szabad munkaerő áramlásának szabályozása 1975-től napjainkig

A foglalkoztatáspolitikai együttműködés egyre összehangoltabb rendszerében a szabad munkaerő-áramlás elősegítése mindvégig prioritás maradt – ennek eredményeképpen ma nemcsak a munkavállalók, hanem a gazdaságilag inaktív állampolgárok is szabadon mozoghatnak az Unió területén. Ehhez azonban, több mint két évtizednek kellett eltelnie az alapító szerződés hatályba lépésétől számítva. Az első mérföldkövet a jogok kiterjesztésének folyamatában a belső piac létrehozásáról szóló 1985-ös Fehér Könyv jelentette. Ez a bizottsági javaslatokat tartalmazó okmány azért

⁵ Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖVJogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2004. alapján.

⁶ Gyulavári Tamás (szerk.): Az Európai Unió szociális dimenziója., SzCsM 2000, Budapest, 22. o.

került kiadásra, hogy a már létrejött közös piacon belül elősegítse a belső piac kialakulását – azt a szegmenst, ahol a négy szabadságjog érvényesül, ahol tehát szabadon áramolnak az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke.⁷ A Fehér Könyv javaslatait a tagállamok az 1987. január 1-jén hatályba lépett Egységes Európai Okmányba foglalták bele. A gazdaságilag inaktív személyek mozgása az 1990-es években valósult meg, három irányelv elfogadásával: a magukat önerőből eltartók (90/364/EGK), a nyugdíjasok (90/365/EGK) és a diákok ill. családtagjaik (93/96/EK) szabad mozgásáról szóló irányelvek. Az irányelvek preambuluma kimondta, hogy a belső piacot 1992. december 31-ig létre kell hozni, a négy tényező szabad áramlásának biztosítása érdekében el kell törölni a nemzeti akadályokat és egységesíteni kell a négy tényező mozgásáról szóló nemzeti rendelkezéseket. A szabad mozgást végül az Európai Uniót létrehozó 1993-as Maastrichti Szerződés az uniós állampolgárok szabadságjogává tette⁸. A szerződés a személyek illetve a munkaerő szabad áramlásának szempontjából további két fontos rendelkezést tartalmazott: kimondta, hogy az Unió területén élő, saját országuktól különböző tagállamban munkát vállaló polgárok számára biztosítani kell a „hazaiakkal” egyenlő bánásmódot (diszkriminációmentesség), illetve létrehozta az uniós állampolgárságot.

A diszkriminációmentesség a szabad munkaerő-áramlás alapelvevé vált – ez az, ami oly egyedivé teszi az uniós szabályozást. A Szerződés kimondja, hogy

„A munkavállalók szabad mozgása magában foglalja az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés megszüntetését a tagállamok munkavállalói között a foglalkoztatás, javadalmazás, valamint az egyéb munka-és foglalkoztatási feltételek tekintetében”⁹.

Az egyenlő munkavállalási feltételek biztosítása az egyén integrációját és a személyes boldogulást segíti, ami egyértelműen túlmutat a munkaerőpiaci szükségletek átmeneti kielégítésének célján: egy egységes munkaerőpiac létrehozásáról van szó, ahol a munkavállalók egyenlő esélyekkel indulnak, ugyanakkor ahol a humán erőforrás megfelelő elosztásával maximális gazdasági teljesítmény érhető el. Így valósul meg az eredeti gazdasági cél – a legújabb szociális eszmékkel összhangban.

⁷ Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2004., 20. o.

⁸ A szerződés a Római Szerződés legátfogóbb módosítása.

⁹ A Maastrichti Szerződés 39(2) cikke.

Az „uniós állampolgárság” fogalmának bevezetése néhányunk számára csupán szimbolikus értékűnek tűnhet, azonban az ítékezés előtt érdemes megvizsgálni, mit is jelent valójában¹⁰. A Maastrichti Szerződés szerint

„Uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára”¹¹,

és a szabad mozgás, az európai parlamenti és helyhatósági választásokon való részvétel, a diplomáciai és konzuli védelemhez való jogot biztosítja. Létrehozása annyiban jelentett újítást a szabad mozgás tekintetében, hogy annak jogát alanyi alapon biztosítja,

„melyet... a gazdasági összefüggéseken kívül is gyakorolni lehet”¹²,

vagyis engedélyezi a nem munkavállalási célú, szabad mozgást.

A személyek szabad mozgása megkövetelte a határok akadálymentes átlépésének biztosítását is. A határellenőrzések megszüntetésére tett első lépés az 1985-ben megkötött Schengeni Egyezmény volt, mely 1995-ben lépett életbe, és az Amszterdami Szerződéssel¹³ a közösségi joganyag részévé vált. Az egyezmény értelmében a schengeni határokon belül nem létezik belső határellenőrzés, a külső határok pedig megerősített ellenőrzés alatt állnak.¹⁴ Az együttműködés gördülékenységének biztosítása érdekében a felek létrehozták a Schengeni Információs Rendszert (SIS), egy rendőrségi, vízumügyi és bírósági rendszert, melynek számítógépes alapját a II. Schengeni Információs Rendszer adja.¹⁵

A szabad mozgás mai uniós szabályozása szerint más-más törvények vonatkoznak a munkavállalás és a nem munkavállalás céljából (gazdaságilag aktív és inaktív) másik tagállamba utazó uniós állampolgárokra. A két csoport tagjainak más tagállamban való tartózkodását a mai rendszer a Római Szerződés illetve az 1990-es években született irányelvek szerinti kategóriák alapján, eltérő módon szabályozza (a csoportosítást lásd fentebb), ezekre azonban a dolgozat szűk keretei miatt nem térhetek

¹⁰ Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖVJogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2004. alapján.

¹¹ Maastrichti Szerződés 17. cikke.

¹² Commission Communication to the European Parliament and the Council on the follow-up to the recommendations of the High Level Panel on free Movement of Persons, COM(1998)403 final. 2. o.

¹³ Az Amszterdami Szerződést 1997-ben írták alá és 1999-ben lépett életbe.

¹⁴ Az egyezmény tagjai: Belgium, Hollandia, Luxemburg, Németország, Franciaország, Olaszország, Görögország, Portugália, Spanyolország, Ausztria, Dánia, Norvégia, Izland, Svédország, Finnország, Ciprus, Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Málta, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária, Románia.

¹⁵ A dolgozatírás időpontjában a SISII még fejlesztés alatt áll.

ki.¹⁶ Csupán néhány szóban ismertetném a munkavállalókra vonatkozó legfontosabb szabályokat, a teljesség igénye nélkül.¹⁷

Az első és legfontosabb jog a „hazai” állampolgárokéval egyenlő bánásmódhoz való jog, mind a munkafeltételeket mind a munkajogi szabályozást tekintve, mint ahogy azt már fentebb is hangsúlyoztam. A munkavállalónak joga van:

- a más tagállambeli állásajánlatokat elfogadni,
- szabadon mozogni az Unió területén álláskeresés végett,
- munkavégzés céljából a másik tagállam területén tartózkodni,
- a foglalkoztatás megszűnése után annak a tagállamnak a területén maradni, ahol a foglalkoztatás történt.

A munkavállaló családját (házastársát, 21 éven aluli eltartottjait és felmenőit) is ugyanazon a jogok illetik meg, mint a munkavállalót, akkor is, ha valamely családtag harmadik országbeli állampolgár. Az Európai Unió szabályai a munkavégzés fogalmát is meghatározzák. Ezek alapján munkavégzésnek számít az a tevékenység, amely:

„tényleges és valóságos, gazdasági célja van, meghatározott ideig végzik, a munkáltató utasításai szerint, ellenszolgáltatás fejében.”¹⁸

A más tagállamban történő munkavállalás szabályozása természetesen nem csupán a felsorolt tételekből áll, a releváns törvények sokkal bonyolultabb rendszert alkotnak. A részletes szabályozásra nemcsak azért van szükség, hogy az egyenlő elbánás ténylegesen megvalósuljon, hanem azért is, mert a munkaerő nemzetközi áramlása közép- és hosszútávon különböző következményekkel jár, mind a küldő, mind a fogadó ország vonatkozásában. Mindkét félnek érdekében áll ezért a mozgás nyomon követése, hogy a jövőben várható következményekre megfelelően fel tudjanak készülni. Napjainkban ez a téma különösen sokszor kerül napirendre, hiszen az utóbbi két keleti bővítés során összesen 12 új taggal bővült a szövetség, ami az össznépeség nagymértékű növekedésével járt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a munkaerőpiaci szereplők száma sokszorosára duzzadt, és így a mobilitás fokozódására kell(ett) számítani. Sok „rég” tagországban ez különös félelmet keltett: az új, elmaradottabb tagországokból érkező munkavállalók hada rémképként lebegett szemük előtt, s az új tagok a kiáramló munkaerő országokra gyakorolt kedvezőtlen hatásaitól tartottak. De vajon melyek azok a hatások, melyekkel ezeknek az államoknak számolniuk kellett? A

¹⁶ Bővebben lásd: Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2004.

¹⁷ Zoltán Horváth: Handbook on the European Union, Földkőr Kiadó, Budapest 2002 alapján.

¹⁸ Gellérné (2004), 113.o.

következő fejezetben ezeket veszem sorra, a munkaerő-áramlás lehetséges okainak előzetes bemutatása után.

I.2. A munkaerő-áramlás lehetséges okai és hatásai

I.2.1. A munkaerő-áramlás okai

A munkaerő-áramlás okaival a migráció tudománya foglalkozik. A szakirodalomban számos elmélet született, melyek különbözőképpen próbálnak magyarázatot adni a vándorlás okaira. A jelenség összetettsége miatt egységes nézet máig nem született, így a következőkben a legfontosabb elméletek rövid bemutatása következik.¹⁹

A *neoklasszikus közgazdaságtan makroelméleti modellje* szerint a munkaerő migrációja a munkaerő-kereslet és-kínálat területi különbségeire vezethető vissza. Az elmélet szerint a migráció mozgatórugója kizárólag az elérhető többletjövedelem, tehát a migráció legfőbb oka az országok közötti bérránytalanság. Ennek értelmében, ha nincsenek bérkülönbségek, migráció sem alakul ki.

A *neoklasszikus közgazdaságtan mikroelméleti modelljének* legfőbb tanítása szerint a migráció kialakulása elsősorban az egyéni döntések függvénye. A potenciális „migráló” munkavállaló racionálisan mérlegeli a külföldi munkavállalással járó lehetséges előnyöket és hátrányokat, majd ezek összehasonlítása alapján dönt az elvándorlásról. Döntésében nemcsak az anyagi tényezők (elérhető többletjövedelem nagysága, kiutazás költsége, kinttartózkodás alatti létfenntartás anyagi vonzata) játszanak szerepet, hanem a kiutazással járó „pszichológiai költségek” is (nyelv elsajátítása, kultúra elfogadása, hazai családi-baráti kötelek elszakítása, új kapcsolatok kialakítása). Ezen tényezők együttesét az elmélet „migrációs költségeknek” nevezi. A makrogazdasági modelltől a fentiekén kívül még annyiban tér el, hogy az előzővel ellentétben ez a modell feltételezi, hogy az egyes országok foglalkoztatási rátái különböznek. (A makrogazdasági modell teljes foglalkoztatottságot feltételez!) Az elmélet értelmében nem jön létre migráció a foglalkoztatási ráták és/vagy keresetek eltérése hiányában.

¹⁹ A bekezdés a *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. Population and Development Review, Volume 19, Number 3 (1993), alapján íródott. 431-466. o.; fordítása a Szociális és Családügyi Minisztérium: *A migráció szociológiája* c. kiadványában jelent meg, Varga-Haszonits István fordításában, Budapest, 2001.

A migráció „új közgazdaságtana” sok ponton megkérdőjelezi a neoklasszikus elméletek feltevéseit és eredményeit. A legnagyobb különbség, hogy az új elmélet szerint a döntéseket nem egyének, hanem együtt cselekvő emberek – családok, háztartások – hozzák, akik nem pusztán a keresetük maximalizálására törekednek. Döntésükben meghatározó szerepet játszik az a szándék, hogy fenntartsák és/vagy javítsák életszínvonalukat és minimálisra csökkentsék az életüket fenyegető kockázati tényezőket. Ezek alapján a bérkülönbségek nem adnak egyértelműen okot a migrálásra; a kivándorlás akkor is megtörténhet, ha nincs különbség az elérhető keresetek nagysága között.

Az előzőekben ismertetett modellektől élesen elkülönül a *duális munkaerőpiac elmélete*, mely abból az alapfeltevésekből indul ki, hogy a munkaerő-vándorlás a modern ipari társadalom szükségszerű következménye. Az elmélet szerint ugyanis a posztindusztriális társadalmakban strukturális munkanélküliség alakult ki, amely automatikusan megindítja az (olcsó) külföldi munkaerő iránti keresletet. A migráció tehát a fejlett társadalmakban jelentkező munkaerőigény által életre hívott jelenség.

A dióhéjban bemutatott elméletek mind különböző feltételezésekből indulnak ki, és más-más eredményre jutnak a munkaerő-áramlás okainak vizsgálatakor: Az egyes következtetések azonban nem feltétlenül ellentétesek, sőt akár ki is egészíthetik egymást. Leginkább úgy képzelhetjük el a migráció mozgatórugóit, mint a fenti motivációk együttes rendszerét, sok-sok más tényezővel kiegészítve. A kivándorlásról való döntésben bizonyítottan nagy szerepet játszanak például a korábbi külföldi munkavállalási tapasztalatok, de elképzelhető politikai indíttatású migráció is (lásd például az 1956-os magyarországi emigrációt). A külföldi munkavállalásra való hajlandóságot véleményem szerint a személyi tulajdonságok nagymértékben befolyásolják – mennyire képes az egyén az új dolgok befogadására, szembe tud-e nézni új kihívásokkal és igényli-e egyáltalán az új környezeti ingereket. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a potenciális külföldi munkavállaló közvetlen környezetét és életkorát sem – az egyedülálló fiatalok köztudottan nyitottabbak a külföldi munkalehetőségek iránt, mint a középkorú családos emberek, de a nyugdíjas kor felé haladva ismét nő a vándorlási hajlandóság. Érdekes azonban az a tény, hogy az uniós állampolgároknak mindössze 4%-a lakott valaha – hosszabb-rövidebb ideig – más tagállamban²⁰. A külföldi munkavállalásra való hajlandóság mértékét pedig sejtetni engedi az az adat,

²⁰ Forrás: A tömeges migráció csak egy mítosz maradt a kibővült Európában.
<http://www.ofakht.hu/hirlevel/2006/newsletter110lekt1jo.htm#11>, letöltve: 2007-03-26

hogy az európai uniós polgárok egy munkahelyen átlagosan 10,6 évet töltenek el.²¹ A munkavállalói mobilitás fokozása érdekében az Európai Unió szervei számtalan intézkedést tesznek²², hiszen annak vitathatatlan pozitív hatásai a közös piac, az egyes nemzetállamok és a munkavállalók számára is fejlődést eredményeznek.

A dolgozat az alábbiakban ezeket a lehetséges előnyöket részletezi, említést tesz ugyanakkor a másik oldalról – a munkaerő-áramlásból származó potenciális hátrányokról is.

I.2.2. A munkaerő-áramlás hatásai

Az európai munkaerő-áramlás érintettjei tehát maga a munkavállaló és annak családja, a munkáltató, a kibocsátó és a fogadó ország illetve az Európai Unió. A hatások mind az öt szereplő vonatkozásában jelentkeznek, azonban természetesen más-más eredményre vezetnek.

I.2.2.1. Hatások a munkavállaló és a munkáltató vonatkozásában

A külföldön való munkavállalás legfőbb oka általában a másik országban elérhető magasabb jövedelem, mely által a *munkavállaló* és családja egzisztenciája biztosabbá válik, jóléte fokozódik. A külföldön munkát vállaló (meg)gazdagodása nem pusztán anyagi téren értendő azonban. Az idegen országban gyarapszik a munkavállaló nyelv-és szaktudása, új tapasztalatokra és kapcsolatokra tesz szert, látóköre tágul és kezdeményezőbbé válhat. Ezeket a szellemi és lelki változásokat a későbbiekben számtalan módon kamatoztathatja, a munkaerőpiacon és a magánéletében egyaránt.

Ugyanakkor az új helyzet, amibe a külföldön munkát vállaló belekerül, kihívást is jelent számára. Meg kell ismerkednie az új kultúrával, el kell fogadnia a társadalom értékrendjét – egyszóval törekednie kell a társadalomba való beilleszkedésre. A helyzetet nehezítheti az otthon és a család hiánya, így a munkavégzés kezdetén komoly lelki vívódással számolhat.

²¹ Forrás: Csak két százalék lakik másik tagállamban.

<http://www.kisalfold.hu/cikk.php?id=1000322&cid=1161233>, letöltve: 2007-03-21

²²A 2006-os évet például a munkavállalói mobilitás évének szentelték (European Year of Workers Mobility).

A munkaerőpiac nemzetközi kibővülése a *munkáltató* számára a munkaerő-kínálat bővülését jelenti, így az új alkalmazottak kiválasztásánál a jelentkezők szélesebb köréből válogathat, növelve az esélyt a megfelelő munkatárs megtalálására.

I.2.2.2. Hatások a küldő és a fogadó ország vonatkozásában

A munkaerő áramlása természetesen befolyásolja a küldő és a fogadó országok gazdaságát és társadalmát is. A hatások erőssége elsősorban a ki- illetve beáramló munkaerő nagyságától, kor- és iskolázottság szerinti megoszlásától függ, de számos más tényező is fontos szerepet játszik, mint például a tartózkodás időtartama. A munkaerő hagyományosan az elmaradottabb országokból a fejlettebbek felé áramlik, ami mindkét fél számára pozitív és negatív következményekkel egyaránt járhat.

A *küldő ország* szempontjából a munkaerő-áramlás ilyen irányba *előnyös*, mert:

- A kiáramló munkaerő minősége a külföldön szerzett szak- és nyelvtudás által javul; az országba való visszaáramlás esetén a megszerzett új készségek a küldő országban hasznosulnak.
- A külföldön munkát vállaló egyének anyagi helyzete javul, a rendelkezésükre álló jövedelem nő, melyet – a másik ország magasabb árszínvonala miatt – többnyire hazájukban költenek el. A munkaerő-áramlásnak ilyen értelemben keresletélénkítő hatása van.
- Ha egy (határmenti) területen a munkaerő nemzetközi ingázása jelentős méreteket ölt, előbb-utóbb szükségessé válik a célterület egyszerű megközelítésének biztosítása, ami végső soron az infrastruktúra regionális fejlődéséhez vezet. Az ország megközelítése így könnyebbé válik, ami miatt élénkülhet az ország turizmusa is. Az ingázás hozzájárulhat továbbá az adott térség fejlődéséhez.

A munkaerő-áramlás a fenti előnyökön kívül *kedvezőtlen következményekkel* is járhat. A küldő ország szempontjából a legnagyobb veszélyt a következő lehetőségek jelentik:

- „Brain drain”(„agyelszívás”). Ez annyit jelent, hogy a küldő ország legképzettebb és legtehetségesebb dolgozói vándorolnak el a magasabb keresetek reményében, csökkentve az „otthoni” munkaerő minőségét

illetve tetézve az esetleges hazai munkaerőhiányt.²³ A jelenség elleni legkézenfekvőbb védekezés az otthoni bérszintek emelése²⁴ és/vagy egyéb juttatások biztosítása volna, amivel országukban lehetne tartani ezeket a munkavállalókat. Megoldást jelenthet még egyes szakmák esetében (pl. programozók) alternatív munkavégzési forma felajánlása, mint például a távmunka lehetősége.

- Ugyanilyen problémát jelenthet a szakmunkások külföldi munkavégzése is, ha azokban a szakmában a küldő országban is munkaerő-hiány áll fenn, amelyekben a kivándorlás megfigyelhető.²⁵
- A munkaerőmozgás bizonyos területek elnéptelenedéséhez vezethet. Leginkább veszélyt jelenthet ez azokra a határmenti térségekre nézve, ahol ingázás helyett a lakosok a végleges kitelepülést választják.

Az érem másik oldala a túlnépesedés, amivel értelemszerűen a *befogadó országnak* kell szembenéznie. (A külföldi munkaerő megoszlása egy-egy országban nem egyenletes, általában nagyobb létszámban vannak jelen a határmenti területeken illetve a fővárosok, ipari centrumok környékén.)

A munkaerő beáramlása ezen kívül a következő *gondokat* okozhatja a befogadó országban:

- A beáramló munkaerő túltelíti a munkaerőpiacot, így a külföldiek elveszik a munkaalkalmat a helyiek elől.
- A munkaerő-túlkínálat a feketemunka elterjedéséhez vezethet, továbbá növeli a versenyt a munkaerőpiacon, ami által egyes alulképzett és/vagy szegényebb rétegek kiszorulnak a foglalkoztatásból. Végeredményben tehát nő a munkanélküliség.
- A külföldiek megjelenése így a bérek csökkenését is eredményezheti.
- Az idegen szokások, kultúrák megjelenése a nemzeti identitás gyengülését okozhatja, a külföldiekkel szembeni esetleges ellenérzés pedig társadalmi feszültségekhez vezethet.

²³ Magyarországon például az egyik legaggasztóbb probléma a programozók elvándorlása, holott a szakmában idehaza is jelentős munkaerőhiány figyelhető meg.

²⁴ A munkaerő-áramlás egyik következménye így a bérszintek emelkedése lehet.

²⁵ Véleményem szerint azonban a fenti két bekezdésben foglaltak nem jelentenek valós félelmet, mert a munkaerő-áramlás kétirányú: egy ország egyben küldő és befogadó ország is – az elvándorló munkaerő helyére tehát „utánpótlás” érkezik, általában elmaradottabb országokból.

A fentiekben vázolt problémáknak természetesen létezik ellenpólusa is, ami által a mérleg serpenyője a pozitív oldalra billen – vagyis a befogadó ország számára számtalan *előny* is jár a munkaerő-áramlás.

- Bevándorlókkal pótolható például egy-egy elnéptelenedett terület lakossága.
- A külföldiek javíthatnak a munkaerőpiaci helyzeten úgy, hogy azokba az ágazatokba tömörülnek, ahol munkaerőhiány áll fenn, illetve elvégzik azokat az (alacsony presztízsű) munkákat, amelyeket az ország lakosai már nem vállalnak.
- A külföldön való munkavállalásra köztudottan a képzett, fiatal értelmiségiek a leghajlamosabbak. Az ebből következő előny a fogadó országban kétféle módon is megjelenik: egyrészt fiatalodik az ország társadalma, ami végeredményben elősegíti a nyugdíjrendszerek hatékony működését, másrészt javul a potenciális munkaerő minősége, ami a versenyképesség fokozódásához vezet.
- A külföldiek megjelenése a hazai kultúra gazdagodását eredményezi, feltéve, hogy a bevándorlók megfelelően alkalmazkodnak a társadalmi elvárásokhoz. Az élet ezáltal színesebbé, izgalmasabbá válik.

I.2.2.3. Hatások az Európai Unió egészére nézve

A szabad munkaerő-áramlás tehát lehetővé teszi a különböző kultúrák találkozását és keveredését – éppen ez a multikulturalitás az Európai Unió egyik „védjegye”. A különböző nemzetek úgy élnek egymás mellett, hogy büszkén hirdetik saját értékeiket, ugyanakkor készen állnak más országok szokásainak megismerésére és befogadására is. A munkaerő áramlása így segíti elő a Közösség életének színesítését.

A munkaerő szabad áramlásának a nemzetek feletti Európai Unió azonban elsősorban abban látja hasznát, hogy általa a munkaerő optimális elosztása valósul meg. Ez a közös munkaerőpiaci egyensúly kialakulásához vezet, aminek eredményeképpen nő a termelékenység és összességében az Európai Unió versenyképessége.

E közös cél azonban kizárólag a nemzeti érdekek csorbulása nélkül valósulhat meg. A munkaerőmozgásokat minden országnak figyelemmel kell kísérnie, azért, hogy megfelelően fel tudjanak készülni a fentiekben ismertetett lehetséges következményekre. Mivel azonban az Európai Unió legtöbb országa között teljesen

szabad a személyek áramlása és (általában) semmilyen engedély kiadásához nem kötik a más tagállamból érkező állampolgárok munkavállalását²⁶, meglehetősen nehéz feladat meghatározni a mozgások irányát és a szóban forgó munkaerő nagyságát. A felmérés megkönnyítése végett létrehoztak egy nyilvántartási rendszert, melynek adatbázisát az EUROSTAT útján az egyes tagországok szolgáltatják. A tagok minden olyan adatot kötelesek negyedévente megküldeni, amelyek a munkaerőmozgások nagyságára, irányára vagy bármilyen más jellegére engednek következtetni (pl. kiadott tartózkodási és munkavállalási engedélyek, társadalombiztosítási nyilvántartásokból származó adatok). A nemzeti adatok alapján lehetővé válik egy széleskörű elemzés elkészítése, mely segítséget nyújt a munkaerőmozgás nemzeti gazdaságokra gyakorolt hatása vizsgálatában és a jövőbeli tendenciák előrejelzésében.²⁷

A folyamatok ilyen nyomon követése és ellenőrzése jelenleg az Európai Unió szerveinek egyik legfontosabb feladata, hiszen a tíz közép-kelet- és a két kelet-európai állam csatlakozása²⁸ nagy változásokat idézett elő a munkaerőpiacon is. A dolgozat következő bekezdéseiben a két bővítést kísérő aggodalmak és kételyek munkaerőpiaci vonatkozásait mutatom be – különös figyelmet fordítva a Magyarországgal kapcsolatos kérdésekre – , és az azóta napvilágot látott tanulmányok alapján megvizsgálom ezek indokoltságát.

I.3. A szabad munkaerő-áramlás és a keleti bővítés

Annak ellenére, hogy a személyek és a munkaerő szabad áramlása az Európai Unió egyik alapelve, régóta vita zajlik az egységes munkaerőpiac megvalósulása körül. A munkaerő szabad mozgásáról 1968-tól beszélhetünk, s azóta szinte állandónak tekinthető a fejlettebb tagországok félelme az újonnan csatlakozó – rendszerint szegényebb – országokból érkező munkavállalók áradatától. Németország és Franciaország már az integráció kezdete után tíz évvel aggodalmát fejezte ki a megkönnyített mozgás miatt, elsősorban az olaszországi bevándorlóktól tartva, de nem volt ez másként az egyes bővítések alkalmával sem. Az 1981-ben belépő Görögország illetve az 1986-tól tagállam Portugália és Spanyolország csatlakozását hasonló félelmek

²⁶ Jelenleg nem minden ország munkaerőpiaca nyitott a többi tagállam polgárai előtt. Az érvényes szabályozást lásd a dolgozat későbbi részeiben.

²⁷ A rendszerrel kapcsolatos problémákat lásd a fejezet végén.

²⁸ 2004-ben csatlakozott államok: Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia, Szlovénia. 2007-től tagállam: Bulgária, Románia.

kísérték. Ennek eredményeképpen a déli tagországokból érkező munkavállalók csak néhány éves átmeneti időszak után vállalhattak szabadon munkát²⁹.

A két legutóbbi bővítés alkalmával a „rég” uniós tagországok félelmei fokozottan jelentkeztek, hiszen a 2004-ben és a 2007-ben csatlakozott közép- ill. kelet-európai államok fejlettsége jócskán elmarad a nyugat-európai országokétól. A tizek csatlakozását kísérő aggodalmak az eddigi tapasztalatok szerint alaptalannak bizonyultak: a „munkaerő-dömping” elmaradt, és a legújabb elemzések alapján³⁰ a későbbiekben sem kell számolni a mobilitás robbanásszerű növekedésével, valószínűleg Románia és Bulgária esetében sem.

I.3.1. Félelmek és tények a két keleti bővítés kapcsán

A tíz közép-európai állam 2004-es csatlakozása az Európai Unió eddigi legnagyobb bővítését jelentette: a népesség kb. 74 millió fővel nőtt, s ez a munkaerő-állomány nagymértékű gyarapodásával járt.³¹ A bővítés előtti időszakban általános jelenséggé vált a régi tagországok körében a tizek országaiból érkező munkaerő-áradattól való félelem. Attól tartottak elsősorban, hogy a magasabb nyugati bérszintek munkavállalók tömegeit vonzzák majd országaikba, jelentős munkaerőpiaci gondokat okozva ezáltal. Fenntartásaikat annak ellenére is hangoztatták, hogy a mobilitás robbanásszerű növekedése valójában nem volt alátámasztható közgazdasági érvekkel, és a korábbi tapasztalatok sem indokolták.

Az aggodalom inkább társadalmi-politikai eredetű volt, mint ahogy ezt egy német tanulmány is igazolja a 2004-es csatlakozás munkaerőpiaci hatásainak vizsgálata kapcsán:

*„A migrációs potenciál becslések eredménye amellet szól, hogy szabad munkavállalás esetén a munkaerő belépésének átmenetileg akadályt kell állítani. Ez megkönnyíti a keleti kibővítés társadalmi elfogadását.”*³²

²⁹ A korlátozást a pozitív tapasztalatok alapján az eredeti időpont előtt megszüntették.

³⁰ Ld. például: <http://www.ofakht.hu/hirlevel/2006/newsletter110lekt1jo.htm#11>

³¹ Fontos megjegyezni, hogy mivel Norvégia, Izland és Liechtenstein is tagja az EGT-nek és így az EU belső piacának, mindhárom ország viszonylatában érvényesek a csatlakozási szerződések szabályozásai, így a régi tagországokéhoz hasonló intézkedéseket vezettek be. A magyarok e három országbeli munkavállalási feltételeit lásd a későbbi bekezdésekben.

³² Hönekopp, Elmar: Auswirkungen der EU-Osterweiterung auf die Arbeitsmärkte der Mitgliedsländer der Europäischen Union, 21. o., kézirat, Friedrich-Ebert-Stiftung, Nürnberg. (Az idézet Hárs Ágnes A személyek (munkaerő) szabad áramlásának hatásai. Tények és dilemmák a magyar munkaerőpiac vizsgálata kapcsán. című tanulmányából származik. KOPINT-DATORG Zrt., Budapest, 2002. aug., 103.o.)

A társadalmi előítéletesség valószínűleg a térség országainak történelmére vezethető vissza. Véleményem szerint „a volt szocialista ország” jelzővel járó kissé negatív jelentést máig nem sikerült kitörölni a nyugati elmékből, és a közép- illetve kelet-európai államokról alkotott vélemények most is ezen alapulnak. Az emberek többsége az utóbb csatlakozott országok gazdasági-társadalmi viszonyait túlságosan elmaradottnak ítéli, és meglehetősen tájékozatlanok a valós helyzettel kapcsolatban. A 2004-es bővítés körüli munkaerőpiaci döntések így valójában inkább politikailag voltak indokoltak, semmint gazdaságilag.

2004. május 1-től csupán az Egyesült Királyság, Írország és Svédország engedélyezte a tizek állampolgárai számára a feltétel nélküli, szabad munkavállalást, a többi régi tagállam fenntartotta a munkaerőpiaci korlátozásokat³³. Hamarosan bebizonyosodott azonban, hogy a szigorú szabályozásra valóban nincs szükség: a várt migrációs hullám elmaradt. 2006. május 1-től a régi tagállamok nagy része így jelentős munkaerőpiaci könnyítéseket vezetett be a közép-európai országok állampolgárai számára, néhány ország pedig teljesen megnyitotta előttük munkaerőpiacát. A status quo-t mindössze Németország, Ausztria, Dánia és Hollandia³⁴ tartotta fenn, de Franciaország és Belgium is csak jelentéktelen enyhítéseket vezetett be. Tették ezt annak ellenére, hogy a legújabb bizottsági kutatások kimutatták: azokban az országokban, amelyek teljesen megnyitották munkaerőpiacaikat,

*„kiemelkedő gazdasági növekedést, a munkanélküliség csökkenését és a foglalkoztatottság növekedését tapasztalták”.*³⁵

Az átmeneti intézkedéseket bevezető országoknak azonban szembe kellett nézniük a feketemunka és a színlelt önálló munka növekedésével. A Bizottság 2006. februári jelentése szerint a Kelet-és Közép-Európából az EU15 országaiba érkező munkavállalók mobilitásának az EU egészére nézve szinte kizárólag pozitív hatásai voltak: javult a belső munkaerőpiaci helyzet és az Unió gazdasági teljesítménye is növekedett. A tagállamok által szolgáltatott adatok alapján kimutatták, hogy az unión belüli munkaerő-áramlás intenzitása nem érte el a várt szintet. Az EU10 országok állampolgárai az egyes régi tagállamok összmunkaerejének alig 1%-át tették ki, kivéve

³³ Ez alól kivételt jelent Málta és Ciprus, mely országok munkavállalói a csatlakozástól kezdve bármely régi tagállamban szabadon vállalhatnak munkát.

E bekezdés csupán a közép-kelet-európai államok csatlakozásával foglalkozik, így a magyarok többi tagországbeli munkavállalási feltételét a későbbiekben ismertetem.

³⁴ Hollandia 2007. május 1-gyel megnyitotta munkaerőpiacát a tizek állampolgárai előtt.

³⁵ Bizottsági jelentés, 2006. febr. 8., forrás:

europa.eu/.../06/130&format=PDF&aged=1&language=HU&guiLanguage=en, letöltve: 2007-03-29

Ausztriát és Írországot, ahol ez az arány 1,4 illetve 3,8%-ot ért el³⁶. Az utóbbi ország esetében a külföldi munkavállalók nagy száma kifejezetten hozzájárult a kivételes gazdasági teljesítményhez. A Közép- és Kelet-Európából érkező munkavállalók a régi tagországokban a hiányszakmákat töltötték fel, így nemhogy munkanélküliséget okoztak volna, hanem inkább csökkentették azt. A munkaerőmozgásban inkább a képzett dolgozók vettek részt, a szakmunkások áramlása jelentéktelen maradt. A bizottsági jelentés azt is hangsúlyozta, hogy nem mutatható ki közvetlen kapcsolat az átmeneti intézkedések és a munkaerő mozgása között, mert a mobilitást leginkább a munkaerő-keresleti és -kínálati viszonyok befolyásolják.

A jelenlegi állás szerint tehát a közép-és kelet-európaiak munkavállalása az EU15 országaiban szinte kizárólag pozitív hatásokkal járt, mind az egyes országokra, mind az EU egészére nézve, és valószínűleg ez a jövőben sem fog változni. Az előrejelzések szerint³⁷ a keletről nyugatra tartó munkavállalók száma a következő huszonöt évben 3-4 millió főre emelkedik, és a kivándorló munkaerő legnagyobb része (mintegy fele) a szakmunkás rétegből kerül majd ki. Az eddigi tapasztalatok alapján a legtöbben Németországot veszik majd célba. A vendégmunkások a fogadó országban problémákat okozhatnak a munkaerőpiacon, ha túlságosan nagy számban érkeznek, és kiszorítják a helyieket a munkahelyekről. Gazdasági értékük azonban vitathatatlan: valószínűleg többet fognak termelni a fogadó országban, mint amennyit pénzben kivisznek. Az állami segélyekre igényt támasztó bevándorlók komoly gondokat okozhatnak a fogadó országok kormányainak – különösen a Közép-Európában élő roma kisebbségek érdemelnek e szempontból figyelmet.

Bármilyen probléma is vetődik fel azonban a munkaerő áramlása kapcsán, hangsúlyoznunk kell, hogy a mostani rövid távú korlátozások semmiképp nem jelentenek megoldást: ha a kivándorlási szándék erős volt 2004-ben, 2009-re sem fog megszűnni. A munkaerőpiacok fokozatos megnyitása csupán a munkaerőpiacok harmonizálását és az átláthatóság megteremtését szolgálhatja. Kínálkozik viszont egy kézenfekvő megoldás: a munkaerő-áramlás intenzitását mérsékelhetné a Közép- és Kelet-Európa legszegényebb térségeiben való beruházás, például az infrastruktúra és a közlekedés területén. Ez vállalkozásokat vonzana a területre, munkahelyeket teremtene és végsősorban csökkentené a kivándorlási kedvet.

³⁶ 2005-ös adatok a fent hivatkozott bizottsági jelentésből.

³⁷ Forrás: Szűcs Enikő: Félelem a keletről nyugatra történő vándorlástól. Munkaügyi Szemle, XLVIII. évf., 3. szám, 2004 ápr., 53. o.

I.3.2. Magyar félelmek a román-bolgár csatlakozás kapcsán

Románia és Bulgária belépése kapcsán Magyarország a „fejlettebb” országok oldalára került, és a tizenötökéhez hasonló aggályokkal követte nyomon a csatlakozási tárgyalásokat. Magyarország szempontjából Románia taggá válása kiemelkedő jelentőséggel bír, hiszen szomszédunk csatlakozásával egy újabb uniós határszakasz létesül országunk keleti részén. A munkaerő-áramlás kérdései így „közelről” érintették hazánk döntéshozóit. A teljes munkaerőpiaci nyitás lehetséges előnyei és hátrányai számbavétele után Magyarország úgy döntött, hogy a romániai (és bolgár) állampolgárok munkavállalását – a tizek közül egyedüli országgként – engedélyhez köti, 219 szakma kivételével.³⁸ Ezen foglalkozások esetében³⁹ a munkavállalási engedélyt automatikusan, azaz a munkaerőpiaci igények vizsgálata nélkül kell kiállítani. Ezt a viszonylag nagyfokú munkaerőpiaci nyitást többek között az alábbiak indokolják⁴⁰:

- Noha a román állampolgárok migrációs potenciálja⁴¹ az 1990-es évek óta kiemelkedően magas, hagyományos célállomásuk nem Magyarország, hanem a Mediterrán országok köre.
- Hazánk célországot jelent az erdélyi magyarok és a magyarul beszélő románok számára, akik viszont már korábban is jelentős számban voltak jelen a magyar munkaerőpiacon⁴², mind a legális mind a feketemunka területén. Így „a csatlakozás során megjelenő munkaerő egy része nem jelent új munkaerőpiaci kínálatot, csak az illegális foglalkoztatás „fehéredik” ki.”⁴³
- A beáramló romániai munkaerő összességében maximum 4-5%-os munkaerő-növekedéssel járhat, ráadásul annak legnagyobb része a magyarországi hiányszakmákat töltene fel.
- A határon túli potenciális munkavállalók rezervációs bére, azaz a legkevesebb elvárt bér, amennyiért megéri munkát vállalni

³⁸ 354/2006. (XII. 23.) Korm. Rendelet.

³⁹ A szakmák listáját a munkaerőpiaci igényeknek megfelelően negyedévente frissítik.

⁴⁰ Hárs Ágnes-Örkény Antal-Sik Endre: „A román-bolgár EU csatlakozás magyar munkaerőpicra gyakorolt várható hatásai” alapján. TÁRKI, Bp., 2006. nov.

⁴¹ Migrációs potenciál: az az arány, mely megmutatja, hogy a társadalom hány százalékát érdekli a külföldön való letelepedés illetve a hosszabb-rövidebb időtartamú munkavállalás.

⁴² 2001-es adatok szerint összesen 41590 romániai állampolgár tartózkodott hazánkban; ez az összes Magyarországon tartózkodó külföldiek 37,8%-át teszi ki. (Hárs Á.: A személyek (munkaerő) szabad áramlásának hatásai c. tanulmánya alapján saját számítás. KOPINT-DATORG, Bp. 2002. aug.)

⁴³ Hárs-Örkény-Sik 10. o.

Magyarországon, messze elmarad a hazai átlagos bérszínvonalától, így a figyelmük inkább a fejlettebb nyugat-európai országok felé fordul, ahol jóval magasabb fizetést kaphatnak ugyanazért a munkáért.

A félelem a romániai munkavállalók magyarországi áradatától a fentiek alapján valószínűleg alaptalan, s Magyarország inkább nyerni, mint veszíteni fog a pótlólagos munkaerő megjelenésén. A munkaerőpiaci korlátozások hosszú távú fenntartása tehát gazdasági szempontból mindenképpen indokolatlan, és véleményem szerint politikailag sem túl tanácsos a jelenlegi helyzet megőrzése: a magyar diplomácia a csatlakozást megelőző és követő években mindvégig a munkaerőpiacok kölcsönös megnyitása mellett érvelt (amely fáradozásnak mostanra (félíg) beérett a gyümölcse). A romániai munkavállalókkal szembeni korlátozások hosszú távú alkalmazása így azt az érzetet keltheti uniós körökben, hogy országunk „vizet prédikál, miközben bort iszik”. A jelenlegi szigorító intézkedések azonban a munkaerőpiaci harmonizáció elérése végett feltétlenül szükségesek.

I.4. A szabad mozgás és a magyar EU-csatlakozás

A külföldön való tartózkodás és a munkavállalás szabadsága a magyar állampolgároknak az Alkotmányban rögzített joga a rendszerváltás óta⁴⁴. E jogukat azonban csak korlátozott mértékben gyakorolhatják: a fogadó ország szabályozásától függően gyakran munkavállalási és/vagy tartózkodási engedély szükséges a külföldön való tartózkodáshoz és/vagy munkavállaláshoz. Az Európai Unió egyik közös vívmánya, hogy a tagállamok ilyen szabályozásait egységesítették: az integráció elmélyülésével egymás között fokozatosan eltörölték a szabad mozgást gátló akadályokat, és közös feltételrendszert alakítottak ki a harmadik országból érkezőkkel szemben. Ma minden uniós állampolgár alapszabadsága az Európai Unió területén való szabad mozgás, ide értve a tagállamokban való letelepedés és munkavállalás jogát is. Ennek értelmében, a 2004-es csatlakozást követően a magyar állampolgárok is bármely tagállam területén gyakorolhatnák az Alkotmányban és a Maastrichti Szerződésben rögzített jogukat. A tizek illetve Románia és Bulgária belépésekor azonban a régi tagállamok a közösségi jog felfüggesztését kérték (derogációt kértek): a Csatlakozási

⁴⁴ A Magyar Köztársaság Alkotmánya 58. § (1) rendelkezik a szabad mozgásról és a tartózkodási hely szabad megválasztásáról. A 70/B § (1) rendelkezik a munkához való jogról és a foglalkozás szabad megválasztásáról.

szerződésben a felek megállapodtak egy 2+3+2 éves átmeneti időszak bevezetésében, amely alatt a régi tagállamok a saját nemzeti szabályozásukat alkalmazzák az újonnan csatlakozó országokból érkező munkavállalókkal szemben. Ez az időszak nem tarthat 7 évnél tovább, s bármelyik szakasz után dönthetnek úgy az egyes országok, hogy visszatérnek a közösségi jog alkalmazásához, vagyis engedélyezik a feltétel nélküli munkavállalást a tizek állampolgárai számára.

Az átmeneti rendelkezések első szakasza 2006. április 30-ig tartott. Azok a tagállamok, amelyek nem jelezték, hogy fenn kívánják tartani korlátozásait az új EU-tagok munkavállalói előtt, a Csatlakozási Szerződés értelmében automatikusan beleegyeznek abba, hogy a szabad mozgást biztosító közösségi jog lépjen életbe az új tagok és országuk viszonylatában. 2009. május 1 után csak akkor tarthatók fenn a korlátozások, ha bebizonyosodik, hogy az új tagállamok munkavállalóinak adott országban való megjelenése súlyos munkaerő-piaci gondokat eredményezne az adott ország viszonylatában.

I.4.1. Magyarok munkavállalása az Európai Unióban

Az átmeneti rendelkezések a dolgozat írásának pillanatában a második szakaszukban tartanak. Nem minden régi tagország nyitotta meg munkaerőpiacát az EU8-ak⁴⁵ állampolgárai előtt, így a magyar munkavállalók különböző szabályozással találják magukat szemben, ha a tizenötök valamelyikében kívánnak dolgozni. Az alábbiakban tekintsük át ezeket a szabályozásokat⁴⁶.

2004. május 1-jén munkaerőpiacát megnyitotta (nem szükséges munkavállalási engedély):

- Egyesült Királyság,
- Írország,
- Svédország.

Ezekben az államokban a munkavállalás a közösségi jognak megfelelően akadálymentes.

2006. május 1 óta szabad a munkavállalás az alábbi országokban (nem szükséges munkavállalási engedély):

⁴⁵ EU8-ak: a 2004-ben csatlakozott államok Málta és Ciprus kivételével.

⁴⁶ Forrás: http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_munkavallalas&id=48. Letöltve: 2007-04-01

- Finnország,
- Görögország,
- Portugália,
- Spanyolország.

Munkaerőpiacát az átmeneti intézkedések második szakaszának vége előtt megnyitotta (nem szükséges munkavállalási engedély):

- Olaszország (2006. szeptember 1-jén) és
- Hollandia (2007. május 1-jén).

Munkaerőpiacát nem nyitotta meg, de könnyítéseket vezetett be az EU8-ak állampolgárai számára (munkavállalási engedély szükséges):

- Belgium: hiányszakmák esetében gyorsított eljárás keretében juthatunk munkavállalási engedélyhez.
- Franciaország: hét ágazatban, összesen hatvanegy (hiány)szakmában feltétel nélkül juthatunk munkavállalási engedélyhez.
- Luxemburg: három szektorban feltétel nélkül juthatunk engedélyhez.

Munkaerőpiacukat 2006. május 1. után sem nyitották meg az alábbi országok (munkavállalási engedély szükséges):

- Ausztria: továbbra is érvényben vannak a csatlakozás előtt aláírt kétoldalú egyezmények⁴⁷.
- Dánia: Engedélyezési rendszer van életben. Az elbírálási rendszert egyszerűsítette és meggyorsította 2006. május 1 óta.
- Németország: engedélyezési rendszer van érvényben. A csatlakozás előtti kétoldalú egyezmények szintén hatályosak.

Az EU10-ek egymás közötti viszonylatában a munkaerőpiaci nyitás 2004. május 1-jével megvalósult, azzal a kitéttel, hogy amíg valamely régi uniós tagállam korlátozásokat tart fenn bármely új tagállammal szemben, addig ezek az országok is élhetnek egymással szemben munkaerőpiaci védintézkedésekkel, abban az esetben, ha munkaerőpiacuk bizonyítottan súlyos veszélybe kerülne valamely EU10 ország állampolgárainak országukban való munkavállalása esetén.⁴⁸

A 2007-ben csatlakozott országok közül csak Bulgária nyitotta meg munkaerőpiacát a magyar munkavállalók előtt. Az általános szabály szerint a magyarok

⁴⁷ Ezek részletes ismertetését lásd a későbbiekben.

⁴⁸ Ezt a jogot a Csatlakozási Szerződés a viszonyosság elve alapján biztosítja.

Romániában való munkavállalásához engedély szükséges. (Amikor Románia úgy döntött, hogy munkaerőpiacát nem nyitja meg Magyarországgal szemben, a viszonyosság elve alapján járt el.)

Az *EGT tagállamai* közül a magyarok szabadon vállalhatnak munkát Izlandon, Liechtensteinben a kvótarendszer szabályai szerint juthatunk álláshoz, Norvégiában pedig munkavállalási engedély szükséges.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az európai uniós csatlakozással jelentősen javultak a magyar állampolgárok külföldi munkavállalási esélyei, különösen az átmeneti rendelkezések második szakaszától kezdve. Ugyan még nem minden ország nyitotta meg munkaerőpiacát a magyar munkavállalók előtt, a társadalmi mobilitás 2004. május 1 óta határozottan nőtt. Ennek mértékét azonban lehetetlen pontosan megállapítani, mert a kifelé irányuló migráció nyomon követésére nincs megfelelő módszer. Az Európai Unió valamely más tagállamában munkát vállaló magyarok összlétszámát csak a fogadó államok nyilvántartásai alapján tudjuk meghatározni, ám a számadatok összesítése nem mindig ad aktuális és megbízható képet. A jelenlegi becslések szerint a valamely más tagállamban dolgozó magyarok száma 50 ezer főre tehető (ez a magyar foglalkoztatottak 1,5-2%-a), ami jelentős növekedést jelent az ezredforduló körüli 30 ezerhez képest⁴⁹. A legtöbben Németországban és Ausztriában élnek és/vagy dolgoznak, annak ellenére, hogy e két ország még nem nyitotta meg munkaerőpiacát a magyar polgárok előtt. Aki német nyelvterületen szeretett volna tehát munkát vállalni, annak lehetősége volt rá korábban is, így a korlátozások megszüntetése nem vonja közvetlenül maga után a magyar munkavállalók számának növekedését. Csak a feketemunka „fehéredik ki” valószínűleg.

Egy 2005-ös kutatás szerint⁵⁰ az EU-csatlakozással különösen a fiatal értelmiségi korosztály mobilitása nőtt, akiknek nemzetközi mozgását az ún. mobilitási programok is nagymértékben segítik. Külföldi munkavállalásuk legfőbb célja a karrierjük szempontjából értékes tanulási lehetőségek kiaknázása („karriermigráció”)⁵¹, aminek olyan új formái is elterjedőben vannak, mint a projektekhez kötődő munkavégzés, a külföldön történő betanítás, a szakmai gyakorlat, és a különböző ösztöndíjas utak. Ezek olyan lehetőségek, melyek nemcsak a munkavállaló továbbfejlődését és anyagi

⁴⁹ A magyar és az uniós munkaerőpiac összefüggései. Forrás: http://hvg.hu/kulugy/20070405_munkaeropiac.aspx, letöltve: 2007-04-17

⁵⁰ Forrás: Viszt Erzsébet: A munkaerő-mobilitás alakulása és hatása a magyar munkaerőpiacra a csatlakozás után. Munkaügyi Szemle, XLIX. évf., 3.szám, 2005. március. A következő két bekezdés a cikkben ismertetett kutatási eredmények alapján íródott.

⁵¹ Dr. Lukács Éva-Dr. Király Miklós (szerk.): Migráció és Európai Unió. SzCsM., Bp. 2001.

gyarapodását segítik, hanem a visszaáramlás nagy valószínűsége miatt Magyarország javára is válnak. A magyarországi külföldi tulajdonú vállalatoknak e tudástranszfer létrejöttében különösen nagy szerep jut, hiszen más országban lévő részlegeikben előszeretettel alkalmaznak magyar dolgozókat, elsősorban a felsőbb vezetői körökben. (Ez azonban nem feltétlenül a csatlakozás egyenes következménye, sokkal inkább a külföldi tőke be- és kiáramlásával hozható összefüggésbe.) Általánosságban elmondhatjuk, hogy a magyarok kivándorlása és külföldi munkavállalása nem a „taszító” („push”), hanem a „húzó” („pull”) tényezőkön alapul, vagyis honfitársaink nem az itteni életszínvonal, nem is a hazai társadalmi-politikai viszonyokkal való elégedetlenség miatt hagyják el hazánkat, hanem egy jobb élet reményében („jóléti” migráció). Az idősebb korosztály, a fizikai dolgozók és a kevésbé képzettek számára azonban a külföldi munkavállalás akkor sem jelent perspektívát, ha a régi EU tagországok teljesen feloldják munkaerőpiaci korlátozásait.

A munkaerő-áramlás potenciális veszélyt is rejt Magyarország számára: az informatikusok, a villamosmérnökök és a kutatók külföldre településével a versenyképesség és az innováció bázisai tűnnek el, az egészségügyben dolgozók kivándorlása pedig általános társadalmi riadalmat kelt és tetézi az egyébként is fennálló ágazati munkanélküliséget. Bár az „agyelszívás” valós mértékét és a vele járó veszélyt a sajtó és a média kissé eltúlozza, mindenképpen szükséges olyan intézkedéseket hozni, melyek segítségével a munkaerő ezen elemei itthon tarthatók. Ebben megoldást jelenthet például a fentebb már említett távmunka népszerűsítése.

A kérdéskör jelentőségét némileg csökkenti, hogy a magyarok földrajzi mobilitása meglehetősen gyenge, és a migrációs potenciál a közép-európai országok közül hazánkban az egyik legalacsonyabb (jelenleg 9% körüli⁵²). Ezek nagyságát az uniós csatlakozás nem különösebben befolyásolta (a külföldre költözés drága és költségei nem csökkennek). Az itthon maradás mellett szól az is, hogy a hazai árszínvonal a nyugat-európai országokénak kb. harmada-negyede.

A külföldi munkavállalás mégis olyan lehetőség, melynek kihasználása az egyén és az ország fejlődését szolgálja. Magyarország elsődleges feladata, hogy az ezzel járó pozitív hatásokat tudatosítsa a társadalomban, és támogassa a külfölddel való

⁵² Forrás: Lengyel László: Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági illeszkedése az Európai Unióba 2004-2007. A tanulmány először a következő kötetben jelent meg: A magyar tudomány a gazdaságért és a társadalomért. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyar Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei (2004–2005) I. kötet (Társadalomtudományok). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2005, 7–21. Elektronikus változat. Forrás: <http://econ.core.hu/doc/parbeszed/lengyel.pdf>. Letöltve: 2007-04-20

ismerkedés minden formáját. Szükséges azonban a kiáramlás ellenőrzése is, hiszen a munkaerő kiegyensúlyozatlan ki- és beáramlása komoly munkaerőpiaci zavarokat eredményezhet, ami végsősorban az ország versenyképességét és fejlődését kedvezőtlenül befolyásolhatja. A folyamatok kontrolállását megnehezíti, hogy a kiáramló munkaerő nyomon követése, a külföldön munkát vállalók számának meghatározása szinte lehetetlen.

A legnagyobb kihívást jelenleg a magasan képzett munkaerő országban tartása jelenti. Ennek elsődleges eszköze természetesen a bérszintek uniós átlaghoz való közelítése, ami azonban nem megy egyik napról a másikra, ezért korszerűbb eszközök, jobb munkahelyi körülmények biztosításával és alternatív foglalkoztatási formák felajánlásával bírhatjuk maradásra az érintett munkavállalókat.

A munkaerő-áramlással járó előnyöket tehát hazánk csak akkor tudja saját javára fordítani, ha a ki-és beáramló munkaerő volumene és összetétele hozzávetőlegesen megegyezik.

I.4.2. Uniós állampolgárok magyarországi munkavállalása

A 2004-es csatlakozás kapcsán a munkaerő-áramlás alakulása és annak szabályozása a leggyakoribb vitatémák közé tartozott. A kérdést azonban meglehetősen egyoldalúan kezelték: az aggodalom tárgya kizárólag a keletről nyugatra irányuló migráció volt. Érdekes módon szóba sem került az, hogy a mozgás esetleg kétirányú, és a régi tagországokból is érkehetnek munkavállalók a közép-európai államokba, így Magyarországra is. A kelet-nyugati irányú migráció valóban több okot adott az aggodalomra, mint a fordított irányú, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül ez utóbbi jelenség létezését sem. Fontos megemlíteni az utolsó két hullámmal csatlakozott országok állampolgárainak magyarországi munkavállalási feltételeit is, hiszen a külföldi munkaerő legnagyobb hányada ezen országokból érkezik hazánkba.

A Csatlakozási Szerződés a 2004-ben csatlakozott országok számára biztosítja azt a jogot, hogy a viszonyosság elve alapján eljárva, korlátozásokat tartsanak fenn a régi és az új tagállamokból érkező munkavállalókkal szemben, mindaddig, míg valamely régi tagország megszorítást alkalmaz bármely új tagállammal szemben. Magyarország, Lengyelország és Szlovénia a három új tagállam, melyek éltek is e jogukkal (utóbbi a

korlátozást már feloldotta). Ezek alapján az európai uniós állampolgárok magyarországi munkavállalása a következő feltételekkel lehetséges⁵³:

Engedélymentes (bejelentési kötelezettsége nincs):

Brit, ír, svéd, spanyol, portugál, ciprusi, máltai, finn, görög olasz és izlandi állampolgárok illetve azok hozzátartozóinak munkavállalása.

Engedélymentes (de bejelentési kötelezettsége van):

Cseh, észt, lett, lengyel, litván, szlovák és szlovén állampolgárok illetve azok hozzátartozóinak munkavállalása.

Engedélyköteles, de a munkaerőpiaci helyzet vizsgálata nélkül kapnak engedélyt:

Dán, belga, francia, luxemburgi és norvég állampolgárok illetve hozzátartozóik.

Engedélyköteles (az általános nemzeti szabályok alapján történik a munkavállalás):

Ausztria, Hollandia, Liechtenstein, Németország, Svájc, Románia és Bulgária állampolgárainak munkavállalása. Románia és Bulgária esetében az engedély kiadása 219 szakmában feltétel nélküli.

A hazánkban dolgozó külföldiek nagyrészt az uniós tagországokból kerülnek ki (a foglalkoztatott külföldiek 83%-a⁵⁴), a csatlakozással azonban számuk pontos meghatározása ellehetetlenült: a legtöbb EU-s országból érkező munkavállaló foglalkoztatása 2004 vagy 2006 május 1-től nincs engedélyhez kötve (és a szabad mozgás alapelveinek megfelelően a tagországok viszonylatában az engedélyezési rendszer legkésőbb 2009-ben meg is fog szűnni), így számos csoport kiesett a statisztika látóköréből. A 2004-től uniós állampolgárok munkavállalásának nyomon követése a kötelező regisztráció miatt elvileg ugyan lehetséges, a valóságban azonban ezzel is gondok vannak. Sajnálatos módon ugyanis a munkaadók bejelentési kötelezettségüknek nem mindig tesznek eleget, mert az nem feltétele a foglalkoztatás megkezdésének, és elmulasztása semmilyen súlyos szankciót nem von maga után. A csatlakozástól független tény az, hogy a statisztikai mérések látókörén eleve kívül esnek azok a társadalmi csoportok, melyek magyarországi munkavállalása a többször módosított

⁵³ A munkavállalási szabályok ismertetése a http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_munkavallalas&id=117 úton elérhető leírás alapján történik. Letöltés ideje: 2007-04-21

⁵⁴ A bekezdésben használt adatok az ÁFSZ hivatalos honlapjáról származnak. Forrás: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_kulf_munkavall_mo-on, letöltve: 2007-04-17

8/1999 számú, a külföldiek magyarországi munkavállalását szabályozó SzCsM rendelet engedélymentes.

A számbavételi problémára az jelentene megoldást, ha a regisztrációt minden külföldi állampolgár foglalkoztatása kapcsán kötelezővé tennék, és mulasztás esetén komoly büntetést helyeznének kilátásba. Az efféle szabályozás nem korlátozná a szabad munkaerő-áramlást, hiszen a bejelentési feladat a munkáltatóra hárulna, és az esetleges szankció is csak őt érintené.

A 2004 előtt Magyarországon munkát vállaló külföldiek létszámát jelölő adatok tehát sokkal inkább adtak képet a valós helyzetről, mint a legfrissebb kimutatások. (Korábban „csak” az illegális munkások és az engedélymentesen foglalkoztatott dolgozók becsült számával kellett megtoldani a statisztikai eredményeket.)

A Magyarországon foglalkoztatott külföldiek számára kiadott munkavállalási engedélyek száma, 1996-2003.

1. Táblázat

Országok, országocsoportok	A kiadott munkavállalási engedélyek száma (db)							
	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Románia	9218	10909	11862	16982	19774	26931	30497	33131
Szovjetunió ill. utódállamai	3047	3852	3544	4896	5783	7596	7071	8449
Szlovákia	696	1140	803	1254	3508	2955	3113	5693
EU15	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	2852	2599	2526
Egyéb európai országok	2321	2669	2218	2140	2040	1909	1935	1801
Egyéb országok	5014	5674	7883	8866	9098	5026	4564	5783
Összesen	20296	24244	26310	34138	40203	47269	49779	57383

Forrás: www.afsz.hu

Az időszakból származó adatok alapján megállapíthatjuk, hogy 1996-tól 2003-ig a Magyarországon munkát vállaló külföldiek száma csaknem megháromszorozódott. A legdinamikusabban növekvő csoport a Romániából érkező munkavállalóké volt: létszámunk az 1996-os 9 218 főről a csatlakozás előtti év végére 33 131-re növekedett. A szlovákiai munkavállalók körében szintén egyre népszerűbbé vált a magyarországi foglalkoztatás: 1996-tól 2003-ig számuk megnyolcszorozódott. Jelenlétük a romániai dolgozókhoz képest azonban elenyésző: majdnem hatszor kisebb számban

képviseltették magukat a magyar munkaerőpiacon, mint dél-keleti szomszédaink. (A Szovjetunió utódállamaiból érkező munkavállalók részére kiadott engedélyek száma a vizsgált időszakban szintén dinamikusán nőtt, és a szlovákiai munkavállalókénál nagyobb számban voltak jelen a munkaerőpiacon, e csoport munkavállalásának részletezése azonban nem tárgya a dolgozatnak.) Az EU15-ök állampolgárainak összlétszáma és annak növekedési üteme a két tagállamtól messze elmaradt, sőt a táblázatban szereplő három év alatt a kiadott munkavállalási engedélyek száma kismértékben csökkent.

A 2004-es évtől kiadott munkavállalási engedélyek számának alakulását a csatlakozás körüli változások miatt érdemes részletesebben szemügyre venni.

A Magyarországon foglalkoztatott külföldiek számára kiadott munkavállalási engedélyek száma, 2004-2006.

2. Táblázat

Országok, országcsoportok	Kiadott munkavállalási engedélyek és regisztrációk külföldi munkavállalók részére (összesített adatok)		
	2004.	2005.	2006.
Románia	42 886	35 551	35 036
Szlovákia	15 473	17 983	15 262
EU10 Szlovákia nélkül	1 280	913	861
EU15	1 834	1 981	1918
Egyéb országok	17 475	15 803	11 549
Összesen	78 948	72 231	64 626

Forrás: www.afsz.hu

A táblázat szerint az EU15-ből érkező munkavállalók részére kiadott engedélyek száma 2006-ban összesen 1918 db volt, ami látszólag az 1996-tól 2003-ig terjedő időszak csökkenő tendenciájának folytatása. A belépéssel azonban Magyarország az Egyesült Királysággal, Írországgal és Svédországgal szemben eltörölte az engedélyezési rendszert, így az ezen országokból érkező munkavállalók a statisztikai mérés hatókörén kívülre kerültek. Ha figyelembe vesszük, hogy a britek magyarországi jelenléte évek óta 600 fő feletti⁵⁵, kimutatható, hogy e létszám változatlanságát feltételezve a csatlakozás óta összességében nőtt az EU15-ből érkező munkavállalók száma. Még szembetűnőbb a

⁵⁵ Forrás: Illés Sándor: Az Európai Unió tagországaival zajló migráció jellemző jegyei. Elektronikus összefoglaló, mely *Illés Sándor–Lukács Éva (szerk.) (2002) Migráció és statisztika*. KSH NKI, Budapest, 2002, című kiadvány alapján készült.
http://www.stratek.hu/archivum/images/pdf/tanulmany_2003_II_2.pdf, letöltve: 2007-04-22

szlovákiai munkavállalók számbeli gyarapodása: ha összehasonlítjuk a 2003-ban kiadott engedélyek és a 2006-ban bejegyzett regisztrációk számát,⁵⁶ csaknem háromszoros növekedést állapíthatunk meg. Ez azonban nem csak a 2004-es munkaerőpiaci nyitás következtében megélenkült szlovák munkavállalói kedvet mutathatja: valószínűleg a 2004-ig illegális munkaviszonyok törvényessé válását is tükrözi. A romániai munkavállalók számára a 2004-es csatlakozás nem volt különösebb hatással: számuk 2003-ról 2004-re tovább növekedett. Szembetűnő viszont a 2004-ről 2005-re történő csökkenés. Az ország szempontjából természetesen sokkal fontosabb a 2007-es dátum. Az első kimutatások szerint a csatlakozásuk óta eltelt első negyedévben kb. 6 000 romániai munkavállaló kapott hazánkban munkavállalási engedélyt.⁵⁷

A 2006-os év végi adatok szerint a magyarországi munkaerőpiacon foglalkoztatott külföldiek összlétszáma 64 626 fő. Ennek 45,4%-a Romániából, 25,8%-a Szlovákiából, 11,9%-a pedig Ukrajnából kerül ki, és leggyakrabban határon túli magyarok. Az 1 000 főt meghaladja még a Szerbia és Montenegró területéről illetve a Kínából érkező munkavállalók száma (2,6 és 1,9%-os arányban vannak jelen a magyar piacon). A külföldiek a leginkább a határmenti térségeket (főleg Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megyét) illetve a főváros környékét részesítik előnyben letelepedés és/vagy munkavégzés szempontjából.⁵⁸

A fenti elemzéssel egyértelműen bebizonyosodott, hogy a csatlakozási tárgyalások – még inkább az EU15-ök – egyoldalú problémafelvetése indokolatlan volt: hazánk példáján keresztül igazolódott, hogy a közép- és kelet-európai tagállamokba beáramló külföldi munkaerő nagysága megközelíti (vagy kiegyenlíti) az azokból kiáramló munkaerő nagyságát. Magyarország esetében az egyetlen probléma, hogy a kétirányú áramlás csupán nagyságrendileg oltja ki egymást: struktúrájukban teljesen eltérnek egymástól. Itt vetődik fel az „agyelszívás” kérdésköre: míg a hazánkat elhagyók többsége a magasan képzett, több nyelven beszélő fiatalok közül kerül ki, addig a beáramló munkaerő leginkább az alacsony iskolai végzettségű rétegekből tevődik össze. Ez utóbbiak azonban többnyire azokban a szakmákban helyezkednek el,

⁵⁶ A szlovákiai (és a kilenc újonnan csatlakozott országbeli) munkavállalók magyarországi foglalkoztatás pedig munkavállalási engedély helyett előzetes regisztrációhoz kötötte, így az ország(ok)ból származó munkavállalók számbeli változásait 2004-től a regisztrációk számának alakulása jelzi. A táblázatban így a 2004. április 30-ig kiadott munkavállalási engedélyek és a május 1-től bejegyzett regisztrációk számának összege, ill. a 2005-ben és a 2006-ban bejegyzett regisztrációk szerepelnek.

⁵⁷ Az első negyedévben több mint 6000 munkavállaló érkezett Bulgáriából és Romániából. Elektronikus cikk. Forrás: <http://www.metro.hu/gazdasag/allas/cikk/77339>. Letöltve: 2007-04-23

⁵⁸ Az ÁFSZ hivatalos adatai alapján. Forrás: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_kulf_munkavall_mo-on, letöltve: 2007-04-17

melyekben egyébként munkaerőhiány áll fenn, így tehát kifejezetten szükség van rájuk. Nem a beáramlás korlátozása, nem is a kiáramlás akadályozása, hanem sokkal inkább a visszaáramlás támogatása jelentheti tehát a megoldást.

I.5. Összefoglalás

Magyarország jelenleg leginkább fogadó országgént vesz részt a munkaerő-áramlásban, ami hosszútávon a munkaerőpiac torzulásához vezethet. A Magyarországra beáramló munkaerő nagysága a rendszerváltás óta folyamatosan nő. Ebben különös jelentőséggel bírt az Európai Unió két utóbbi bővítése, amikor is Magyarország – részlegesen vagy teljesen – megnyitotta munkaerőpiacát azon országok munkavállalói előtt, akik eddig is a legnagyobb számban érkeztek hazánkba (szlovákok, románok). A kiáramló munkaerő volumene szempontjából az igazi változás 2009-ben várható, amikor a két leggyakoribb célország (Ausztria és Németország) – valószínűleg – megnyitja munkaerőpiacát.

A munkaerőmozgással kapcsolatos legfontosabb feladat az, hogy biztosítsuk a ki- és beáramló munkaerő hasonló szerkezetét és közel azonos nagyságát. A mozgás nemzeti szabályozással való irányítása azonban nem lehetséges, így olyan eszközökhöz kell folyamodnia az országnak, melyek a folyamatokat csak közvetetten befolyásolják. A kiáramló munkaerő országban maradását illetve visszaáramlását elősegítheti a pótlólagos munkahelyteremtés, a bérek emelése, jobb munkafeltételek biztosítása, új foglalkoztatási formák népszerűsítése. A beáramló munkaerőt pedig olyan ágazatokba kell irányítani, melyekben munkaerőhiány áll fenn, például kedvezmények és különleges juttatások segítségével.

A nemzetközi munkaerő-áramlás a versenyképesség növelésének eszköze, de csak akkor járul hozzá a nemzet fejlődéséhez, ha az ország munkaerőpiaci igényeinek megfelelően zajlik.

II. FEJEZET

Az egyes országok munkaerőpiaci igényei – az eltérő munkaerőpiaci helyzetükből kifolyólag – különbözőek, munkaerő- kínálatuk és keresletük más-más struktúrát mutat. Előfordulhat például, hogy egy adott országban egy bizonyos foglalkozás túltelített, míg egy másik országban éppen ugyanabban a szakmában munkaerőhiány áll fenn. Ebben az esetben mindkét félnek érdekében áll a nemzetközi munkaerő-áramlás támogatása és célországba irányítása, ami kizárólag az érintett államok együttműködésével lehetséges.

A kooperáció különösen az egymással határos országok esetében lehet hatásos, mivel annak fenntartása a felek gyakori konzultációját igényli, ez pedig a földrajzi távolság növekedésével egyre inkább ellehetetlenül. Hozzá kell tennünk, hogy szomszédos országok munkaerőpiaci együttműködése általában nemcsak hasznos, hanem kifejezetten szükséges is, mivel – a földrajzi közelség miatt – közöttük rendszerint élénk munkaerőmozgás figyelhető meg. A határok egyszerű megközelíthetősége az áramlást gyakran követhetlenné és ellenőrizhetlenné teszi, ami mindkét érintett ország munkaerőpiacát hátrányosan befolyásolja (feketemunka elterjedése, munkaerő-elvándorlás stb.). A problémák megelőzésére és a már meglévők enyhítésére tehát a leoptimalisabb megoldás az összefogás, ami által mindkét fél érdeke érvényesülhet.

II.1. Munkaerőmozgás a határok mentén

Különösen szükség van a határmenti együttműködésre az Európai Unióban, mivel a határellenőrzés eltörlése eredményeként ma a tagországok közötti határokat úgy léphetjük át, mintha egyazon állam egyik városából a másikba utaznánk. A szomszédos országok megközelítése éppen ugyanolyan egyszerű, mint a belföldi utazás, sőt sok esetben jobb feltételekkel valósul meg. A határos országok nagyvárosait ma fejlett gyorsforgalmi és vasúthálózat köti össze, sűrűn közlekednek a buszjáratok is, és a határhoz közeli területeken gyakran kétnyelvű jelzőtáblákkal segítik a tájékozódást. A határon túli munkavállalásnak így az utazási nehézségek elvileg nem szabhatnak határt; ha lakhelyünk a határhoz elég közel fekszik, a munkába járás akár mindennapos ingázással is megoldható. Ezeken a területeken sok esetben a megfelelő nyelvtudással

sincs gond: egy adott ország határainak mentén általában nagy számban élnek nemzeti kisebbségek, akik eleve ismerik a célország nyelvét, így az ottani munkavállaláshoz nincs szükségük másik nyelv elsajátítására. Könnyebbséget jelent az is, hogy az oktatásban gyakran előnyben részesítik a szomszédos országok nyelvének tanítását, így a potenciális határmenti foglalkoztatottak nagy része már az általános iskolában megismerkedik a fogadó ország nyelvével. Az infrastruktúra megfelelő fejlettsége és megfelelő nyelvismeret esetén a külföldi munkavállaláshoz tehát nem feltétlenül szükséges az, hogy a munkavállaló a fogadó állam területére költözzön: a lakóhelye és a munkahelye közötti utat a határ mindennapos átlépésével is megteheti. A külföldi munkavállalás e formáját határmenti munkavállalásnak (ingázásnak) nevezzük. Az Európai Unióban meglehetősen elterjedt ez a foglalkoztatási forma, ezért szükségessé vált a vonatkozó jogszabályi keretek megállapítása.

II.1.1. A határmenti munkavállaló fogalma és a munkavégzésére vonatkozó uniós szabályok⁵⁹

Az Európai Unió joga szerint a határmenti munkavállalóra a szabad mozgás szabályozásai érvényesek, így munkaügyi szempontból ugyanazon jogok illetik meg, mint egy másik tagállamban élő uniós polgárt. Joga van tehát a „hazaiakkal” egyenlő elbánáshoz a munkavállalás, a bérezés és a munka egyéb feltételeit tekintve egyaránt. A határmenti munkavállaló fogalmát az 1408/71/EGK tanácsi rendelet 1(b) cikke az alábbiakban határozza meg:

„Határmenti munkavállalónak tekintendő valamennyi olyan munkavállaló, aki foglalkozását az egyik állam területén végzi, és egy olyan másik állam területén lakik, amely állam területére általában naponta vagy legalább hetente egyszer hazatér”⁶⁰.

A fogalom értelmében tehát határmenti munkavállalónak nem a határ közelében élők, nem is az ott dolgozók minősülnek, hanem azok, akik munkavállalás céljából egy másik tagállam területére utaznak, és a fentiekben meghatározott időközönként onnan hazatérnek. Így ingázónak (határmenti munkavállalónak) tekintjük azokat is, akik valamely, állandó lakóhelyüktől távoli tagállamban végeznek munkát, és csak hétvégeként járnak haza a családjukhoz.

⁵⁹ Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. alapján.

⁶⁰ U. o. 150. o.

A határmenti munkavállalót munkaügyi szempontból megilleti az egyenlő bánásmódhoz való jog. Hosszú ideig vita tárgya volt azonban, hogy vajon szociális szempontból is élvezheti-e a külföldi munkavállalással járó kiváltságokat. Az állampolgárokéval azonos szociális jogok biztosítása ugyanis a munkavállaló társadalmi integrálódását szolgálják, és mivel az ingázó nem él a fogadó államban, így arra elvileg nincs szüksége. A szociális támogatások juttatása azonban gyakran a munkavállalói státus függvénye, így egy 1997-es ügy kapcsán az Európai Bíróság kimondta⁶¹, hogy az ingázót ugyanazok a szociális kedvezmények illetik meg, mint az „átlagos” munkavállalót.

Árnyalatnyi különbséget csupán az jelent, hogy a határmenti munkavállaló saját maga dönthet, hogy az őt és családját megillető egészségügyi ellátást a lakóhelye vagy a munkavégzés helye szerinti országban veszi-e igénybe. (Az általános szabály alapján az ilyen természetbeni juttatásokat a lakhely szerinti ország biztosítja). Speciális helyzetéből adódóan az ingázó részére nem állítható ki tartózkodási engedély, csupán egy öt évre szóló, megújítható speciális kártya. Az általánostól még annyiban tér el az ingázókra vonatkozó szabályozás, hogy a határmenti munkavállalót a munkaviszony megszűnése után a tagállamban maradás joga nem illeti meg (mivel állandó jelleggel soha nem tartózkodott ott).

Az adózást érintő fő szabály szerint az ingázók abban az államban fizetnek adót, ahol a munkavégzés történik. Ettől azonban az országok közötti egyezmények alapján gyakran eltérnek a szerződő felek, és a munkavállaló a lakóhely szerinti országban adózik.

Az Európai Unióban a munkaerő-áramlás jelentős része szomszédos országok között bonyolódik. Ebben különösen érintett Magyarország, ahol a beáramló munkaerő összesen 71%-a Romániából és Szlovákiából érkezik. A hazánkból kiáramló munkaerő célország szerinti megoszlását nehezebb meghatározni, annyit azonban biztosan állíthatunk, hogy a szomszédos Ausztriában a 2007. márciusi adatok alapján 17 317⁶² magyar munkavállaló dolgozik, ami a becsült kiáramló munkaerő kb. 34%-át teszi ki.

⁶¹ Bővebben lásd u. o. 153. o.

⁶² Forrás: Ausztria hivatalos statisztikai oldala.

http://www.statistik.at/statistische_uebersichten/deutsch/pdf/k15t12.pdf. Letöltve: 2007-04-24

II.2. Határmenti munkavállalás Győr-Moson-Sopron megyében

A Magyarországgal kapcsolatos migrációs kérdések a 2004-es csatlakozással újra napirendre kerültek. A nyugati tagországok mindvégig figyelemmel kísérték a kelet-nyugati irányú migráció mértékét és annak hatásait, arról viszont lényegesen kevesebb szó esett, miként alakult a munkaerőmozgás az új tagországok között. Hazánk mindkét részről érintett az ügyben, méghozzá – a szó fizikai értelmében – közelről: nyugaton a „fejlettebb” Ausztriával, északon és dél-nyugaton pedig a velünk együtt csatlakozott Szlovákiával és Szlovéniával osztozunk a határon. E három ország közül Szlovákia és Ausztria viszonylatában meglehetősen élénk a Magyarországgal kapcsolatos munkaerőmozgás, ezért a 2004-es munkaerőpiaci döntések különös jelentőséggel bírtak. A korlátozások megszűnése a magyar-szlovák határon már a csatlakozás évében a szlovák munkaerő beáramlásának jelentős növekedését eredményezte. Ausztria viszonylatában nem történt meg a munkaerőpiaci nyitás, így a csatlakozás egyelőre nem befolyásolta a Magyarországról kiáramló munkaerő mértékét. Honfitársaink azonban már most is jelentős számban képviseltetik magukat a szomszédos ország piacán.

Hazánk tehát a szlovák munkaerő fogadó országa, és az Ausztriába irányuló munkaerő kibocsátója. Magyarország földrajzi fekvéséből adódóan a kétirányú mozgás egy területen találkozik: az észak-nyugati Győr-Moson-Sopron megyében, mely mindkét országgal határos. A térség egyszerre célterülete a szlovák munkaerőnek és kibocsátója az Ausztriába tartónak. E sajátságos helyzet vizsgálatával képet kaphatunk arról, miként befolyásolja a ki- és beáramló munkaerő a megye munkaerőpiacát, és a megfigyeléseinkből következtethetünk arra is, hogyan alakul a munkavállalási célú migráció hatása országos szinten.

Ahhoz, hogy megértsük a megyében zajló folyamatokat, feltétlenül szükséges a három ország, ezen belül a határmenti munkavállalás által érintett régiók gazdasági jellemzőinek megismerése. Nem tekinthetünk el a területek foglalkoztatási és népességi adatainak vizsgálatától és azon jogi keretek bemutatásától sem, melyek az érintett országok állampolgárainak munkavállalását szabályozzák vagy szabályozták.

Ezen vizsgálódásokat magyar-szlovák és magyar-osztrák viszonylatban külön fejezetekben végzem el. Elsőként a magyar-szlovák kapcsolatok bemutatása következik.

II.2.2. Munkaerőmozgás a magyar-szlovák határ mentén

II.2.2.1. Jogi keretek az uniós csatlakozás előtt és után

Magyar-szlovák viszonylatban a munkaerő-áramlás már a csatlakozás előtt jelentős méreteket öltött (bár 2004 óta kétségkívül növekedett annak intenzitása), így szükséges volt a két ország állampolgárai munkavállalásának szabályozása. Ez kétoldalú egyezmények formájában történt. Magyarország a rendszerváltást követően a legtöbb környező országgal alapszerződést kötött, melyekben a legnagyobb hangsúlyt a kisebbségvédelmi rendelkezések kapták. A szerződések aláírása nyomán számos más bilaterális megegyezés is született. A magyar-szlovák alapszerződés már önmagában tartalmazott határmenti együttműködési vonatkozásokat. A szerződés 7. cikkének (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A Szerződő Felek meg fogják teremteni a gazdasági együttműködés különböző formái fejlesztésének feltételeit a határ menti területen, a regionális és helyi szinteken, beleértve a jogi és természetes személyek közötti együttműködést.”⁶³

A szerződés megkötése hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya és Szlovák Köztársaság Kormánya 1999. február 12-én Pozsonyban az állampolgárok kölcsönös foglalkoztatásáról szóló egyezményt írt alá. A dokumentum alapján az állampolgárok másik országbeli foglalkoztatása az alábbi feltételekkel valósulhatott meg⁶⁴:

a gyakornokcseréről szóló megállapodás keretében legfeljebb egy éves időtartamban, egy éves hosszabbítási lehetőséggel;

szezonális jellegű munka esetén maximum hat hónapos időtartamban.

A gyakornokcsere-programban csak az a 18. életévét betöltött munkavállaló vehetett részt, aki rendelkezett az állás betöltéséhez szükséges szakképesítéssel. Szezonális jellegű munkavégzéshez elegendő volt a második feltétel teljesülése. Az egyezmény értelmében a szerződő felek kölcsönösen elfogadták a másik ország állampolgárainak alap- és középfokú végzettségét; a felsőfokú végzettség elismerésében a fogadó ország szabályai voltak a mérvadóak. A munkavállalási keretszámot 400-400

⁶³ Dr. Lukács Éva-Dr. Király Miklós (szerk.): Migráció és Európai Unió. SzCsM, Budapest, 2001., 371. o.

⁶⁴ Dr. Lukács Éva-Dr. Király Miklós (szerk.): Migráció és Európai Unió. SzCsM, Budapest, 2001. alapján.

főben határozták meg, azonban a keret szlovák részről szűknek bizonyult, és később 800, 1600, végül pedig 2000 főre módosították.

2004 óta a két ország közötti munkaerő-áramlás tekintetében az európai uniós jogszabályok érvényesek. A munkaerőpiac mindkét irányban nyitott; a szlovákiai állampolgárok magyarországi munkavállalása előtt csupán munkaügyi regisztráció szükséges, míg a magyarok idegenrendészeti regisztráció, munkaszerződés vagy foglalkozási ígérvény illetve szlovákiai lakcímet igazoló dokumentum ellenében kezdhetik meg a munkát a szomszédos országban.

A két ország közötti áramlás szabaddá válása óta az állampolgárok szomszédos államban való munkavállalásának a nemzeti szabályok nem szabnak határt, azt csupán a migrációt általánosan meghatározó tényezők (lásd fentebb) befolyásolják. A személyes körülményeken kívül ebben meghatározó szerep jut az egyes országok gazdasági-társadalmi jellemzőinek és nem utolsósorban munkaerőpiaci struktúrájának és igényeinek. Az alábbiakban Magyarország és Szlovákia, illetve az ingázás által érintett területek ilyen szempontú összehasonlító elemzése következik.

II.2.2.2. A munkaerő-áramlást meghatározó gazdasági-társadalmi és egyéb tényezők⁶⁵

II.2.2.2.1. A szlovákiai munkaerő magyarországi eloszlása

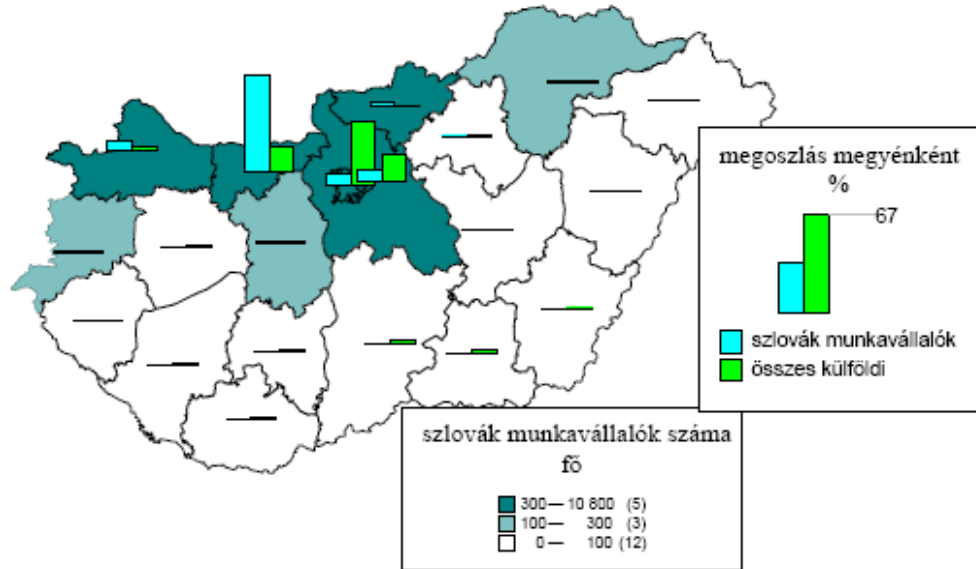
A külföldi munkaerő egy országban általában a határmenti területeken, a főváros környékén és a nagyobb gazdasági-kereskedelmi központok körül koncentrálódik. Ha megvizsgáljuk a szlovákiai munkaerő magyarországi eloszlását, láthatjuk, hogy ezek a vendégmunkások elsősorban a határhoz közeli területeket részesítik előnyben, míg a főváros inkább a többi külföldi munkavállaló körében népszerű. A munkavállalás a szlovákiai állampolgárok esetében leggyakrabban ingázás formájában történik, amit a jelenlegi enyhe határellenőrzés nem korlátoz különösebben, hiszen a határátlépéshez

⁶⁵ A fejezetben legfőbb forrásként Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter: A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec. (Elektronikus formátum. Hozzáférés: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=ma_magan_es_allami_merokozv_kozos, Letöltve: 2007-03-26) és Estélyi Krisztina-Keszegh Béla-Kovács Péter-Mikóczy Ilona: Munkaerőmozgás a szlovák-magyar határ mentén. Polgári Szemle, 2. évf. 5. szám, 2006. május. (Elektronikus példány. Hozzáférés: http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=108, letöltve: 2007-02-27) c. munkákat használom.

kötődő várakozási idő minimális. (A két ország közötti határellenőrzés végleges eltörlése a SIS II. rendszer bevezetése után történik meg.)

A szlovák munkavállalók területi megoszlása Magyarországon és az összes külföldi vendégmunkáshoz viszonyított arányuk, 2005.

1. ábra.

Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter: A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec. 41. o. ⁶⁶

A szlovák munkavállalók aránya Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megyében a többi külföldi munkavállalóé⁶⁷t egyértelműen meghaladja, előbbi esetében jelentősen. A legnagyobb számban Komárom-Esztergom megyében vannak jelen (kb. 10 230 fő; az összes magyarországi szlovák munkaerő 67%-a), de Győr-Moson-Sopron megyében is tekintélyes a létszámuk (kb. 1100 fő; az összes magyarországi szlovák munkaerő 7%-a).⁶⁸ Az adatok alapján indokolt volna a vizsgálódást Komárom-Esztergom megyére szűkíteni, dolgozatomban mégis inkább a tőle észak-nyugatra fekvő megyére koncentrálok, mert célom elsősorban a ki- és beáramló munkaerő *együttes* hatásának elemzése. Ebből a szempontból Győr-Moson-Sopron megye a

⁶⁶ Elektronikus formátum. Hozzáférés:

http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=ma_magan_es_allami_merokozv_kozos. Letöltve: 2007-03-26

⁶⁷ Az ábrán a zöld oszlop 67%-os maximuma azt jelzi, hogy a külföldi munkavállalók a fővárosban ilyen arányban vannak jelen.

⁶⁸ Az adatok Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec. c. munkájából származnak. 2005-ös adatok.

legalkalmasabb, mert e terület a munkaerőt nemcsak fogadja, hanem jelentős mértékben ki is bocsátja.

Arról nem áll adat rendelkezésünkre, hogy a munkaerő Szlovákia mely részéről kerül ki, de mivel a munkavállalók általában ingázók, nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy a határmenti déli területekről származnak.

II.2.2.2. Regionális demográfiai-etnikai jellemzők

Győr-Moson-Sopron megye szlovák oldalról a Nagyszombati kerülettel határos (a kerület a magyar megyei közigazgatási egységnek feleltethető meg), így a továbbiakban e két területre összpontosul az elemzés. (Az egyszerűség kedvéért a két terület azonosítására a „megye” szót használom majd.)

A 2001-es adatok szerint a két megyében élő aktív korú népesség aránya (szlovák oldalon 63, magyar oldalon 64% körüli) és népsűrűsége nem nagyon tér el egymástól (mindkét oldalon 100fő/km² körüli)⁶⁹, lényeges különbség fedezhető fel azonban az alábbi demográfiai jellemzők tekintetében:

a magyar megyében jóval magasabb a városban élők száma (Nagyszombati kerület: a lakosság 62%-a; Győr-Moson-Sopron megye: 50 %).

Magyar oldalon lényegesen több felsőfokú végzettséggel rendelkező él, mint a szlovák részen. A szlovák területen az aktív korú népesség nagy hányada csupán alacsonyfokú végzettséggel rendelkezik.

A két megye etnikai összetétele is jelentősen eltér egymástól: a nagyszombati kerületben a magyar kisebbség aránya 24%, míg Győr-Moson-Sopron megye lakossága homogén és lényegében nem él ott szlovák lakos.

⁶⁹ Hozzávetőleges adatok Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter: A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec. c. munkájából.

II.2.2.2.3. Gazdasági tényezők

II.2.2.2.3.1. A két térség közötti gazdasági különbség magyarázata – országos tendenciák

A magyarországi és szlovákiai gazdaságban a rendszerváltást követően jelentős szerkezeti átalakulás ment végbe. A '90-es évek elején mindkét ország gazdasági teljesítménye csökkent, az infláció és a munkanélküliségi ráta nőtt. A mérőszámok az évtized végére jelezték a javulás kezdetét, és hamarosan mindkét országban stabilizálódott a növekedés. Magyarország esetében a talpraállás néhány évvel előbb következett be, amiben nagy szerepe volt a befektetőorientált politika korai alkalmazásának. Ha összehasonlítjuk a két ország gazdasági mutatóit, megfigyelhetjük, hogy a '90-es években szerzett gazdasági előny hatásai még ma is érezhetők:

A szlovák és a magyar gazdaság főbb mutatói

3. Táblázat

	A szlovák és a magyar gazdaság főbb mutatói									
	2001.		2002.		2003.		2004.		2005.	
	Sk	H	Sk	H	Sk	H	Sk	H	Sk	H
GDP növekedés (%)	3,8	3,8	4,6	3,5	4,5	2,9	5,5	4,2	5,1	3,7
Munka- nélküliség mértéke (%)	18,6	5,7	17,4	5,8	15,5	5,5	13,1	6,3	11,0	7,1
Infláció (%)	7,1	9,2	3,3	5,3	8,5	4,7	7,5	6,8	2,8	4,0
Átlagbér (€)	316,5	408,2	345,9	486,2	367,7	544,6	405,1	578,3	428,4	623,0

Forrás: Estélyi Krisztina-Keszegh Béla-Kovács Péter-Mikóczy Ilona: Munkaerőmozgás a szlovák-magyar határ mentén. Polgári Szemle, 2. évf. 5. szám, 2006. május.⁷⁰

⁷⁰ Elektronikus példány. Hozzáférés:

http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=108, letöltve: 2007-02-27

A munkavállalási célú migráció szempontjából a két legfontosabb mutató a munkanélküliségi ráta és az átlagbérmutató. Ha ezeket összehasonlítjuk a két ország viszonylatában, láthatjuk, hogy Magyarország jóval alacsonyabb munkanélküliséggel és magasabb átlagbérekkel rendelkezik.

Az elmúlt években a szlovákiai munkanélküliségi ráta csökkent, a magyarországi pedig növekedni kezdett. Ahogy korábban láthattuk, a szlovákiai munkavállalók a '90-es évek óta egyre nagyobb számban érkeznek hazánkba. Véleményem szerint ugyan lehet kölcsönhatás a két tendencia között, mégis hiba volna párhuzamba állítani őket, ugyanis a munkanélküliség alakulása nagyrészt egy ország belső folyamatainak függvénye, és a munkaerőmozgás legfeljebb csak befolyásolhatja azt. Regionális szinten viszont elképzelhetőnek tartom a kedvezőtlen hatás érvényesülését, feltéve, hogy a szlovákiai munkavállalók egy adott régióban koncentrálnak, és ott kellően nagy számban vannak jelen a munkaerőpiacon.

Ha megvizsgáljuk a bérkülönbségeket, világossá válik, hazánk miért lehet a szlovák munkaerő elsődleges célpontja: a magyar bérek átlagosan 100-200€-val magasabbak, mint a szlovákiaiak, és a köztük lévő különbség a vizsgált időszak alatt folyamatosan nőtt.

A fenti adatok alapján megállapíthatjuk, hogy bár Szlovákia GDP-je az elmúlt években intenzívebben nőtt, mint Magyarorszáé, és az ottani infláció is kedvezőbben alakult, a bérkülönbségek és a szlovákiai magas munkanélküliség miatt Magyarország a szlovák munkavállalás célpontja lehet.

II.2.2.2.3.2. Regionális gazdasági fejlettség

Nézzük meg, hogyan festenek a legfontosabb mutatók a vizsgált megyékben!

Regionális gazdasági mutatók a határ két oldalán

4. Táblázat

Vizsgált térség	Havi bruttó átlagkereset (2005.)		Munkanélküliségi ráta (2005.)	Egy lakosra jutó bruttó hazai termék (2004.)	
	Euro (PPS/hó)	Országos %- a	%	Ezer euro (PPS)	Országos %-a
Győr-Moson-Sopron megye	1003,6	92,8	4	16,5	116
Nagyszombati kerület	789,8	99,1	10,4	12,2	104

Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec., www.statistics.sk, www.ksh.hu.

Első ránézésre is láthatjuk, hogy a két térség közül Győr-Moson-Sopron megye lényegesen jobb gazdasági mutatókkal rendelkezik. A magyar oldalon a munkaerőpiaci helyzet lényegesen jobb, a munkanélküliségi ráta 2,6-szer kisebb értéket mutat, ráadásul ebben a térségben néhány szakmában köztudottan munkaerőhiány áll fenn (a Győr-Moson-Sopron Munkaügyi Központ 2006-os jelentése szerint ilyenek pl.: építőipari, fém-és gépipari szakmunkások, szakács, felszolgáló, eladó, idegennyelvet beszélő villamosmérnök). Az általános jólét szintje a magyar oldalon magasabb. A két térség jellemzőiben közös, hogy az országos szinthez viszonyítottan magasak az átlagkeresetek és az egy lakosra jutó GDP összege is, bár a magyar megye e szempontból is kedvezőbb helyzetben van. (Győr-Moson-Sopron megye az országos rangsorban Pest megye után a második helyet foglalja el.)

A térségek országos szinthez viszonyított fejlettsége azzal magyarázható, hogy mindkét terület a külföldi befektetések kedvelt helyszíne. Hangsúlyozandó azonban, hogy a Nagyszombati kerület magyar határhoz közel eső peremén nagyobb a szegénység, mint a belső területeken. Mivel az ingázók többsége valószínűleg a határ közvetlen közelében él, az ingázás által érintett részek közötti különbség így valójában nagyobb, mint amit a táblázat mutat. A szlovák oldalon található ugyan néhány nagyobb külföldi tulajdonú vállalkozás, mint a Sony Slovakia vagy Skoda Slovakia, összességében mégis nagyobb szerephez jut a mezőgazdaság, mint a határ túloldalán. Győr-Moson-Sopron megyében egyértelmű a második szektor dominanciája. Az ipari termelés a Győri Ipari Parkhoz kötődik, azon belül az Audi Hungaria Motors Kft. a legjelentősebb vállalat.

II.2.2.2.4. Munkaerőpiaci sajátosságok

II.2.2.2.4.1. Országos jellemzők

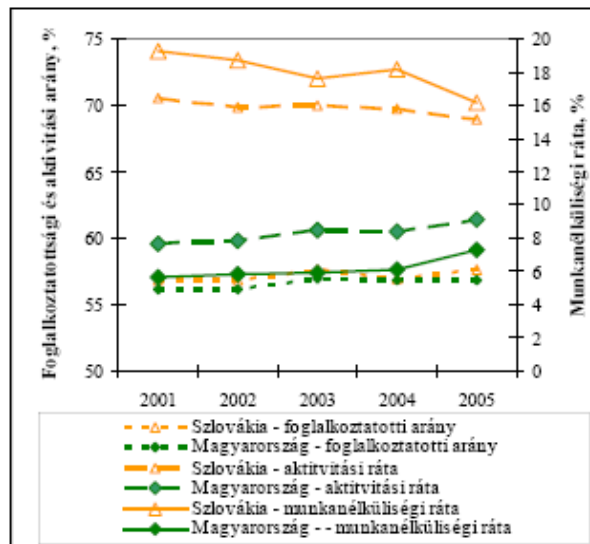
A vizsgált két ország munkaerőpiaci sajátosságai jelentősen eltérnek egymástól. Szlovákiában általánosan magasabb a munkanélküliségi ráta, ami az aktivitás lényegesen magasabb szintjével párosul (munkaerőpiaci szempontból aktívak a

foglalkoztatottak és az aktív munkakeresők, vagyis akik megjelennek a munkaerőpiacon), Magyarországon viszont épp fordított a helyzet: az alacsony munkanélküliségi ráta alacsony aktivitási szinttel jár együtt. A foglalkoztatottak száma a két országban nagyjából megegyezik. (Foglalkoztatott az, aki egy héten legalább egy órányi jövedelmet biztosító munkát végzett.) E három mutató közelmúltbeli változásait szemlélteti az alábbi ábra:

Munkaerőpiaci mutatók Szlovákiában és Magyarországon, 2001-2005.

15-64 évesek, %

2. ábra

Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec., 28. o.

A grafikon alapján megállapíthatjuk, hogy a két ország mutatói az elmúlt években közelítettek egymáshoz: Magyarországon az aktivitási arány és ezzel párhuzamosan a munkanélküliségi ráta lassan nőni kezdett, míg Szlovákiában mindkét mutató csökkenését figyelhetjük meg. Még mindig jelentős azonban az értékek közötti különbség: hazánkban jóval alacsonyabb a munkanélküliség és az aktivitási ráta, mint a szomszédos országban. A 2006-os országos adatokat az alábbi táblázat mutatja:

Munkaerőpiaci mutatók Szlovákiában és Magyarországon 2006.

5. Táblázat

Mutató	Szlovákia	Magyarország	Eltérés (százalékpont)
Aktivitási ráta (%)	59,1	55,0	4,1
Munkanélküliségi ráta (%)	13,4	7,5	5,9
Foglalkoztatási arány(%)	59,7	56,6	3,1

Forrás: www.ksh.hu.

II.2.2.2.4.2. Regionális munkaerőpiaci sajátosságok

A Nagyszombati kerület munkaerőpiaci mutatói közül csupán a munkanélküliségi rátát illetően rendelkezem pontos adatokkal. A foglalkoztatási és az aktivitási arány ill. egyéb mutatók értékeinek meghatározásához olyan adatokat használtam, melyek a területet a Nyitrai kerülettel közösen mutatják be.⁷¹ Ez utóbbi a vizsgált kerülettől keletre található, és gazdasági-társadalmi jellemzőit tekintve nagyban hasonlít az előzőre. A helyi állampolgárok magyarországi munkavállalása a Nyitrai kerületben is jelentős méreteket ölt. A kettő közül az általam vizsgált kerület a fejlettebb, így valószínűleg az önálló munkaerőpiaci mutatói jobb értékeket mutatnak, mint az összevontak. Ezen feltételezés alapján a két kerület közös indexeiből becsült értékeket határoztam meg a Nagyszombati kerület munkaerőpiaci mutatóira vonatkozóan. A bekezdésben közölt szám adatok csupán viszonyítási alapot jelentenek tehát.

Ugyanígy jártam el a Győr-Moson-Sopron megyei adatok meghatározásakor is: a munkanélküliségi ráta kivételével a munkaerőpiaci adatok a Komárom-Esztergom és Pest megyei összesített mutatók alapján becsült értékeket jelentenek.

A Nagyszombati és a Nyitrai kerület, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom és Pest megyék együtt alkotják a tervezett szlovák-magyar határmenti partnerségi régió területét. A projekt megvalósítására irányuló tanulmány jelen fejezet fő forrása, ezért rendelkezem az említett összevont mutatókkal.

A becslés során 2001-es adatokat használtam, mert azok jobban tükrözik a jelenlegi folyamatok mögött meghúzódó okokat, mint az aktuális adatok. A

⁷¹ A becsléshez használt adatok Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec. c. munkájából származnak.

munkaerőpiaci mutatók utóbbi évekbeli közeledése ugyanis regionális szinten is megfigyelhető, még erőteljesebben, mint az országok viszonylatában. Úgy gondolom, hogy e folyamatban nagy szerepet játszott a Nagyszombati kerületben élő szlovák munkavállalók Győr-Moson-Sopron megyei megjelenése: határon túli munkavállalásuk nagyban *hozzájárult* a szlovák kerület mutatóinak javulásához és a magyar fél munkaerőpiaci indexeinek romlásához. Mindkét regionális folyamat természetesen szoros összefüggésben áll az országos tendenciákkal is, tehát helytelen volna a munkaerőpiaci folyamatokat kizárólag a szlovák munkavállalók magyarországi foglalkoztatásával magyarázni.

A 2001-es adatok alapján a szlovák oldalon a három munkaerőpiaci mutató értéke kb. az országossal egyezik meg, tehát az aktivitási és a munkanélküliségi ráta egyaránt magas (aktivitási arány kb. 70%, a munkanélküliség az országos átlagnál magasabb, 16,5%⁷²). Győr-Moson-Sopron megye fejlettsége viszont az országos átlagot felülmúlja, így magasabb aktivitási aránnyal (kb. 70%) és alacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkezik (3,9%⁷³). A legnagyobb különbség a két megye foglalkoztatási szerkezetében jelenik meg: a szlovák részen a lakosságnak még mindig jelentős hányada dolgozik a mezőgazdaságban (9% körüli az arány; Győr-Moson-Sopron megyében kb. 3%), Győr-Moson-Sopron megyében pedig az ipari foglalkoztatottak vannak túlsúlyban (40 % körüli; szlovák oldalon kb. 31%). A Nagyszombati kerületben különösen a határhoz közeli sávban elterjedt a mezőgazdasági foglalkozás, ahol köztudottan nagyszámú magyar kisebbség él. 2001-es adatok szerint a mezőgazdasági foglalkoztatottak mintegy 20%-a, 25 000 fő magyar származású.

A mezőgazdasági dolgozók nagy része általában alacsonyán képzett, alacsony jövedelemmel és kedvezőtlen társadalmi státusszal rendelkezik. Nincs ez másként a szlovákiaiak esetében sem.

A rendelkezésemre álló források alapján Győr-Moson-Sopron megyében a munkanélküliségi ráta 2006-ban 4,3%, a Nagyszombati kerületben pedig 8,8%-os értéket mutatott.⁷⁴ A két megye munkaerőpiaci indexeinek közeledésére e számadatokkal is kitűnő példával szolgálhatunk. Különösen feltűnő, hogy a Nagyszombati kerület munkanélkülisége 2001-hez képest majdnem a felére csökkent. Győr-Moson-Sopron megyében a változás szerényebb mértékű.

⁷² Forrás: www.statistics.sk

⁷³ Forrás: Munkaerőpiaci folyamatok Győr-Moson-Sopron megyében 2001-ben. A Győr-Moson-Sopron megyei Munkaügyi Központ éves jelentése.

⁷⁴ Forrás: www.statistics.sk és www.ksh.hu

A bemutatott gazdasági-társadalmi-munkaerőpiaci jellemzők azt mutatják, hogy a fejlettebb Győr-Moson-Sopron megye a szlovákiai munkaerő számára valóban vonzó célpontot jelent. Az alábbi táblázat összefoglalja a fenti elemzés legfőbb megállapításait, mint a munkaerő-áramlást meghatározó push (taszító; a lakóhely szerint terület kedvezőtlen jellemzői, melyek a külföldi munkavállalást ösztönzik) és pull (vonzó; a célország azon jellemzői, melyek a külföldi munkaerőt az országba vonzzák) tényezőket.

A szlovák munkaerő-áramlást meghatározó push és pull tényezők.

A Nagyszombati kerület és Győr-Moson-Sopron megye összehasonlítása.

6. Táblázat

Push tényezők (Nagyszombati kerület)	Pull tényezők (Győr-Moson-Sopron megye)
Mezőgazdasági munkalehetőségek túlsúlya – alacsony presztízs	Ipari munkalehetőséggel járó magasabb presztízs
Gazdasági elmaradottság	Gazdaságilag fejlett terület
Munkanélküliség	Munkaerőhiány
Alacsony átlagjövedelem	Magasabb átlagjövedelem
Falusias jelleg – kedvezőtlen életkörülmények	Városias jelleg – jobb életkörülmények

Forrás: saját összeállítás.

A Győr-Moson-Sopron megyei munkavállalás mellett szól a nyelvi akadályok hiánya és a földrajzi közelség is. Az áramlásra serkentőleg hatott a 2004-es munkaerőpiaci nyitás, amikor is eltörölték az országok közötti határellenőrzést, és megnyílt az út a munkavállalás előtt. A csatlakozás után a megyébe áramló szlovák munkavállalók száma robbanásszerűen megnőtt; az azt követő években számuk lényegében nem változott, csupán enyhe növekedést figyelhettünk meg. A regisztrációk alapján számuk jelenleg 900 főre tehető. Létszámuk pontos meghatározásánál ugyanazzal a problémával találkozhatunk, mint a külföldi munkavállalók magyarországi számbavételénél: az elmulasztott bejelentések és a feketemunka elterjedése miatt csak becslésekkel szolgálhatunk számukat illetően. Számuk így elérheti a 3-4000 főt is. A megyén belül a legfőbb munkavállalási célpont Győr és az ott található ipari park. A szlovák munkaerő általában a határmenti területeken koncentrálódik, a belső részeken számuk elenyésző. Ugyanez az eloszlás valószínűsíthető a szlovákiai lakóhelyüket tekintve is, vagyis a munkavállalók a határmenti térségekben élnek, ahol általában nagyobb a szegénység és jelentősebb a mezőgazdaság szerepe. A munkaerő-áramlás egyértelműen egyirányú, és a két terület között fennálló gazdasági-munkaerőpiaci

különbségek azt támasztják alá, hogy ez a későbbiekben sem fog változni. Az eltérések valószínűsítik azt is, hogy a szlovákiai állampolgárok megyei munkavállalása az elkövetkező években állandó jelenség lesz.

II.2.2.2.4.2.1. Munkaerő-kereslet és-kínálat a határon innen és túl

A szlovákiai munkavállalók tehát meglehetősen nagy számban vannak jelen a megyében, ami felveti a kérdést, hogy vajon mennyire előnyös ez a helyi munkaerőpiacra és a gazdaságra nézve. A külföldi munkaerőnek a fogadó ország munkaerőpiacára gyakorolt hatása elsősorban attól függ, hogy a külföldi munkaerő-kínálat ágazati struktúrája megegyezik-e a belföldi keresletével, vagyis hogy a beáramló munkaerő azokba az ágazatokba és szakmákba áramlik-e, melyekben munkaerőhiány áll fenn, vagy esetleg a helyiek elől veszik el a munkaalkalmat.

A kérdés megválaszolása érdekében vizsgáljuk meg először a megyei munkaerőpiac igényeit!

A Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ 2006 novemberi jelentése szerint a leginkább keresett szakmák a gép- és fémiparhoz kapcsolódnak (ilyenek pl. a gyártósori összeszerelő, a megmunkálógép-kezelő), de munkaerőhiány figyelhető meg olyan építőipari foglalkozások körében is, mint a kőműves, ács, burkoló. Az élelmiszeriparban keresett a pék, a felszolgáló, a szakács és az eladó. A legalább középfokú végzettséget igénylő szakmák között az üzletkötői, a vagyoni munkakörökben vannak betöltetlen álláshelyek, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számára pedig a gépészmérnöki és az idegennyelv-használattal egybekötött villamosmérnöki feladatkörök kínálóznak.

Győr-Moson-Sopron megyében tehát pótlólagos munkaerő az ipari szakmák körében szükségeltetik. A szlovákiai munkavállalók épp ezt az ágazatot részesítik előnyben. Úgy tűnik tehát, hogy jelen esetben a külföldi munkaerő megtalálta azokat a szakmákat, melyek munkaerőigényét a helyi állampolgárok már nem tudják kielégíteni. A szlovákiai munkaerő ipari ágazati megoszlását foglalja össze az alábbi táblázat:

A szlovák munkavállalás az iparban alágazatonként, 2005

7. Táblázat

Ipari ágazat	Megoszlás (%)
Mezőgazdaság	2,1
Feldolgozóipar	60,6
ebből	
Villamos gépgyártás	0,2
Híradástechnika	37,2
Közúti járműgyártás	1,5
Többi feldolgozóipar	21,7
Kölcsonzés	9,3
Építőipar	6,8
Kereskedelem, vendéglátás	3,5
Szállítás, raktározás	1,4
Egészségügy	11,3
Többi ágazat	4,0
Nincs adat	1,1
Összesen	100
Fő	853

Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec., 53. o.

A legtöbb szlovákiai vendégmunkás tehát a feldolgozóiparban helyezkedett el, azon belül is a híradástechnika területén, de kiugró az egészségügyben dolgozók száma is. Az előbbi jelenség a *helyi* munkaerő-kereslet kielégítését jelenti, az utóbbi pedig a magyar egészségügy *országos jellegű* ápoló- és orvoshiányával van összefüggésben.

A szlovákiai dolgozók foglalkozás szerinti eloszlása a következőképpen alakult 2005-ben:

A szlovák munkavállalás foglalkozásonként, 2005.

8. Táblázat

Foglalkozás	Megoszlás (%)
Vezetői foglalkozások	1,1
Önálló felsőfokú foglalkozás	3,2
Egyéb felső- és középfokú végzettségű foglalkozás	9,7
Irodai foglalkozások	1,6
Szolgáltatás jellegű foglalkozás	3,3
Mezőgazdasági foglalkozás	0,5
Ipari- építőipari foglalkozás	21,8
Gépkezelő, összeszerelő, járművezető	44,7
Egyszerű foglalkozások	13,7
Nincs adat	0,5
Összesen	100
Fő	853

Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter: A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec., 54. o.

Az adatok alapján tehát úgy tűnik, hogy a szlovákiai munkavállalók a helyi munkaadók igényeit kielégítve azokba a szakmákba tömörülnek, melyekben munkaerőhiány áll fenn. Így nemhogy zavart nem okoznak, hanem inkább elősegítik a munkaerőpiaci egyensúly kialakulását. Rolek Ferenc, a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetségének alelnöke szerint „A hazai vállalkozások egy része nemhogy növekedni, fejlődni sem képes az ingázó vagy állandó migráns munkavállalók nélkül.”⁷⁵

⁷⁵ Rugalmatlan a hazai foglalkoztatás.

<http://www.foglalkoztatás.hu/index.php?mzpage=detailhir&hirid=694>, letöltve: 2007-04-29

II.2.2.2.5. Munkaerő-áramlás a mindennapi életben – a határon túli munkahely megközelíthetősége

A szlovákiai állampolgárok magyarországi munkavállalásának egyik feltétele az határátlépések egyszerűsége, hiszen a munkába járás általában heti vagy akár napi határmenti ingázással történik. A szigorú határellenőrzések 2004-es megszűnése után az áramlást akadályozó tényezők csupán infrastrukturális eredetűek lehetnek.

A két megye közötti ingázást elsősorban a Magyarország és Szlovákia természetes határát alkotó Duna nehezíti meg, az átjárás azonban nemcsak emiatt nehézkes. A két ország közötti 12 határátkelőhelyből 3 található a megyében: két közúti (a rajkai közút és az M15-ös autópálya) és egy összekötőhíd (Vámosszabadinál). A három átlépési pont csak részben biztosítja a Győr-Moson-Sopron megyei munkahely könnyű megközelítését; sokan inkább a komáromi hidat választják, melytől a Győri Ipari Park alig több mint 40 km-re fekszik. Az ingázás lebonyolítására a térségben szinte külön iparág települt: munkásszálók létesültek a határ innenső és túlsó oldalán, napi buszjáratok hozzák-viszik a szlovák munkavállalókat, de tudunk olyan esetről is, amikor a munkaadó biztosítja a munkába járáshoz szükséges közlekedési eszközt (személyautót vagy buszt). A személygépkocsi-forgalom az egyes útszakaszokon a határőrség adatai szerint folyamatosan nő.⁷⁶ Az átkelőhelyek forgalma különösen az uniós csatlakozás óta emelkedett meg.

Az ingázás által leginkább érintett szlovákiai területekből az egyes határátkelőhelyek elérési ideje 15 és 45 perc között mozog, a zavartalan átkeléshez mégis szükséges a két ország közötti közlekedési hálózat fejlesztése (a megközelítést biztosító utak nagy része lakott területen halad át, ami lényegesen lassítja a közlekedést; a szlovák oldalon a közutak minősége javításra szorul, és nem elegendő a szervezett napi buszjáratok száma sem).

⁷⁶ Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec.

II.2.2.2.6. Hagyományos, történeti kapcsolat a két megye között

Győr-Moson-Sopron megye és a Nagyszombati kerület gazdasági és munkaerőpiaci adottságainak egymást kiegészítő jellege történelmi összefonódásokkal is magyarázható. A szlovák oldal elmaradottságának legfőbb oka az, hogy a trianoni határok kialakításával mintegy kettészelték egy régiót, melyben a városok és a kisebb települések egységet alkottak. A falvakból, kisebb településekből került ki a városok fejlődéséhez szükséges munkaerő, a nagyobb városok munkalehetőségei pedig megélhetést biztosítottak a környező települések lakosai számára. 1921 után rengeteg, jelenleg Szlovákiában található település került ki egy-egy nagyobb város vonzáskörzetéből, és „maradt magára” a fejlődésben. A hazai, határhoz közeli városokban pedig – ahogy fentebb láttuk – egyes szakmákban ma is munkanélküliség figyelhető meg a munkaerőforrást jelentő kistelepülések elszakítása miatt. 2004 előtt e területek felzárkózását a két ország közötti határ akadályozta, a csatlakozás után azonban lehetőség nyílt egy határon átnyúló munkaerőpiac létrehozására, melynek mindkét fél előnyét látja majd: a szlovákiai lakosok számára új munkalehetőséget és biztosabb megélhetést hoz, a magyarországi munkaadók pedig kielégíthetik azon munkaerőpiaci igényeiket, melyekre a belföldi lakosság nem alkalmas, hajlandó vagy elegendő. (Győr-Moson-Sopron megyében „a regisztrált munkanélküli állomány és a munkaerőigények struktúrája jelentősen eltér egymástól... A munkanélküliek 10%-a képzetlen, tartós munkanélküli, akik döntő többsége egészségügyi és szociális problémákkal küzd.” – áll a Győr-Moson-Sopron megyei Munkaügyi Központ 2005-ös jelentésében.)⁷⁷

⁷⁷ Munkaerőpiaci folyamatok Győr-Moson-Sopron megyében 2005-ben. Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ, 2005. 7. o.

II.2.2.3. A szlovákiai munkaerő Győr-Moson-Sopron megyei jelenlétével kapcsolatos problémák

A szlovákiai munkaerő a szemléltetett adatok alapján a Győr-Moson-Sopron megyei munkaerőpiacon nem okoz zavarokat, mert éppen azokba az ágazatokba és szakmákba áramlik, melyekben munkaerőhiány figyelhető meg. A fenti elemzés azonban csak azokkal a dolgozókkal számolt, akik megjelennek a munkaügyi nyilvántartásokban: a legálisan foglalkoztatottakkal és a bejegyzett munkavállalókkal. Köztudottan elterjedt azonban a megyében a feketemunka, főleg az építőiparban, és a munkaadók – az országos jelenséghez hasonlóan – gyakran elmulasztják a külföldi állampolgárok foglalkoztatásának bejelentését. Mindkét említett probléma következtében jelentős csoportok esnek ki a statisztika látóköréből, és ezáltal a munkaügyi ellenőrzés alól is.

A megyében dolgozó szlovákiai állampolgárok tényleges létszáma a fenti számokat valószínűleg jócskán meghaladja, akár három-négyszeresen is. A 2005-ös Győr-Moson-Sopron megyei nyilvántartásban 853 szlovákiai munkavállaló szerepelt, azonban például a pozsonyi Munka-, Szociális és Családügyi Hivatal a Dunaszerdahelyi járásban 3200 ingázót tart nyilván.⁷⁸ (Dunaszerdahely Győr-Moson-Sopron megyével határos, a megyénél kisebb közigazgatási egység. Valószínűleg innen származik a Győr-Moson-Sopron megyei szlovák munkavállalók nagy része.) A feketemunka térnyerésének egyik legfőbb bizonyítéka az, hogy a megyei álláslehetőségek (pl. az Ipari Parkban) folyamatosan nőnek, miközben a foglalkoztatási adatok nem növekednek annak arányában, sőt, a csatlakozást követő fél évben nőtt a munkanélküliség is.⁷⁹ A szlovákiai állampolgárok áradata – a hivatalos adatok alapján – pedig éppen ebben az időszakban indult meg, így valószínűleg nemcsak a legális munkaerőpiacon jelentek meg, hanem a feketemunka területén is.

A ténylegesen foglalkoztatott szlovákiai állampolgárok számát az is növeli, hogy legtöbbjük szlovákiai munkaerő-kölcsönző cégen keresztül jelenik meg a megyei

⁷⁸ Forrás: Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy-Ágnes-Vakhal Péter A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG, Budapest 2006. dec.

⁷⁹ Forrás: Rimányiné Somogyi Szilvia: Győr-Moson-Sopron megyei tapasztalatok az EU-csatlakozás óta a szlovák-magyar közös határ mentén. Munkaügyi Szemle, XLIX. évf. 12. szám, 2005. dec., 45. o.

munkaerőpiacon, és a regisztráció elmulasztása miatt ezek a dolgozók sem kerülnek be a nyilvántartásokba. A munkaerő-kölcsönzés a előnyös vállalat számára, mely a közvetített dolgozókat foglalkoztatja, mert

- rugalmasságot biztosít: a kölcsönző cég segítségével akár naponta tudja változtatni munkavállalóinak számát, például az aktuális megrendelések függvényében;
- bérjárulékokat és-terheket nem kell fizetnie, mert a szolgáltatás költségét egy összegben fizeti ki;
- nem okoz számára gondot, ha az alkalmazott megbetegszik vagy szabadságon van, mert a kölcsönző cég automatikusan pótolja a kiesett munkaerőt;
- nem kell foglalkoznia munkajogi kérdésekkel.⁸⁰

A munkaerő-kölcsönző cégen keresztül történő foglalkoztatás viszont hazánk és a megye számára rendkívül kedvezőtlen megoldás: mivel a dolgozót szlovákiai cég foglalkoztatja, és az európai uniós szabályozás szerint az adózás a foglalkoztatás szerinti országban történik, ezek a bevételek nem a magyar, hanem a szlovák államkasszáat gyarapítják.

A szlovákiai munkavállalók jelenleg 9,3%-a⁸¹ munkaerő-kölcsönző cégen kerül a megyében foglalkoztatásra (ez az adat azonban megint csak a regisztrált dolgozók számát mutatja), és a szerződési formával járó előnyök miatt az arány növekedése várható, különösen az 1000 vagy annál több főt foglalkoztató vállalatok körében. Egy hazai felmérés szerint ugyanis leginkább ezek a nagyvállalatok élnek a kölcsönzés lehetőségével, és általában egyszerre több céggel is szerződésben állnak.⁸²

A fentiekén kívül aggasztó lehet az a gondolat is, hogy mivel a megyei vállalatok egyre nagyobb számban alkalmaznak szlovákiai munkaerőt, a magyar dolgozók előbb-utóbb kiszorulnak egyes szakmákból. (A Komárom-Esztergom megyei Magyar Suzuki Rt. és a Nokia Komárom Rt. gyáraiban az alkalmazottak 80-90%-a szlovák állampolgár, így a vállalatok működése máris elképzelhetetlen nélkülük.) A szlovákiai munkavállalók alkalmazása a munkaadó számára azért vonzó perspektíva, mert ezek az állampolgárok hajlandóak kedvezőtlenebb munkafeltételeket is elfogadni,

⁸⁰ U. o. 45. o.

⁸¹ Lásd 5. táblázat

⁸² Forrás: Estélyi Krisztina-Keszegh Béla-Kovács Péter-Mikóczy Ilona: Munkaerőmozgás a szlovák-magyar határ mentén. Polgári Szemle, 2. évf. 5. szám, 2006. május. (Elektronikus példány. Hozzáférés: http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=108, letöltve: 2007-02-27)

mint a magyar dolgozók (bár az egyenlő elbánás elve tiltja a hátrányos megkülönböztetést), továbbá könnyen elérhető pótlólagos munkaerő-állományt jelentenek, és összességében olcsóbb az alkalmazásuk. A kölcsönös munkaerőpiaci nyitás a szlovákiai munkavállalók foglalkoztatását kellően vonzóvá tette, így félő, hogy a szlovákiai munkavállalók a piacon túlsúlyba kerülnek, és elveszik a munkaalkalmat a helyi lakosok elől. A probléma jelentőségét növeli, hogy a 2005-ös munkaerőpiaci prognózis szerint a hazai nagyvállalatok egyre több külföldi munkaerő bevonását tervezik⁸³, s mivel a Győr-Moson-Sopron megyei ipari termelés nagyrészt külföldi tulajdonú óriásvállalatokra támaszkodik, a fenyegetettség egyre fokozódik.

A Győr-Moson-Sopron megyei Munkaügyi Központ 2005-ös munkaerőpiaci jelentése szerint már a csatlakozást követő évben érződött a szlovákiai munkavállalók által okozott kedvezőtlen hatás: „A regisztrált munkanélküliek havi átlagos létszáma 1115-tel több volt az előző évinél... Az emelkedés egyik fő oka, hogy megyénket nagymértékben érinti a kölcsönzött szlovák munkavállalók ellenőrizhetetlenül, nagy számban történő beáramlása... További problémát jelent az is, hogy a szlovákiai munkaerő többnyire az alacsonyan képzett, nehezen elhelyezhető magyar munkaerő helyére kerül. Az így munkanélkülivé váltak száma már több ezerre tehető.”⁸⁴

II.2.2.4. Határmenti munkaügyi együttműködés

A szlovákiai munkaerő Győr-Moson-Sopron megyei jelenlétével kapcsolatos gondok enyhítésére az ingázás által érintett két terület munkaügyi kirendeltségei egy közös programot dolgoztak ki, mely a Határon Átnyúló Kistérségi Paktum aláírásával vált hivatalossá. A megegyezés 2005. április 21-én Dunakilitin a Győr-Moson-Sopron megyei Munkaügyi Központ és a Dunaszerdahelyi Munka-, Szociális és Családügyi Hivatal között történt. A problémák közös megoldása mellett a felek célja, hogy biztosítsák a szabad munkaerő-áramlás nyújtotta előnyöket úgy a munkáltatók, mint a munkavállalók részére. A paktum résztvevői a szlovák és a magyar önkormányzatok, civil szervezetek, munkaadók, munkaügyi szervezetek és érdekképviseleti szervek.

A paktum legfőbb célkitűzései a következőkben foglalhatók össze:

⁸³ Munkaerőpiaci előrejelzés 2005. évre. Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium Foglalkoztatási Hivatal. Budapest 2005. 9. o.

⁸⁴ ⁸⁴ Munkaerőpiaci folyamatok Győr-Moson-Sopron megyében 2005-ben. Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ, 2005., 9. o.

- a foglalkoztatási színvonal emelése és a munkanélküliség csökkentése a magyar és a szlovák oldalon;
- új munkahelyek teremtése a térségben, a meglévő munkahelyek megőrzéséhez szükséges képzések indítása;
- a feketemunka csökkentése;
- a határmenti átjárás és ingázás nyomonkövetése;
- a munkanélküliek munkaerőpiaci integrációjának elősegítése a magyar és a szlovák álláslehetőségek adatbázisban való rögzítése és azok közvetítése által;
- a nők, a pályakezdők, a megváltozott munkaképességűek munkába állásának munkavégzésének segítése;
- a célok megvalósítását elősegítő foglalkoztatási fórum és munkaszervezet létrehozása.⁸⁵

Az együttműködés eddig (2007 áprilisáig) a szlovák munkavállalók magyarországi foglalkoztatásával kapcsolatban felmerült egészségbiztosítási problémák kezelésében ért el sikereket. A paktum résztvevői közös kutatást végeztek továbbá a 45 év feletti munkavállalási lehetőségeiről. E tanulmány elsődleges célja az volt, hogy tájékoztassa az ilyen munkaerőt alkalmazó cégeket az azzal járó előnyökről és a célra igénybe vehető támogatásokról.⁸⁶

II.3. Összefoglalás

A nagyszombati kerületben élő állampolgárok Győr-Moson-Sopron megyei munkavállalásának elsődleges oka a szlovák terület alacsonyabb fejlettségi szintje, legfőbb célja pedig a hazainál magasabb jövedelem szerzése. Munkaerőpiaci jelenlétük Győr-Moson-Sopron megye számára előnyös, hiszen pótolják a megfelelő helyi munkaerőt, így hozzájárulnak a régió optimális gazdasági teljesítményéhez és munkaerőpiaci egyensúlyának kialakulásához. A kedvező hatások csak addig érvényesülnek azonban, míg számuk nem haladja meg a rendelkezésre álló munkahelyekét, és jelenlétük nem rontja a helyi lakosok munkalehetőségeit. Beáramlásuk ellenőrizhetetlensége miatt féltő, hogy ez a kedvezőtlen hatás előbb-utóbb

⁸⁵ Forrás: Rimányiné Somogyi Szilvia: Győr-Moson-Sopron megyei tapasztalatok az EU-csatlakozás óta a szlovák-magyar közös határ mentén. Munkaügyi Szemle, XLIX. évf. 12. szám, 2005. dec., 45. o.

⁸⁶ Forrás: http://www.szocialisgazdasag.hu/index.dw?mit=80&paktum_id=1, letöltve: 2007-04-30

jelentkezik, hosszú távon súlyos munkaerőpiaci gondokat okozva. Az első vészjeleket a megyei munkaerőpiacon már egy évvel a csatlakozás után, 2005-ben felfedezhettük. A probléma megoldására elvileg az uniós szabályok alapján kínálkozik a védintézkedés bevezetésének lehetősége (mindaddig, míg valamely „rég” tagállam korlátozásokat tart fenn bármely „új” tagállammal szemben), véleményem szerint azonban nem volna szerencsés élni is e jogunkkal, mindenek előtt a jószomszédi viszony fenntartása végett. Sokkal célravezetőbbnek tűnik a szlovák és a magyar fél együttműködése útján történő problémamegoldás. A kooperáció első kezdeményezései már megjelentek, eddig (2007 májusáig) azonban nem mutattak fel különösebb eredményt. A hangzatos célok megfogalmazását összehangolt, kidolgozott gyakorlati lépések kell hogy kövessék, melyek a szabad munkaerő-áramlás nyújtotta előnyök kamatoztatását mindkét fél számára biztosítják.

III. FEJEZET

III.1. Munkaerőmozgás a magyar-osztrák határ mentén

A szlovákiai állampolgárok határon inneni munkavállalása a Győr-Moson-Sopron megyével kapcsolatos munkaerő-áramlásnak csupán egyik felét alkotja: a hazai megye legalább ugyanannyira fontos szereplője a munkaerőmozgás másik irányának is. Győr-Moson-Sopron megye lakosai évek óta megszokott résztvevői az osztrák munkaerőpiacnak. Ausztriai munkavállalásuk sok közös vonást mutat északi szomszédunk állampolgáraiéval, okait és formáját tekintve egyaránt. Természetesen sokban különbözik is attól, szükséges ezért a kiáramló munkaerő külön fejezetben való bemutatása.

Az elemzés az előző fejezetéhez hasonló gondolatmenetet követ: a jogi, társadalmi, gazdasági és munkaerőpiaci tényezők ismertetése után kitérek a munkavállalással kapcsolatos közlekedésre, ismertetem az ausztriai munkavállaláshoz kapcsolódó problémákat és az azok megoldását célzó közös kezdeményezéseket. Sajnos az nem minden, az előző fejezetben használt mutató értékére vonatkozóan rendelkezem pontos adatokkal, így a vizsgálódás során csak általános jellemzőket fogalmazok meg. Természetesen ahol módom van rá, állításaimat adatokkal is alátámasztom.

III.1.1. Az Ausztriában való munkavállalás jogi keretei

Magyarország európai uniós csatlakozásával nem nyílt meg az osztrák munkaerőpiac a hazai munkavállalók előtt, és Ausztria a korlátozásokat az átmeneti intézkedések második szakaszában is fenntartotta. Az egyedüli könnyítés 2006. május 1. után az, hogy az Ausztriában foglalkoztatottak családtagjai a korábbi 18 hónapos várakozási idő helyett most a munkavállalóval egyidőben, automatikusan megkapják a munkavállalási és a tartózkodási engedélyt. A munkaerőpiaci korlátozásokat nyugati szomszédunk – Málta és Ciprus kivételével – minden 2004-ben és 2007-ben csatlakozott állam munkavállalóival szemben fenntartotta, a négy szomszédos közép-európai államból érkező, leggyakrabban ingázó munkavállalók áradatától tartva. A jelenlegi információk szerint a munkaerőpiaci nyitás 2009-ben várható.

Magyarország és Ausztria állampolgárainak munkavállalását illetően a csatlakozás előtt – 1997. március 26-án Szombathelyen – kötött bilaterális egyezmények az irányadóak. A két egyezmény a gyakornokcserét és a határ menti munkavállalást teszi lehetővé.⁸⁷

A *gyakornokcsere-egyezmény* olyan 18-35 év közötti munkavállalók cseréjét biztosítja, akiknek elsődleges céljuk a szakmai és nyelvi ismereteik partnerországbeli bővítése. Az egyezmény szerint gyakornoknak tekintendő az az osztrák vagy magyar állampolgár, aki Ausztriában vagy Magyarországon lakóhellyel rendelkezik, szakképesítés vagy megfelelő szakmai jártasság birtokában van, és szakmai és nyelvi készségeinek tökéletesítése céljából átmenetileg foglalkoztatást kérelmez. A kérelem pozitív elbírálásának feltétele a büntetlen előélet.

A gyakornokként történő foglalkoztatás legalább hat hónapos, legfeljebb egy éves időtartamra szól, de a célország munkaerőpiaci helyzetétől függően maximum másfél évre meghosszabbítható. 2004 óta azonban az osztrák fél egy év helyett általában csak 50 hétre adja meg a munkavállalási és tartózkodási engedélyt, valószínűleg az ún. 12 hónapos szabály megkerülése végett: az Európai Unió szabályozása szerint az az új tagállamok valamelyikéből származó munkavállaló, aki valamely régi tagállamban egy év vagy annál hosszabb időtartamú legális munkaviszony igazolását tudja felmutatni, automatikusan megkapja az ún. zöldkártyát, mely feljogosítja az adott országbeli munkavégzés folytatására. Az osztrák fél feltehetőleg attól tart, hogy aki a gyakornoki program keretében egy évre kap munkavállalási engedélyt, a gyakornoki munka befejezése után is az országban marad.⁸⁸

A gyakornoki program keretében foglalkoztatható munkavállalók számát eredetileg 300 főben állapították meg a szerződő felek, de mivel a keret magyar részről eleinte minden évben feltöltésre került, a létszámot ennek megfelelően évről évre emelték. Jelenleg 1800 fő munkavállalását teszi lehetővé az egyezmény, az érdeklődés azonban 2004 óta csökken a magyar fiatalok körében. 2006-ban például csak 754 fő vállalt munkát a gyakornoki program keretében.⁸⁹

A határmenti térségekben történő foglalkoztatásról szóló egyezmény hatálya a következő határmenti térségekre terjed ki:

⁸⁷ Dr. Lukács Éva-Dr. Király Miklós (szerk.): Migráció és Európai Unió. SzCsM, Budapest, 2001. 337-338. o. alapján

⁸⁸ A magyar munkavállalókkal szembeni ilyen irányú félelem indokoltságát lásd később.

⁸⁹ Forrás: Munkavállalás Ausztriában: a kvótás keretben a legegyszerűbb. http://jobpilot.hu/content/journal/EU/2006/kvota2007.html?Jobs_Session=e42&, letöltve: 2007-05-01

Ausztriában: Bruck an der Leitha, Neusiedl am See, Eisenstadt, Mattersburg, Güssing, Oberpullendorf, Obervart járások;

Magyarországon: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye.

Az egyezmény értelmében ingázónak minősül az a munkavállaló, aki osztrák vagy magyar állampolgár, állandó lakhelye vagy legalább egy évnél hosszabb időtartamú tartózkodási helye a fent nevezett térségek valamelyikében van, ahová naponta visszatér (kivéve, ha olyan munkát végez, amelynek helyszíne rendszeresen változik), és a másik ország egyik határmenti területén foglalkoztatják.

A határmenti ingázói engedély csak abban az esetben illeti meg a kérelmezőt, ha büntetlen előéletű és nincs kiutasítva Ausztria vagy más Schengeni ország területéről.

Az ingázói keret létszámát évente határozzák meg. Eredetileg 300 fő munkavállalásának engedélyezéséről állapodtak meg a felek, az élénk magyar érdeklődés miatt azonban fokozatosan bővítették a keretszámot. Az érdeklődés az egyezmény megkötése óta töretlen; 2006-ban a közel 2200 főre szóló kontingens magyar részről maradéktalanul feltöltésre került.⁹⁰

Azoknak az állampolgároknak, akik nem élnek a két egyezmény által biztosított lehetőségekkel, munkavállalási engedélyért kell folyamodniuk.

A munkaerőmozgást meghatározó gazdasági és társadalmi tényezők a két országban

A két ország közötti munkaerő-áramlásnak jelenleg (2007 májusában) a nemzeti szabályozások szabnak határt. Ennek ellenére Ausztria – Németország után – a magyar állampolgárok külföldi munkavállalásának második legnépszerűbb célországa. Az élénk érdeklődésnek gazdasági, társadalmi és történelmi okai vannak; ezen okok részletezésére kerül sor az alábbiakban. Az elemzés az előző fejezetéhez hasonlólogikát követ, hangsúlyoznom kell azonban, hogy a rendelkezésemre álló adatok köre jóval szerényebb, mint az előző fejezetben. Az esetleges hiányosságoknak ez az oka.

⁹⁰ U. o.

III.1.2. Magyarok munkavállalása Ausztriában

Ausztria összlakosságának és foglalkoztatottjainak mintegy 10%-a külföldi állampolgár. A külföldi munkavállalók többsége (mintegy 40%-a) a volt Jugoszlávia államaiból kerül ki, létszámban őket követik a német, a török, a magyar és a lengyel nemzetiségű dolgozók. Jelentős létszámban képviseltetik magukat még a román és a volt Csehszlovákia munkavállalói. A vendégmunkások származási ország szerinti létszámát mutatja az alábbi táblázat:

Külföldi munkavállalók Ausztriában származási ország szerint, 2006.

9. Táblázat

Ország, országcsoport	Fő	Az összes külföldi munkavállaló %-ában
Volt Jugoszlávia	156 000	40,0
Németország	55 066	14,1
Törökország	54 071	13,9
<i>Magyarország</i>	<i>15 732</i>	<i>4,0</i>
Lengyelország	13 384	3,4
Románia	11 675	3,0
Volt Csehszlovákia	14 698	3,8
Egyéb ország	69 328	17,8
Összesen	389 900	100

A www.statistik.at adatai alapján egyéni számítások.

A külföldi munkavállalók jelentős része, 32%-a dolgozik a bécsi tartományban, 13 ill. 12%-a alsó- és felső-ausztriai munkahelyet választott, a többi tartomány munkaerőpiacán 6-10%-nyi külföldi munkaerő van jelen. Legkisebb arányban az ország legkeletibb tartományában, Burgenlandban találhatunk külföldi munkavállalókat: a 10 690 fő az országban dolgozó idegen munkaerő mindössze 2,7%-át teszi ki.⁹¹ Elemzésünk szempontjából azonban mégis e térség a legfontosabb, hiszen a nem

⁹¹ Forrás: www.statistik.at

hivatalos adatok szerint⁹² az Ausztriában dolgozó magyarok 80%-a, mintegy 8000 fő koncentrálódik itt. Sajnos adatok arról nem állnak rendelkezésemre, hogy a magyar vendégmunkások hazánk mely térségéből származnak, csupán valószínűsíthető, hogy legtöbbször a három határos megye valamelyikéből – Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéből – kerülnek ki. A feltételezést az a tény biztosan alátámasztja, hogy a fent ismertetett határmenti munkavállalásról szóló egyezmény értelmében kizárólag e három magyarországi térség munkavállalói jogosultak az ingázói státusz megszerzésére. Ahogy említettem, a keret minden évben feltöltésre került, tehát 1998 óta (az egyezmény hatályba lépése óta) legalább az egyezmény által biztosított létszámban vállaltak munkát a magyarországi határmenti térségből származó lakosok. Az éves keretek a következők voltak:

1998.: 550 fő; **1999.:** 650 fő; **2000.:** 900 fő; **2001.:** 1200 fő; **2002.:** 1400 fő; **2003.:** 1700 fő; **2005.:** 2050 fő; **2006.:** 2170 fő.

A megállapodás jelenleg 2200 fő burgenlandi munkavállalását teszi lehetővé, amely keret maradéktalanul feltöltésre került. Az ingázói kérelmek kétharmada 2005-ben Győr-Moson-Sopron, egy-egyharmada pedig Vas és Zala megyéből érkezett.⁹³ Ez a megoszlás véleményem szerint az általánosan kiadott munkavállalási engedélyek tekintetében is feltételezhető, vagyis az ausztriai munkavállalás a Győr-Moson-Sopron megyei magyarok körében a legnépszerűbb. A gondolatmenetet követve a Győr-Moson-Sopron megyéből származó burgenlandi munkavállalók száma jelenleg 5000 főre tehető.⁹⁴ Hangsúlyozom azonban, hogy ez a számadat csupán egy feltételezésből vezethető le, így a valóságban jelentős eltérések lehetnek, negatív és pozitív irányban egyaránt.

A megyéből származó munkavállalók létszámára vonatkozólag nem rendelkezem tehát pontos adatokkal, így a továbbiakban a Burgenlandban dolgozó *magyarok* létszámának alakulásával foglalkozom, feltételezve, hogy a Győr-Moson-Sopron megyei lakosok munkavállalásának – a két terület földrajzi közelségéből kifolyólag – e tartomány az elsődleges célpontja. A munkaerő-áramlással kapcsolatos folyamatok megértéséhez azonban elsőként a megye és a tartomány gazdasági-társadalmi adottságainak és történéseinek ismertetése szükséges. Ismételten

⁹² 2007. márciusi adat. Forrás: Burgenland: Halber Lohn für ungarische Landarbeiter. <http://www.wieninternational.at/de/node/3213>. Letöltve 2007-05-02

⁹³ Forrás: www.vasmmk.hu

⁹⁴ A számadatot Mészárosné Németh Lívია, a Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ Információs Osztályának vezetője is megerősítette. A további megerősítést lásd később.

hangsúlyozom, hogy a megfelelő adatok hiánya miatt sajnos csak általános képet tudok festeni a két térség jellemzőiről.

III.1.3. A két régió gazdasági fejlettségét meghatározó történelmi események

A két térség eredetileg egy irányban indult fejlődésnek: *kezdetben* a mostani Győr-Moson-Sopron megye területe és Burgenland is Bécs „éléskamráját” jelentette. Évszázadokon át élelmiszerral látták el a mostani osztrák fővárost, ennek megfelelően fejlett mezőgazdasági termelés alakult ki.

Az 1921-es döntés azonban a két térség egységes fejlődését megtörte és megszakította a gazdasági kapcsolatokat. Noha a határmenti átjárás nem vált sokkal nehezebbé, a két térség fejlődése inentől kezdve más-más úton haladt tovább.

A két világháború között Győr az ország egyik legfontosabb gépipari központjává vált, és a textilipari termelésben is az élen járt. Burgenland viszont fokozatosan háttérbe szorult az egyoldalú gazdasága miatt (agrártermelés).

A II. világháború ideje alatt Burgenland mint mezőgazdasági termelőhelyszín felértékelődött, különösen annak északi része. A mai Győr-Moson-Sopron megye mezőgazdasági színvonala is tovább emelkedett, emellett élelmiszeripara fokozatosan bővült, de a helyi gép-és textilipar fejlődése is lendületes pályára állt.

A két térség fejlődése a II. világháborúval együtt véget ért azonban: a két régió határán létrejött *vasfüggöny* miatt Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland is a perifériára szorult, népessége fokozatosan csökkent és a befektetések elmaradoztak. A térségek között minden személyi átjárás megszűnt.

Az 1960-as évekkel az átjárásra vonatkozó szigor enyhült; Győr-Moson-Sopron megye ipara ismét fejlődésnek indult, amire az 1989-es *nyitás* különösen jó hatással volt: megindult a nyugati, különösen az osztrák tőke intenzív beáramlása, hamarosan felvirágoztatva a térség gazdaságát. A külföldi befektetés példa nélküli mértékének elsősorban a földrajzi közelség, az Ausztria és Magyarország közötti hagyományos történelmi-gazdasági kapcsolatok, a képzett, idegennyelvet beszélő, olcsó munkaerő és az infrastrukturális kiépítettség volt az oka. A magyar térség vonzó adottságai miatt a Burgenlandba irányuló befektetések minimális szintre estek vissza. Az osztrák tartomány fejlődése Ausztria 1995-ös EU-csatlakozásával a regionális felzárkóztatást

célzó alapok miatt ismét fejlődésnek indult, hátrányát azonban a többi tartománnyal szemben máig nem tudta ledolgozni.⁹⁵

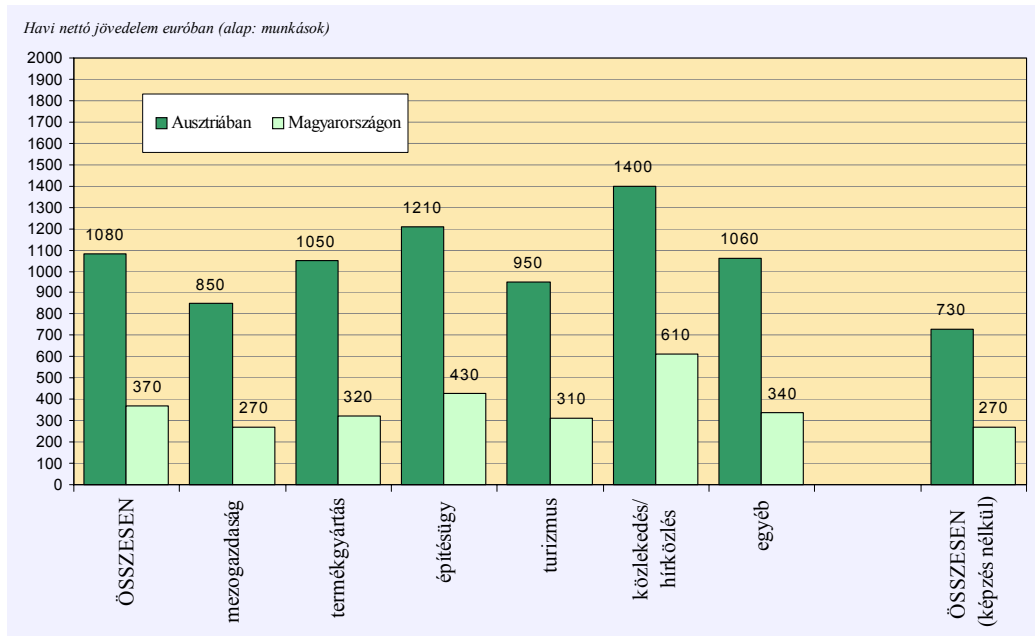
III.1.4. Regionális gazdasági mutatók

Az osztrák-magyar határon tehát Ausztria legelmaradottabb tartománya és Magyarország egyik legfejlettebb megyéje találkozik. A két térség jólétet mutató gazdasági indexeinek összehasonlításakor azonban nyugati szomszédunk kedvezőbb gazdasági helyzete Burgenland oldalára billenti a mérleg serpenyőjét: az osztrák tartomány lakosai – a térség relatív elmaradottsága ellenére – jobb anyagi körülmények között élnek, mint közvetlen szomszédjaik. Az ott elérhető bérek átlagosan 400-500 euróval, mintegy 100-140 ezer forinttal magasabbak a hazaiaknál. E bérkülönbség a magyar állampolgárok ausztriai munkavállalásának legfőbb ösztönzője.

A megyei és a tartományi átlagbérek ágazatok szerinti különbségét mutatja az alábbi ábra:

Az ausztriai és a magyarországi átlagbérek ágazati összehasonlítása 2006.

3. ábra

Forrás: <http://www.igr.at/1105...1.html>. Letöltve: 2007-03-16

⁹⁵ Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás: http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03) és Hardi Tamás-Nárai Márta: Határmenti területek jellegzetességeinek átalakulása a 20. század végi Nyugat-Magyarországon. Tér és Társadalom, XV. évf. 2.szám, 107-130. o.(forrás: http://www.rkk.hu/TET/2001_2/TET2001_2_02.pdf; letöltve: 2007-03-18) alapján.

Láthatjuk, hogy a két térség átlagbérei között jelentős eltérés mutatkozik; a legtöbb ágazatban a különbség háromszoros – az osztrák fél javára.

Nézzük meg, hogyan is alakulnak a gazdasági mutatók Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland tartomány vonatkozásában!

Regionális gazdasági mutatók Győr-Moson-Sopron megyében és Burgenland tartományban

10. Táblázat

Vizsgált térség	Munkanélküli ráta (2004.)	Egy lakosra jutó bruttó hazai termék (2003.)	
	%	Ezer euro (PPS)	Országos %-a
Győr-Moson-Sopron megye	3,8	15,7	121
Burgenland	8,7	19,6	70,32

Forrás: www.statistik.at, www.ksh.hu

Burgenlandban a 2004-es adatok szerint a munkanélküliség 8,7%, ami az országosnál majdnem kétszer magasabb értéket jelent (országos ráta: 4,8%), míg Győr-Moson-Sopron megyében a helyzet a magyarországi átlagnál jóval kedvezőbb 3,8%-os értéket mutatja (országos ráta 6,1%). A tartományban az egy főre jutó GDP az országos átlagnak csupán 70%-a, míg Győr-Moson-Sopron megyében ez az arány 121%-ot tesz ki. Az általános jólét azonban így is Burgenlandban nagyobb: a megyében az egy főre jutó bruttó hazai termék így is csak a burgenlandi átlag 80%-át éri el.

A két térség gazdaságtörténetének nyomait mutatja a mai szektorok gazdaságban betöltött szerepe: Burgenlandban a mezőgazdaság még mindig fontos szerepet játszik: a tartomány GDP-jéhez 3%-kal járul hozzá, és a foglalkoztatottak kb. 6%-ának ad munkát. Győr-Moson-Sopron megyében a két arány 3,7 és 2,9%. A burgenlandi szekunder ágazat részesedése a termelésben az országos átlaghoz képest szerényebb, (38,8%), és megközelítőleg megegyezik a Győr-Moson-Sopron megyei (40,5%-os) részarányal. Burgenlandban a foglalkoztatottak 28,36%-a, míg Győr-Moson-Sopron megyében kb. 39,2%-a dolgozik az iparban. A szolgáltatások GDP-hez hozzáadott értéke ennek megfelelően Burgenlandban magasabb (65,1%), míg Győr-Moson-Sopron

megyében az arány 50,5%. Az osztrák tartományban a foglalkoztatottak 65,26%-a, Győr-Moson-Sopron megyében pedig 58,1%-a tevékenykedik a terciér szektorban.⁹⁶

Ezek az adatok két különböző fejlettségű területről rajzolnak képet: látunk egy szolgáltatásra támaszkodó gazdaságot, ahol a mezőgazdasági termelésnek viszonylag nagy szerep jut (Burgenland) és egy ipari jellegű területet, ahol fontos ágazat a szolgáltatás szektora, és a mezőgazdasági termelés csekély jelentőségű (Győr-Moson-Sopron megye).

A fenti mutatók alapján elmondhatjuk tehát, hogy a magyarok burgenlandi munkavállalásának ösztönzői elsősorban anyagi eredetűek. A magasabb jólét és bérszínvonal azonban nem Burgenland tartomány gazdaságának köszönhető, sokkal inkább Ausztria hazánkhoz viszonyított általános fejlettségbeli előnyének tudható be.

III.1.5. A Burgenlandban dolgozó magyarok számának időbeli alakulása

Láthattuk, hogy a történelmi események a két térség gazdasági fejlődését döntően befolyásolták. A Burgenland és Győr-Moson-Sopron megye közötti viszony is e történéseknek megfelelően alakult, beleértve a gazdasági, társadalmi és politikai kapcsolatokat egyaránt. A következő bekezdésben bemutatom, hogyan követhetjük nyomon a két térség közötti személy- és munkaerőmozgásban e kapcsolatok változásait.

A két térség közötti határforgalomra és munkaerőmozgásra a trianoni döntés nem volt különösebb hatással: 1921 után is könnyedén át lehetett jutni egyik országból a másikba. Egyes források szerint⁹⁷ például Burgenlandban a '30-as években 2500 fő vállalt Sopron megyéből munkát, de a szezonális munkákra akár 5-6000 fő is jelentkezett évente. A két világháború idején az átjárás természetesen nem volt egyszerű; a II. világháború után a '60-as évekig pedig szinte lehetetlen volt átjutni az egyik országból a másikba. Ezen időszakban értelemszerűen munkavállalási célú határátlépés sem fordult elő. Az 1960-as évektől azonban – ahogy fentebb említettem – enyhült a szigor, és szerény mértékben ugyan, de ismét megindult a határforgalom. Az 1989-es váltás az átlépések gyakoriságának robbanásszerű növekedését eredményezte.

⁹⁶ Forrás: www.statistik.at, www.ksh.hu, Győr-Moson-Sopron megyei statisztikai tájékoztató. 2004/1. KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Győr, 2004. jún. A Győr-Moson-Sopron megyére vonatkozó adatok 2002-ből származnak, a Burgenlandra vonatkozók pedig 2003-ra.

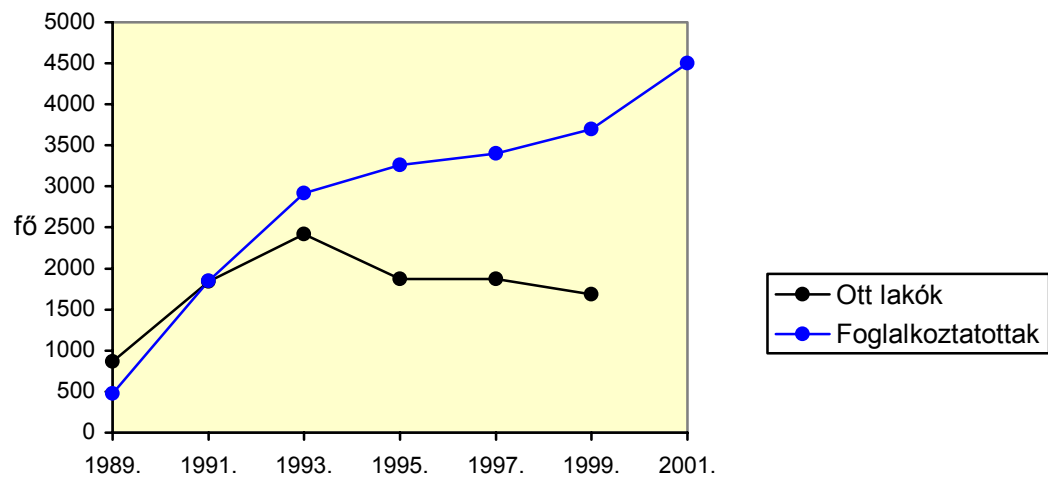
⁹⁷ Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás: http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03)

Burgenland és Győr-Moson-Sopron megye között tehát mindig is élénk határforgalom volt megfigyelhető, eltekintve a hidegháború korszakától. A határátlépésnek legtöbbször munkavállalási, rokon- vagy barátlátogatási céljuk volt, de az 1989-es nyitás után a bevásárlási célzatú látogatások szaporodtak el leginkább („bevásárlóturizmus”).

A rendszerváltáshoz kötődő utazási szabadság visszaadásával hirtelen megugrott a Burgenlandban dolgozó illetve lakó magyarok száma. Különösen intenzív növekedési ütem volt megfigyelhető az ott munkát vállalók számában. A kiköltözők és a munkát vállalók számának 1989-2001. közötti alakulását hasonlítja össze az alábbi ábra:

4. ábra

A Burgenlandban élő és foglalkoztatott magyarok létszámának alakulása 1989-2001.

Forrás: saját szerkesztés a lenti táblázat alapján.

A két csoport létszáma a vizsgált időszakban a következőképpen alakult:

**A Burgenlandban élő és foglalkoztatott magyarok létszámának alakulása
1989-2001.**

11. Táblázat

Burgenlandi magyarok	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.
Ott lakók	863	1301	1839	2284	2415	2000	1875
Foglalkoztatottak	474	1204	1850	2653	2916	3227	3260
Burgenlandi magyarok	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Ott lakók	1808	1870	1718	1685	1667	n. a.	n. a.
Foglalkoztatottak	3235	3400	3500	3700	4010	4500	5740

Forrás: Andreas Polsterer: A Nyugat-Magyarország és Burgenland közötti határmenti munkaerőpiaci együttműködés elemzése. Készült a Burgenlandi Kutatóintézet/Burgenländische Forschungsgesellschaft és az SZGTI együttműködésében. Kismarton/Eisenstadt, 2002. okt.

Láthatjuk, hogy a Burgenlandban *foglalkoztatott* magyarok száma a vizsgált időszakban folyamatosan és lendületesen nőtt. A növekedés legnagyobb intenzitását az 1991-1992 közötti időszakban érte el, amikor is egy év alatt majdnem háromszorosára emelkedett a foglalkoztatottak száma. A kilencvenes évek második felére a növekedés mértéke alacsonyabb szinten állandósult; 1995-ről 1996-ra számuk enyhén csökkent. A XXI. század elejére a Burgenlandban foglalkoztatottak száma ismét lendületes növekedésnek indult.

A Burgenlandban *lakó* magyarok száma a rendszerváltást követően szintén erős növekedésnek indult, annak mértéke azonban jócskán elmaradt a foglalkoztatottak számbeli bővülésének intenzitásától. A két csoport létszáma 1991-ben nagyjából azonos értéket ért el, ez évtől kezdve viszont állandósult a foglalkoztatottak számbeli fölénye. 1993-ban a kitelepülők számának növekedése megállt, és a következő év végére létszámuk 20%-kal csökkent. A Burgenlandban élő magyarok számának csökkenő tendenciája – az 1996-ról 1997-re történő enyhe növekedéstől eltekintve – állandósult.

2000-re 2,4-szer több volt a tartományban foglalkoztatott magyarok száma az ott élő honfitársaikénál, vagyis 10 év alatt megfordult a két csoport létszámának egymáshoz viszonyított aránya.

A Burgenlandban foglalkoztatottak állandósult számbeli fölénye egyértelműen azt mutatja, hogy az évek során Burgenland mint lakhely veszített értékéből,

munkahelykénti vonzóereje viszont megnőtt, vagyis egyre többen vállalták az ingázást magyarországi lakhelyük és ausztriai munkahelyük között. A határmenti munkavállalás népszerűsége napjainkig sem csökkent. Az alábbiakban bemutatom e munkavállalási forma régióbeli jelentőségét, a munkavállalók körének jellemzőit, motivációit és nehézségeit a burgenlandi munkavállalás során.

III.1.6. Ingázás a magyar-osztrák határ mentén

A rendszerváltást követően tehát a Burgenlandban munkát vállaló magyarok száma robbanásszerűen megnőtt. A fenti adatok azonban csak az osztrák nyilvántartásban szereplő dolgozókkal számolt, így a feketén munkát vállalók létszámát nem tartalmazták. Jelen vizsgálódás azonban csak úgy mutathat reális képet, ha e csoportot is figyelembe vesszük, annál is inkább, mert egyes elemzések szerint létszámuk akár a legálisan munkát vállalókéknak kétszeresét is meghaladhatja.⁹⁸

A létszám meghatározásában a határmenti forgalom figyelésén túl kérdőíves megkérdezések nyújthatnak segítséget. Dolgozatomban egy olyan közelmúltbeli felmérés eredményeit használom fel, mely 1500 fő nyugat-dunántúli lakos megkérdezésén alapult.⁹⁹ Annak legfőbb megállapításait az alábbiakban ismertetem.

III.1.6.1. A munkavállalók köre, végzettsége és ágazati eloszlásuk

Burgenland munkaerőpiacán

A felhasznált felmérés válaszadóinak 6,5%-a, 97 fő vállalt már munkát Ausztriában. Közülük a legtöbben 30 kilométernél közelebb élnek az osztrák-magyar határhoz; Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye lakosai között 10%-os a határon túli munkavállalási arány. Összességében megállapítható, hogy a három határmenti térségből mintegy 60-70 ezer fő dolgozott 1989 óta hosszabb-rövidebb ideig Ausztriában, s számuk napjainkban 9000-re tehető. Megjegyzendő, hogy e felmérés a mezőgazdasági idénymunkák időszaka után készült, és mivel a magyarok nagy hányadának munkavállalása épp ekkorra esik, számuk a nyári hónapokban valószínűleg

⁹⁸ Lásd pl. a fent hivatkozott tanulmányt.

⁹⁹ Az elemzésben Hardi Tamás: Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben c. munkájára támaszkodom. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám. 2005. febr. 65-81. o.
http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf, letöltve: 2007-05-03

még ennél is több. Egyes szakértők például a naponta átjárók számát 12-15 ezer főre becsülik.¹⁰⁰

A dolgozatomban használt kérdőíves felmérés szerint a munkavállalók 57,7%-a illegálisan dolgozott Ausztriában, míg kisebb hányaduk munkavállalási engedélyt váltott ki. A válaszok alapján elmondható, hogy a munkavállalók leggyakrabban fiatal felnőttek, de az 50-59 éves korosztályba tartozók köréből is sokan dolgoznak a határon túli térségben. A munkavállalók általában férfiak. Illegális munkavállalásra leginkább a 30-39 éves állampolgárok vállalkoznak.

Legálisan és illegálisan Ausztriában dolgozó magyarok nem és kor szerinti megoszlása

12. Táblázat

Nem	Munkavállalás módja	Korcsoport (életév)						Összesen
		60-	50-59	40-49	30-39	18-29	17-	
		Fő						Fő
Férfi	Legális	2	9	7	7	3	0	28
	Illegális	6	9	4	12	9	0	40
Nő	Legális	1	2	4	4	2	0	13
	Illegális	2	4	3	4	3	0	16
Összesen (Fő)		11	24	18	27	17	0	97

Forrás: Hardi Tamás: Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben.¹⁰¹

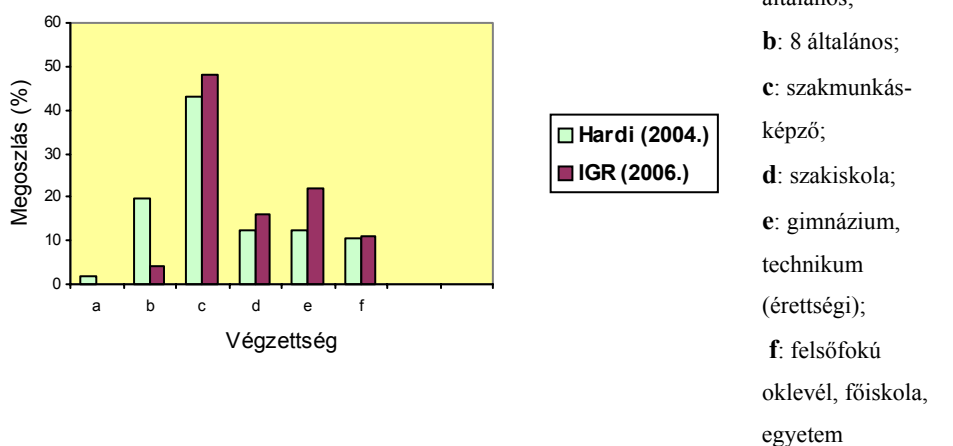
A felmérés azon kérdéseire adott válaszok alapján, melyek a magyar munkavállalók legmagasabb iskolai végzettségére irányultak, megállapíthatjuk, hogy az Ausztriában dolgozók legnagyobb hányada valamilyen szakmunkás-képesítést szerzett (42,9%), és a válaszadók közül csak néhányan rendelkeznek felsőfokú végzettséggel (10,7%). Ugyanerre a megállapításra jutott az Interregionális Szakszervezeti Tanács¹⁰² bejelentett burgenlandi magyar munkavállalók megkérdezésén alapuló felmérése is, mely szerint a szakmunkás végzettséggel rendelkezők a megkérdezettek 48%-át alkotják, míg a diplomával vagy felsőfokú szakképesítéssel rendelkezők 11%-ot tesznek ki. A két felmérés eredményeit szemlélteti az alábbi ábra.

¹⁰⁰ Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás: http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03)

¹⁰¹ Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám. 2005. febr. 65-81. o. http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf, letöltve: 2007-05-03

¹⁰² Forrás: www.igr.at. A szervezet bemutatása a későbbi bekezdésekben olvasható.

A Burgenlandban dolgozó magyarok végzettség szerinti megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés a két tanulmány adatainak felhasználásával.

Az eredmények összehasonlításakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a két felmérés célcsoportjai különbözőek voltak: míg az IGR csak a bejelentett munkavállalók körében vizsgálódott (lila oszlopok), addig a Hardi-féle vizsgálódás az illegális munkavállalókat is érintette (zöld oszlopok). Az ábra alapján elmondhatjuk, hogy a legálisan foglalkoztatottak alkotta csoport tagjai közül többen rendelkeznek közép- vagy felsőfokú végzettséggel, mint az illegális és legális munkavállalókat is magába foglaló csoport tagjai közül, vagyis az illegálisan foglalkoztatottak körére inkább jellemző a legfeljebb 8 általános iskolai végzettség. A szakmunkás, a szakiskolai, gimnáziumi/technikumi ill. a felsőfokú végzettséggel rendelkezők egymáshoz viszonyított aránya a két felmérés eredményeiben hozzávetőlegesen megegyezik.

Az alacsonyan kvalifikáltak természetesen olyan ágazatokban és munkakörökben helyezkednek el, melyek nem igényelnek sem közép- sem felsőfokú végzettséget. Ilyen munkakörök hagyományosan a mezőgazdasági ágazatban találhatók. Az IGR bejelentett munkavállalókat érintő felmérése szerint a Burgenlandban dolgozó magyarok között is megfigyelhetjük, hogy a nyolc általános iskolai végzettségűek legnagyobb arányban e szektorban vannak jelen (9%)¹⁰³.

A Hardi Tamás vezette kutatócsoport másik, 500 fő (illegálisan ill. legálisan foglalkoztatott) Ausztriában dolgozó magyar munkavállalót érintő 2004-es kérdőíves felmérése alapján is megerősíthetjük, hogy az alacsonyan kvalifikált munkaerő

¹⁰³ Lásd: Mellékletek I. ábra

többnyire a mezőgazdasági szakmákban helyezkedik el. Az illegálisan foglalkoztatottak nagy része (akik közül az alacsonyan kvalifikált munkaerő nagy része kerül ki) e munkakörökön kívül a háztartási alkalmazotti, faipari illetve egyéb alacsony presztízsű foglalkozást részesít előnyben.

Az IGR felmérése szerint a legálisan foglalkoztatott magyarok legnagyobb arányban a mező- és erdőgazdasági (45%), szálláshely-biztosítási és vendéglátási (27%) és az építőipari (8%) szakmákban vállalnak munkát. Ha továbbra is feltételezzük, hogy a munkaerő kb. kétharmada érkezik Győr-Moson-Sopron megyéből (a megyei Munkaügyi Hivatal adatai szerint például az ingázói kérelmek 67%-a érkezik Győr-Moson-Sopron megyéből¹⁰⁴), egyértelmű összefüggésekre bukkanunk. Ahogy a szlovákiai munkaerő megyei jelenléte vizsgálatánál említettem, a helyi munkaerőpiacon tútelítettek a mezőgazdasági szakmák – a helyi munkalehetőségek hiánya így nagyban indokolja, hogy a Burgenlandi munkavállalásnál részben a mezőgazdasági foglalkozásokban koncentrálódik a magyar munkaerő. Azt is láttuk, hogy a megyében az építőipari szakmákban és az élelmiszeripari ágazaton belül a felszolgáló és szakács munkakörökben munkaerőhiány áll fenn, ami szintén nyilvánvaló összefüggést mutat a magyarok burgenlandi ágazati eloszlásával.

III.1.6.2. A munkavállalás időtartama és motivációi

A Győr-Moson-Sopron megyei munkaerőhiányt nem lehet azonban kizárólag a helyi munkaerő Burgenlandba áramlásával magyarázni, mint ahogy a magyar munkavállalók tartományi mezőgazdasági ágazatban való koncentrálódásának sem a megyei hasonló foglalkozások tútelítettsége az egyetlen oka.

Sokkal inkább úgy tűnik, hogy a magyar munkavállalók a burgenlandi munkavégzéstől egyfajta jövedelem-kiegészítést remélnek. Többségük ugyanis az ausztriai munkavállalást csupán rövidtávú kereseti lehetőségnek tekinti. A legnépszerűbb foglalkozásokban, így a mezőgazdasági, az építésügyi, a szállásbiztosítási és vendéglátóipari szakmákban különösen jellemző az ideiglenes munkavállalás. Az IGR adatai szerint ezekben az ágazatokban a munkaviszonyok átlagos időtartama 7-14 hónap, ami a mezőgazdasági foglalkozások esetén 7,1, az építésügyi szakmákban 14,4, a szállásbiztosítási és vendéglátóipari munkakörökben 13

¹⁰⁴ Forrás: személyes konzultáció a Hivatal munkatársával.

hónapot jelent. A többi, jellemzően magasabb végzettséget igénylő munkakörökben a magyar munkavállalók átlagosan 14-28 hónapot töltenek el.

A rövidtávú, időszakos munkavégzés gyakran illegálisan történik – a mezőgazdasági idénymunkák esetén az engedély nélküli munkavállalás különösen elterjedt.

Legyen szó akár legális, akár illegális munkavégzésről, az ausztriai munkavállalás elsődleges ösztönzői egyértelműen anyagi eredetűek. A magasabb jövedelem mellett azonban számos egyéb tényező is szól a kinti munkavállalás mellett. Az IGR felmérése alapján ilyen motivációk például a jobb munkafeltételek (a válaszadók 25%-a nagyon fontosnak, 43%-a fontosnak tartotta), a munkahely nagyobb biztonsága (21% ítélte nagyon fontosnak, 47%-a fontosnak), a tapasztalatszerzés (17% számára nagyon fontos, 38% számára fontos), de a korábban Ausztriában dolgozók jó tapasztalata is nagyban ösztönzi a külföldi munkavállalást (16% esetében ez nagyon fontos volt, 44% számára pedig fontos). A magasabb jövedelem elsőségét mutatja a 74-21%-os arány. A fenti feltevésemet, miszerint Burgenlandban inkább jövedelemkiegészítési céllal vállalnak munkát a magyarok, a Hardi Tamás vezette kutatás eredményei is megerősítik: ezek szerint e motiváció közepesen erősen ösztönözte az ausztriai munkavállalást.¹⁰⁵ A megkérdezettek kevésbé ugyan, de fontosnak tartották a kedvezőbb munkakörülményeket, csakúgy, mint a nyelvtanulási szempontokat.

A két felmérés eredményeinek kis mértékű eltérése valószínűleg azzal magyarázható, hogy az utóbbi célcsoportjába az illegálisan munkát vállalók is beletartoztak, akikre erőteljesebben jellemző az időszakos munkavállalás, így az ő esetükben a munkahellyel kapcsolatos elvárások kevésbé magasak. Az ő számukra is legalább ugyanolyan jelentőséggel bír azonban a magasabb jövedelem.

Azt tehát láttuk, hogy a magyar munkavállalók ausztriai munkavállalása mögött mely motivációk húzódnak meg. Érdemes azonban azon is elgondolkodni, hogy vajon az utóbbi időben a Magyarországon egyre nagyobb számban megjelenő osztrák állampolgárok miért érkeznek hazánkba. Tudatosan használtam az „állampolgárok” szót az előző mondatban, hiszen a szomszéd országok lakosai nem munkavállalási, hanem inkább *munkáltatási* szándékkal utaznak Magyarországra: az osztrák ingázók körét ma főként a vállalkozások tulajdonosai és a menedzserek alkotják, akik valamely osztrák cég magyarországi telephelyének vezetéséért felelősek. Életvitelükre jellemző, hogy

¹⁰⁵ Az egyes tényezők fontosságának értékelése 1-től 4-ig terjedő skálán zajlott.

inkább naponta ingáznak a lak- és munkahelyük között, semmint Magyarországra költözzenek; az itteni életszínvonal ugyanis nem felel meg elvárásaiknak.

A magyarországi munkavállalás osztrák állampolgárok körében való népszerűsítésére az elmúlt években történt néhány kezdeményezés, azonban az ötleteket általában nem követték gyakorlati lépések. Szó volt például arról, hogy azok az osztrák állampolgárok, akik Nyugat-Magyarországon valamely helyi hiányszakmában vállalnak munkát, az osztrák államtól megkapják az osztrák és a magyar bérek közötti különbözetet.¹⁰⁶ (Tudomásom szerint az elképzelés nem valósult meg.)

III.1.6.3. Közlekedési lehetőségek a két térség között

Szemben a szomszédos ország lakosaival az osztrák-magyar határ menti ingázás a magyarok körében évek óta töretlenül népszerű – ingázói kérelmeket például évek óta a kétoldalú egyezmény megállapította kereten felüli számban nyújtanak be.

(Legális) munkavállalásuknak jelenleg tehát határt szab az osztrák szabályozás, annak eltörlése után viszont ingázásuk egyetlen akadálya egyéni döntésük lehet. A két ország közötti közlekedési lehetőségek ugyanis maximálisan kielégítik a forgalmi igényeket. A magyar-osztrák határon jelenleg összesen 27 határátkelőhely teszi lehetővé az átutazást (a teher- és személyforgalomra alkalmas határátkelőhelyeket is beleértve), s ebből 16 Győr-Moson-Sopron megyében található (10 állandó és 6 időszakos). Az állandó határátkelőhelyek közül hat közúti és négy vasúti; mely közutak közül egy kizárólag teherszállításra, egy pedig gyalogos- és kerékpárforgalomra alkalmas; így összességében nyolc határátlépési pont áll a kiutazók rendelkezésére (négy közúti és négy vasúti). Az átutazást jelentősen megkönnyíti a Hegyeshalomnál húzódó autópálya. Az ingázók szállítását – a szlovák-magyar határmenti helyzethez hasonlóan – a magyar-osztrák határ mentén is számos utazási társaság vállalja, de az egyéni utazási megoldások is népszerűek (közúton és vasúton egyaránt).

A remek infrastrukturális kiépítettség ellenére a közlekedési hálózat további fejlesztése jelenleg is napirendi pont a regionális együttműködés magyar és osztrák résztvevői között.

¹⁰⁶ Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás: http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03)

III.1.7. A magyar munkaerő ausztriai munkavállalásával kapcsolatos problémák

A regionális együttműködés az infrastrukturális projekteken kívül természetesen számos más területre is kiterjed. A munkaügyi kooperáció (melynek története a következő fejezetben kerül kifejtésre) kiemelt színtere ennek, hiszen a két ország közötti élénk munkaerőmozgás mindig is problémákat vetett fel és vet fel jelenleg is.

Napjainkban jónéhány rendezetlen munkaügyi kérdés szerepel az osztrák-magyar szervezetek találkozóinak napirendjén, ezek közül azonban csak azokat kívánom elemezni, melyek Győr-Moson-Sopron megyét érintik – így a *feketemunkának* Burgenland tartomány gazdaságára és munkaerőpiacára gyakorolt hatásával nem foglalkozom.

A munkavállalási engedély nélkül Burgenlandban dolgozó magyarok számát a jelenlegi becslések alapján 7000-9000 főre tehetjük, akik közül – saját becslésem szerint – 3000-4000 fő származik Győr-Moson-Sopron megyéből. (A becslés során figyelembe vettem, hogy a Hardi Tamás-féle felmérés szerint a legálisan munkát vállaló magyarok többsége a megyéből származik.¹⁰⁷) A be nem jelentett ausztriai munkavállalás káros a megyére és az államra nézve egyaránt: ilyenfajta foglalkoztatás mellett lehetséges például az, hogy egy magyar állampolgár az államtól havi munkanélküli ellátásban részesül, miközben az itthon elérhető jövedelem sokszorosát keresi meg Burgenlandban, és a megkeresett pénzösszeg után adót egyáltalán nem fizet. Ráadásul a hazai munkanélküliségi rátát tovább növeli.

A legutóbbi elemzések szerint az ausztriai feketemunka csökkenőben van¹⁰⁸, ami – véleményem szerint – csupán csekély mértékben köszönhető a határmenti munkavállalásra vonatkozó kétoldalú egyezmény folyamatosan bővülő keretének. (Ahogy fentebb említettem, a Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Hivatal információi szerint az ingázói státuszt kérelmezőknek csak nagyon kis hányada jut engedélyhez.) A feketemunka ausztriai csökkenése inkább a felek együttműködésének eredményeként értékelhető. Véleményem szerint ugyancsak nagy szerepe volt/van

¹⁰⁷Hardi Tamás: Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám. 2005. febr. 65-81. o. http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf, letöltve: 2007-05-03

¹⁰⁸Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás: http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03)

ebben az osztrák munkaügyi hatóságok ellenőrzéseinek gyakoribbá és szigorúbbá válása is. Némileg csökkentette a feketemunkát Magyarország EU-csatlakozása is: elképzelhető ugyanis, hogy a külföldi munkavállalást fontolgatók figyelve (ideiglenesen) azon államok felé fordult, akik már megnyitották munkaerőpiacukat a magyar munkavállalók számára – így csökkenhetett az ausztriai magyar munkavállalók száma. Ennek valószínűségét azonban nagyon csekélynek tartom, mert Ausztria – Németország mellett – a magyar munkavállalás hagyományos célpontja, így aki a két német anyanyelvű állam valamelyikében szeretne dolgozni, valószínűleg kivárja azok teljes munkaerőpiaci nyitását.

A feketemunka, mint munkaerőpiaci probléma tehát némileg vesztett jelentőségéből (bár még mindig komoly gondokat okoz), egy másik, a munkavállalót hátrányosan érintő jelenség azonban egyre erőteljesebben terjed: nem egyszer jelentek meg osztrák és magyar sajtóhírek a szomszédos országban dolgozó magyarok hátrányos munkahelyi megkülönböztetéséről. A *diszkrimináció* általában a bérezést érinti, de az IGR fent hivatkozott kérdőíves felmérése¹⁰⁹ alapján a magyarok gyakran egyéb tekintetben is rosszabb bánásmódban részesülnek osztrák kollégáik (pl. kedvezőtlenebb munkaidő-beosztás, kellemetlenebb munkahelyi feladatok). A hátrányos megkülönböztetés inkább az alacsony végzettséget igénylő munkakörök esetében jellemző, de előfordul magasabb kvalifikációt igénylő foglalkozások esetén is. Fontos megjegyezni, hogy diszkriminációval nemcsak az illegálisan foglalkoztatottak találkozhatnak. A bérezést érintő hátrányos megkülönböztetést bizonyítja például az IGR kérdőíves felmérése, miszerint a Burgenlandban foglalkoztatott magyar szak- és mezőgazdasági munkások, képzettséggel nem rendelkezők átlagosan 40-80 000 Ft-tal keresnek kevesebbet osztrák munkatársaiknál.¹¹⁰

A magyar állampolgárok ausztriai munkavállalásával kapcsolatos harmadik probléma a jövőben lesz igazán aktuális: Ausztria munkaerőpiaci nyitása mind magyar, mind osztrák részről aggályokat ébreszt. Ausztria nyilvánvalóan a magyar munkaerő beáramlásától és a jelenség bérszintre gyakorolt kedvezőtlen hatásától tart, míg Magyarország részéről a munkaerő-elszívás miatt kialakuló munkaerőhiány a legaggasztóbb lehetséges jövőbeli hatás.

A veszélyek elhárítására természetesen a magyar bérek ausztriai átlaghoz való közelítése a legkézenfekvőbb megoldás, mivel azonban ez rövidtávon nem valósulhat

¹⁰⁹ <http://www.igr.at/1105...1.html>. Letöltve: 2007-03-16

¹¹⁰ Lásd: Melléklet I. táblázat.

meg, más védekezési módszereket kell kidolgozni. A szakképzett magyar munkaerő állam- és megyehatáron belül tartása például a munkafeltételek javításával képzelhető el, esetleg további szakképzéssel ill. átképzéssel fejleszthetők a foglalkoztatottak készségei. A kompetenciák folyamatos bővítése az egyén jobb elhelyezkedési esélyéhez vezet. A jelenleg is fennálló Győr-Moson-Sopron megyei munkaerőhiány csökkentése elképzelhető továbbá a munkanélküliséggel küzdő, elmaradottabb hazai térségek munkaerejének megyébe irányításával.

A munkaerőpiaci nyitás kedvezőtlen hatásai ily módon megelőzhetők (de legalábbis csökkenthetők), ami mindkét fél érdekében áll. A helyes felkészülés azonban kizárólag a magyar és az osztrák munkaügyi szervek együttműködésével lehetséges. Az alábbiakban e kooperáció múltját, jelenét és jövőjét tekintem át, a legfontosabb állomások ismertetésével.

III.1.8. Magyar-osztrák határmenti együttműködés¹¹¹

Az osztrák és a magyar határmenti térségek munkaügyi együttműködése a hagyományosan intenzív munkaerő-áramlás és azzal terjedő feketemunka miatt már korábban is szükséges volt. Az első kezdeményezések már a határ megnyitása utáni első években megszülettek: 1991-től kezdődően a két fél munkaügyi hivatalai tudatosan törekedtek a kapcsolatok elmélyítésére. Az első kapcsolatfelvétel a magyar fél tapasztalatszerzési látogatását jelentette, később azonban az együttműködés osztrák részről is aktívvá vált: 1992-ben Burgenland tartomány, Győr-Moson-Sopron, Vas megye és a megyei jogú városok – Győr, Sopron, Szombathely – részvételével megalakult a Határmenti Regionális Tanács, mely a felek szociális, gazdasági, kulturális és egyéb tevékenységének összehangolását célozta. A közös munka eredményeképpen az 1998-ban létrejött EuRegio West/Nyugat-Pannonia Eurégió keretében intézményesült az együttműködés. A szervezethez 1999-ben Zala megye is csatlakozott. A szervezet munkája konkrét programok és projektek kidolgozása és azok megvalósítása formájában zajlik, melyek közül sok munkaügyi vonatkozású.

Az Eurégió fejlődési folyamata közben konkrét munkaügyi vonatkozású együttműködésre is találunk példát. A PHARE CBC pályázatok 1995-ös indulásától

¹¹¹ Hardi Tamás: Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben c. munkája alapján. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám. 2005. febr. 65-81. o.
http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf, letöltve: 2007-05-03. Felhasználva még a www.igr.hu és a www.euregio.hu oldalak információit.

kezdve például az osztrák fél folyamatosan részt vett a magyar oldal négy pályázatának kivitelezésében, melyek témái a következők voltak: munkaerőpiaci képzések, szociálökonomiai menedzserek és pályorientációs trénerképzés. A képzésnek lényeges részét alkották a tapasztalatcsere célzatú látogatások, megbeszélések, melyeknek Ausztria adott helyszínt. Az együttműködés határon átnyúló jellege ezen kívül abban állt, hogy közös INTERREG és PHARE finanszírozással valósult meg a trénerképzés, mivel mindkét fél munkaerőpiacán hiány mutatkozott e szakmában.

A PHARE CBC pályázatok indulásától kezdve, 1995-től évente megrendezésre kerül az osztrák-magyar munkaügyi konferencia, melyek rendszerint három fő témát érintenek:

- a civil társadalom bevonása a foglalkoztatáspolitikába;
- az uniós gyakorlatok, projektek átvétele;
- hátrányos helyzetűek munkaerőpiaci támogatása.

XXI. századi munkaügyi együttműködésre példa a 2002-ben létrejött EU-s nagyprojekt, az Interregionális Szakszervezeti Tanács, mely a Magyarország uniós csatlakozásával kapcsolatos munkaügyi felkészülést hivatott segíteni, osztrák és magyar részről egyaránt. Az együttműködés eredményessége miatt 2004-gyel a szervezet nem függesztette fel tevékenységét, és a tagok ma is számos területen érnek el közös sikereket, elsősorban a Burgenland-Nyugat-Magyarország határ régió munkaügyi problémáinak közös kezelése terén, mely az együttműködés központi témája. Prioritásai a következőkben foglalhatók össze:

- a munkaerő-áramlás jogi és szociális kereteinek biztosítása;
- a munkavégzési feltételek kiegyenlítése;
- határon átnyúló képzések szervezése;
- kooperációs hálózatok kifejlesztése;
- az állampolgárok másik nemzettel szembeni előítéleteinek eloszlatása.

A projekt finanszírozása EU-s támogatások, osztrák állami és burgenlandi önkormányzati források bevonásával valósul meg.

A szervezet tevékenysége többek között nyilvános tájékoztatási célzatú rendezvények ill. képzési kampányok szervezése és lebonyolítása, kétnyelvű munkaügyi tanácsadás, know-how átadás formájában valósul meg.

III.2. Összefoglalás

A magyar-osztrák munkaügyi együttműködésre a közelgő munkaerőpiaci nyitás miatt a jövőben még nagyobb szükség lesz, mint az eddigiekben volt, hiszen onnantól kezdve a két ország állampolgárainak szomszédos országbeli munkavállalása teljesen szabaddá válik. Ennek hatására elsősorban valószínűleg a magyarok – eddig is erős – ausztriai munkavállalási hajlandósága nő meg, hiszen a magyar állampolgárok külföldi munkavállalásának mindig is a nyugatról szomszédos ország volt az elsődleges célpontja.

A munkaerő-áramlás különös élénkülése várható a határmenti térségekben, ahol az ingázás nyújtotta előnyök miatt (pl. nem szükséges a munkavállalás szerinti országba költözni; továbbra is fenntarthatók a családi-baráti kapcsolatok) a burgenlandi munkavállalás szinte ugyanannyi vagy kisebb „befektetéssel” jár, mint a hazai munkaerőpiacon való elhelyezkedés.

A két ország közötti intenzív munkaerő-áramlásnak a határmentiségen túl történelmi okai is vannak: a hagyományos történelmi-gazdasági kapcsolatok mindig is elősegítették a munkaerőcserét.

A két ország közös múltjával és földrajzi közelségével magyarázható a magyar idegennyelv-oktatás (egykori) „németközpontúsága”, aminek eredményeképp sokak munkavállalását nyelvi akadályok sem nehezítik.

Az is igaz, hogy a Magyarországot elhagyó munkaerő többsége ausztriai munkavállalásához nem szükséges németnyelvtudás, vagy annak minimális ismerete is elegendő: a többségében szakmunkás végzettségű dolgozók gyakran alacsonyabb presztízsű mezőgazdasági munkákat vállalnak, melyek nyelvtudás nélkül is végezhetők.

A mezőgazdasági foglalkozásokon kívül a magyarok körében a legnépszerűbb szakmák az építőipari és a vendéglátóipari ágazatokhoz kapcsolódnak. Mindhárom foglalkoztatás jellemzően rövidtávú, legfeljebb egy éves időtartamú munkavégzést jelent.

A motivációk között az anyagi jellegűeken túl egyre meghatározóbb szerepet játszik a nyelvi továbbképzés, de gyakori a hazaiaknál kedvezőbb munkakörülmények keresése céljából történő munkavállalás is.

A munkaerőmozgással kapcsolatos problémák (feketemunka, munkahelyi diszkrimináció) mindig is a magyar és az osztrák fél szoros együttműködését követelték meg, aminek szükségessége a közelgő munkaerőpiaci nyitással csak nő.

BEFEJEZÉS

A Magyarországgal kapcsolatos munkaerőmozgás intenzitása a rendszerváltás óta folyamatosan nő. Eleinte hazánk a munkaerő-áramlásban elsősorban fogadó félként vett részt, az uniós csatlakozás óta azonban a munkaerő beáramlása mellett a magyarok külföldi munkavállalási kedve is élénkült.

A be-és kiáramló munkaerő létszáma jelenleg kb. 50-50 ezer főre tehető, és a jövőben valószínűleg mindkét csoport száma nőni fog. A kiáramlást a két legnépszerűbb célország (Ausztria és Németország) 2009-es¹¹² munkaerőpiaci nyitása fogja serkenteni, a beáramló munkaerő létszámbeli gyarapodása pedig a román-magyar munkaerőpiaci nyitástól várható.

A nyugati és a déli határszágokkal való kölcsönös munkaerőpiaci nyitás azért fog jelentős változásokat okozni, mert a magyarországi munkaerőmozgás legnagyobb hányada mindig is a határos országokkal bonyolódott. Ebben e két ország mellett Szlovákia is aktívan részt vett, elsősorban kibocsátó országgént. Az innen (legálisan) beáramló dolgozók száma a 2004-es csatlakozás óta figyelemreméltó mértékben növekedett. Ezek a foglalkoztatottak a magyarországi munkavállalás egy speciális formáját, az ingázást választották.

A határmenti munkavállalás a magyar munkavállalók körében is elterjedt, elsősorban ausztriai foglalkozás esetén.

Különleges jelenség, hogy a két nemzet ingázó munkavállalása Magyarországon belül egy területen, Győr-Moson-Sopron megyében található. A kétirányú munkaerőmozgás a megye életében mindig is meghatározó szerepet játszott, már csak azért is, mert a két szomszédos országgal egykor egységet alkotott; ennek megfelelően a három térség gazdasági-munkaerőpiaci sajátosságai kiegészítik egymást.

Az ismert történelmi eseményekből kifolyólag a három térség közül Győr-Moson-Sopron megye rendelkezik a legfejlettebb gazdasággal (egykor a megye mindkét szomszédos ország határterületein élő lakosok munkavégzési helyszínét jelentette, aminek eredményeképpen erős gazdaság alakulhatott ki). A három térség egymástól való elszakítása után a hagyományoknak megfelelő irányú munkaerőmozgás csak Szlovákia viszonylatában alakult ki, mert Ausztria Magyarországgal szembeni, egyre fokozódó gazdasági előnye az osztrák határmenti bérekre is jótékony hatással volt.

¹¹² Valószínűsített dátum.

Érdemes elgondolkozni azon, hogy a kétirányú munkaerőmozgás mennyiben egészíti ki egymást, és milyen eltérő vonásokat mutat fel.

Mindenképpen kiegészíti egymást a két munkaerőmozgás annyiban, hogy a szlovákiai és a magyar munkavállalók egyaránt előnyben részesítik külföldi munkavállalásukkor az építőipari ágazatot, ahol Győr-Moson-Sopron megyében köztudottan munkaerőhiány áll fenn. Az ok-okozat viszony meghatározása bizony nehézkes feladat; a „tyúk-tojás” klasszikus problémáját vélem felfedezni a kérdésben. Lehetetlen meghatározni ugyanis, hogy melyik történt előbb: a szlovákiai munkavállalók megyei megjelenése vagy a magyarok Burgenlandba történő kiáramlása. Valószínűnek tartom, hogy a mozgás a határok megnyitásakor, megközelítőleg egyszerre történt.

Érdekes kérdés, miképp befolyásolja Ausztria közelgő munkaerőpiaci nyitása például az említett megyei építőipari ágazatot. Feltételezéseim szerint két eset lehetséges:

1. a megyéből még nagyobb mértékű munkaerő-kiáramlás várható, ezáltal fokozódik a munkaerőhiány, és a szlovákiai munkaerő még jobb elhelyezkedési esélyekhez jut a magyar munkaerőpiacon. A nyitás ilyenfajta következménye esetén valószínűleg ugyanez a helyzet alakul ki a többi szakma esetében is – kérdés, hogy mennyire előnyös ez a megye és egyáltalán Magyarország szempontjából. Hazánkban ugyanis Győr-Moson-Sopron megye az egyik legfejlettebb régió, ahol munkaerőhiány áll fenn, de Magyarország többi megyéjében köztudottan jóval kedvezőtlenebb a helyzet, ahol a munkanélküliség gyakran óriási nehézségeket okoz. A legoptimálisabb megoldás tehát az volna, ha a kiáramló munkaerőt „hazaival” pótolnák – ez esetben is nyitva marad azonban egy kérdés: mi történik azzal a megyével, ahonnan a pótlólagos munkaerő érkezik?
2. Az ausztriai nyitás másik lehetséges hatása, hogy a szlovákiai munkaerő a kínálkozó magasabb bérek miatt Magyarország helyett szintén nyugati határországunkban vállal munkát (a nyitás ugyanis nemcsak a magyar, hanem az összes 2004-ben csatlakozott ország állampolgáraival szemben történik). Ez esetben az osztrák fél problémái halmozódnak, a megye munkaerőpiaca viszont visszanyerheti egyensúlyát, hiszen az osztrák munkaerőpiacon így versenyhelyzet alakul ki a magyar és a szlovák

munkavállalók között, amiből valószínűleg északi szomszédaink kerülnek ki győztesen. Ha továbbra is feltételezzük ugyanis az ausztriai munkáltatók külföldiekkel szembeni hátrányos megkülönböztetését a bérezés tekintetében (ami az uniós elvek szerint tilos, de mint láthattuk, előfordul), akkor valószínű, hogy a szlovákiai munkavállalók jobb esélyekkel jutnak álláshoz, mivel – figyelembe véve, hogy a szlovákiai átlagbér a magyarországinál alacsonyabb – ők alacsonyabb jövedelem fejében is elvégzik majd ugyanazt a munkát. A magyar munkavállalók következképpen kiszorulnak az osztrák munkaerőpiacról, és ismét Győr-Moson-Sopron megyében vállalnak munkát.

Hangsúlyozom, hogy a három térség munkaerőpiacán megfigyelhető különleges helyzet kialakulásában nagy szerepe volt az országok közös múltjának és egykor egységet alkotó jellegének. A szabad mozgás akadályainak végleges eltörlése esetén talán ez az eredeti egység állhat helyre, ami hosszútávon mindhárom ország, és különösen mindhárom térség munkaerőpiacára és gazdaságára nézve kedvező hatásokat eredményez.

Felhasznált irodalom:

Könyvek, folyóiratok:

1. Dr. Frey Mária: Társadalmi-gazdasági helyzet a kibővített Európai Unióban. Munkaügyi Szemle, XLVIII. évf. 7-8.sz. 2004. júl.-aug., 24-27.o.
2. Gellérné Lukács Éva: Munkavállalás az Európai Unióban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.
3. Győr-Moson-Sopron megyei statisztikai tájékoztató. 2004/1. KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Győr, 2004. jún.
4. Gyulavári Tamás (szerk.): Az Európai Unió szociális dimenziója Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 2000., 17-82. o.
5. Hárs Ágnes: A személyek (munkaerő) szabad áramlásának hatásai. Tények és dilemmák a magyar munkaerőpiac vizsgálata alapján. KOPINT-DATORG, Budapest, 2002. aug.
6. Hárs Ágnes-Nagy Katalin-Nagy Ágnes-Vakhal Péter: A szlovák és a magyar határmenti régió a Duna két oldalán. A szlovák-magyar határmenti partnerség (EURES-T) régióinak vizsgálatára irányuló megvalósíthatósági tanulmány. KOPINT-DATORG Zrt., Budapest, 2006. dec.
7. Hárs Ágnes-Örkény Antal-Sik Endre: A román-bolgár EU csatlakozás magyar munkaerőpiacra gyakorolt várható hatásai. Kopint-Tárki kutatás, TÁRKI Társadalomkutatási Zrt., 2006. nov.
8. Horváth Zoltán: Handbook on the European Union. Földkör Kiadó, Budapest, 2002.
9. Lakatos Tibor: Magyar gyakornokok európai inasévei. Munkaügyi Szemle, XLVII. évf. 1. sz. 2003. jan. 10-12.o.
10. Mihály Ildikó: Munkaerőpiacok átalakulóban. Szabályosságok és eltérések érvényesülése az európai rendszerváltó gazdaságok gyakorlatában. Munkaügyi Szemle, XLVIII. évf. 12. sz. 2004. dec., 20-23.o.
11. Munkaerőpiaci folyamatok Győr-Moson-Sopron megyében 2005-ben. Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ, 2005. 7. o.
12. Munkaerőpiaci előrejelzés 2005. évre. Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium Foglalkoztatási Hivatal. Budapest 2005. 9. o.
13. Rimányiné Somogyi Szilvia: Győr-Moson-Sopron megyei tapasztalatok az EU-csatlakozás óta a szlovák-magyar közös határ mentén. Munkaügyi Szemle, XLIX. évf. 12.sz. 2005. dec., 45. o.
14. R. Z.: Kevesebbet keresnek, de megéri – Burgenlandi munka: nyolcezer magyar dolgozót foglalkoztatnak legálisan. Kisalföld napilap, LXII./53. sz. 2007. márc. 3. 1-2. old.

15. Szűcs Enikő (ism.):Félelem a keletről nyugatra történő vándorlástól..
Munkaügyi Szemle, XLIX. évf. 4. szám 2004. ápr., 53. o.
16. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and
Development Review, Volume 19, Number 3 (1993). 431-466. o.; fordítása a
Szociális és Családügyi Minisztérium: A migráció szociológiája c. kiadványában
jelent meg, Varga-Haszonits István fordításában, Budapest, 2001.
17. Viszt Erzsébet: A munkaerő-mobilitás alakulása és hatásai a magyar
munkaerőpiacra az EU-csatlakozás után. Munkaügyi Szemle, XLIX. évf. 3. sz.
2005. márc., 24-27.o.

Internetes források:

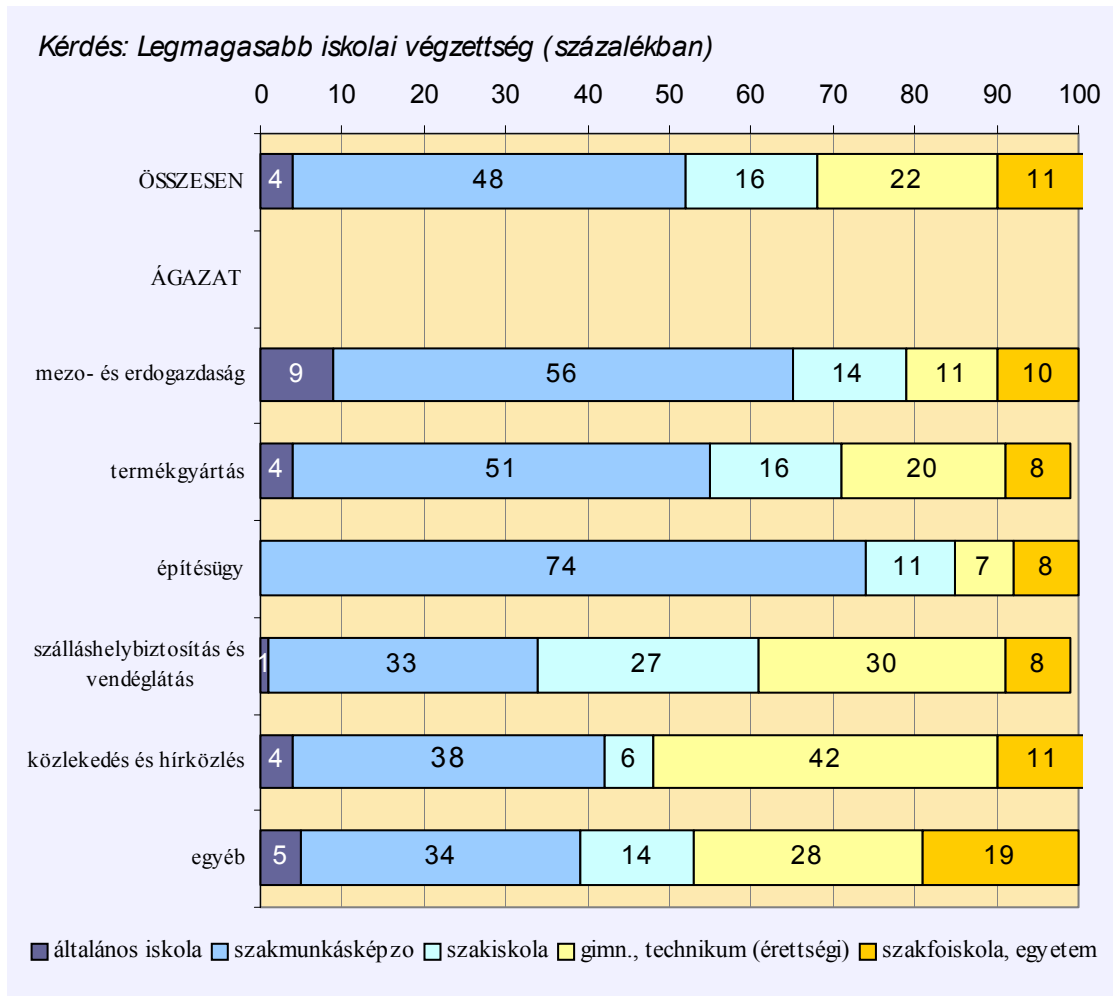
1. www.gymsmo.hu
2. www.igr.at
3. www.kopint-tarki.hu
4. www.econ.core.hu
5. www.gyormmk.hu
6. www.ksh.hu
7. www.statistics.sk
8. www.statistik.at
9. www.euvonal.hu
10. www.afsz.hu
11. www.vasmmk.hu
12. www.euregio.hu
13. Estélyi Krisztina-Keszegh Béla-Kovács Péter-Mikóczy Ilona: Munkaerőmozgás
a szlovák- magyar határ mentén. Polgári Szemle, 2. évf. 5. szám, 2006. május.
(Elektronikus példány. Hozzáférés:
http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=108,
letöltve: 2007-02-27)
14. Hardi Tamás: Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar
határtérségben c. munkájára támaszkodom. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2.
szám. 2005. febr. 65-81. o. http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf,
letöltve: 2007-05-03
15. Hardi Tamás-Nárai Márta: Határmenti területek jellegzetességeinek átalakulása
a 20. század végi Nyugat-Magyarországon. Tér és Társadalom, XV. évf. 2.szám,
107-130. o.(forrás: http://www.rkk.hu/TET/2001_2/TET2001_2_02.pdf;
letöltve: 2007-03-18)

16. *Illés Sándor–Lukács Éva (szerk.) (2002) Migráció és statisztika.* KSH NKI, Budapest, 2002, című kiadvány alapján készült.
http://www.stratek.hu/archivum/images/pdf/tanulmany_2003_II_2.pdf, letöltve: 2007-04-22
17. Lengyel László: Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági illeszkedése az Európai Unióba 2004-2007. A tanulmány először a következő kötetben jelent meg: A magyar tudomány a gazdaságért és a társadalomért. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyar Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei (2004–2005) I. kötet (Társadalomtudományok). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2005, 7–21. Elektronikus változat. Forrás:
<http://econ.core.hu/doc/parbeszed/lengyel.pdf>. Letöltve: 2007-04-20
18. Rechnitzer János: Az osztrák-magyar határmenti együttműködés múltja, jelene. Tér és Társadalom, XIX. évf. 2. szám, 2005 február. 7-29. o. (forrás:
http://www.rkk.hu/TET/2005_2/TET_2005_2_1.pdf; letöltve: 2007-05-03)
19. Polsterer, Andreas: A Nyugat-Magyarország és Burgenland közötti határmenti munkaerőpiaci együttműködés elemzése. Készült a Burgenlandi Kutatóintézet/Burgenländische Forschungsgesellschaft és az SZGTI együttműködésében. Kismarton/Eisenstadt, 2002. okt.
20. A tömeges migráció csak egy mítosz maradt a kibővült Európában.
<http://www.ofakht.hu/hirlevel/2006/newsletter110lekt1jo.htm#11>, letöltve: 2007-03-26
21. Csak két százalék lakik másik tagállamban.
<http://www.kisalfold.hu/cikk.php?id=1000322&cid=1161233>, letöltve: 2007-03-21
22. http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_munkavallalas&id=48.
Letöltve: 2007-04-01
23. <http://www.metro.hu/gazdasag/allas/cikk/77339>. Letöltve: 2007-04-23
24. Rugalmatlan a hazai foglalkoztatás.
<http://www.foglalkoztatás.hu/index.php?mzpage=detailhir&hirid=694>, letöltve: 2007-04-29
25. http://www.szocialisgazdasag.hu/index.dw?mit=80&paktum_id=1, letöltve: 2007-04-30
26. Munkavállalás Ausztriában: a kvótás keretben a legegyszerűbb.
http://jobpilot.hu/content/journal/EU/2006/kvota2007.html?Jobs_Session=e42&,
letöltve: 2007-05-01

Mellékletek

A Burgenlandban legálisan foglalkoztatott magyarok iskolai végzettség szerinti megoszlása egyes ágazatokban, 2006.

I. ábra

Forrás: <http://www.igr.at/1105,,,1.html>. Letöltve: 2007-03-16

Osztrák és magyar munkavállalók kereseti különbségei Burgenlandban

I. Táblázat

Burgenlandi munkavállalók	Osztrák	Magyar
	munkavállalók átlagos havi keresete (€)	
Szakmunkások	1340	1080
Mezőgazdasági munkások	1200	850
Képzettséggel nem rendelkezők	880	730

Forrás: <http://www.igr.at/1105,,,1.html>. Letöltve: 2007-03-16